

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
ARKEOLOJİ ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI
KLASİK ARKEOLOJİ PROGRAMI**

ANTİK DEVİR İNANCINDA RÜYALARIN ROLÜ VE RÜYA YORUMCULARI

**Hazırlayan
Tuğçe BERKANT**

**Danışman
Doç. Dr. Esengül AKINCI ÖZTÜRK**

**DENİZLİ
Ağustos 2021**

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

Tuğçe BERKANT

ÖNSÖZ

Antik Devir İnançında Rüyaların Rolü ve Rüya Yorumcuları başlıklı yüksek lisans çalışması Hem sosyal hem de ekonomik hayatını dini inançlarına göre şekillendiren Antik Devir insanının yaşamında rüyaların ve rüya yorumculuğunun rolünü ve bunun edebi, felsefi, tıbbi metinlere yansımalarını ortaya koymaktadır. Bu konudaki çalışmaların sınırlı olduğu göz önüne alındığında, yaptığımız çalışmanın alana Türkçe katkı sağlayacağını umut ediyoruz

Öncelikle Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü Müdürü ve Bölüm Başkanı sayın hocam Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK'e, ve bu konuda çalışmam için beni yönlendiren tezimin araştırma ve yazım aşamalarında desteğini esirmeyen danışmanım sayın hocam Doç. Dr. Esengül AKINCI ÖZTÜRK'e çok teşekkür ederim. Tez konum ile ilgili araştırmalarım sırasında benden yardımlarını esirgemeyen Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Cenker ATİLA'ya, Düzce Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Doç Dr. Pınar PINARCIK'a ve ağabeyim Arkeolog Dr. Evrensel Barış BERKANT'a ayrıca teşekkür etmek isterim. Çeviriler konusunda yardımcı olan İngilizce Öğretmeni arkadaşım Güneş GÜMÜŞ'e ve bu çalışmam sırasında daima yanımda olan maddi-manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, bu zorlu süreçte bir an olsun beni yalnız bırakmayan, babam Emekli Öğretmen İsmail BERKANT'a, ağabeyim Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Cenk BERKANT'a, hep yanımda olduğunu hissettiğim annem merhume Emekli Öğretmen Ülkü BERKANT'a teşekkür ederim.

Tuğçe BERKANT

İzmir, 2021

ÖZET

ANTİK DEVİR İNANCINDA RÜYALARIN ROLÜ VE RÜYA YORUMCULARI

Berkant, Tuğçe
Yüksek Lisans Tezi

Arkeoloji ABD
Arkeoloji Programı
Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Esengül Akıncı Öztürk

Ağustos 2021, 87 Sayfa

Rüyalar, geçmişten günümüze değin insanoğlu için en gizemli olgulardan birisi olmuştur. Antik Devir’de rüyalar, tanrıların insanlar ile doğrudan ilişki kurduğu, onlara gelecek hakkında bilgiler ilettiği, yapılması veya yapılmaması gereken hareketleri gösterdiği iletişim araçlarından biri olarak düşünülmüştür. Tanrılar insanlarla rüyalar aracılığıyla iletişim kurduklarında mesajlarını açık veya üstü kapalı biçimde iletiyorlardı. Yorumlanmaya muhtaç olan rüyalar haliyle bu alanda ustalaşmış rüya yorumcularına ihtiyacı doğurmuştur. Bu gelenek sadece Grek ve Roma kültürlerine özgü değildir. Ön Asya ve Mısır’da Tunç Çağı’na ait metinlerde rüya yorumcularının ve rüya yorumlama olgusunun varlığına dair bulgulara rastlamak mümkündür.

Rüya yorumcularının varlığına dair en erken atıflar Homeros’un *İlyada*’sında geçer. Profesyonel veya amatör yorumcular tarafından yorumlanan rüyalara ilişkin pek çok örnek antik metinlerde bulunmaktadır. Zamanla rüya yorumlarının yer aldığı rüya kitaplarının yazıldığı anlaşılmaktadır. O kitaplardan pek azı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Onların içinde en iyi korunmuş olarak günümüze ulaşan rüya kitabı Daldisli Artemidoros’un İ.S. 2. yüzyıla tarihlenen *Oneirokritika* (Rüyaların Yorumları) adlı 5 kitaptan oluşan eseridir. Artemidoros, rüya yorumlamayı bilimsel olarak nitelenebilecek bir şekilde sistematik olarak incelemiştir.

İnsanların doğal yaşantısı sırasında gördüğü rüyalar ve bunların yorumlanması elbette sosyal yaşam içerisinde önemli bir yer tutuyordu. Bununla birlikte, Antik Devir insanı, rüyalar yoluyla kehanet alabilmek için din ve inanç sisteminin içerisinde yer alan ve çeşitli ritüellerin uygulandığı yöntemlere de başvurmuştur. İnkübasyon olarak adlandırılan bu yöntemde, tanrılardan yardım dileyen kişi, yardım beklediği konu için tanrının kült alanında uyuyarak rüya yoluyla kehanet almayı amaçlamıştır.

İnkübasyon yöntemini, Sağaltıcı İnkübasyon ve Kehanetsel İnkübasyon olmak üzere, iki başlık altında incelemek mümkündür. İlkinde, tedavi için tanrıdan veya tanrısal figürlerden rüya yoluyla şifa beklenmektedir. Bu yöntemin en yaygın olarak uygulandığı kült merkezleri içinde en önde olanlar Asklepieionlardır. İkincisinde ise, sağlık konusu da olmak üzere daha geniş bir yelpazedeki sorunlarla ilgili tanrılardan veya tanrısal figürlerden yardım dilenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rüyalar, Rüya Yorumcuları, *Oneirokritika*, İnkübasyon, Kehanet.

ABSTRACT

THE ROLE OF DREAMS AND DREAM INTERPRETERS IN ANCIENT GREEK AND ROMAN RELIGION

Berkant, Tuğçe
Master Thesis

Archaeology Department
Classical Archaeology Programme
Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Esengül Akıncı Öztürk

August 2021, 87 Pages

Dreams have been one of the most mysterious phenomena for human beings from past to present. In ancient times, dreams were thought to be one of the means of communication where the gods had a direct relationship with people, conveyed information about the future to them, and showed them the actions that should or should not be done. When the gods communicated with humans through dreams, they conveyed their messages either explicitly or implicitly. Dreams in need of interpretation naturally created the need for dream interpreters who are expert in this field. This tradition was not unique to Greek and Roman cultures. It is possible to find evidence of the existence of dream interpreters and the phenomenon of dream interpretation in the texts of the Bronze Age in Near East and Egypt.

The earliest references to the existence of dream interpreters are in Homer's *Iliad*. Many examples of dreams interpreted by professional or amateur interpreters are found in ancient texts. It is understood that over time, dream books with dream interpretations had been written. Few of those books have survived to the present day. Among them, the best preserved dream book is Artemidoros of Daldis. It is a work consisting of 5 books called *Oneirokritika* (Dream Interpretation) dated to the 2nd century AD. Artemidoros systematically studied dream interpretation in a way that could be described as scientific.

The dreams that people dreamed during their natural life and their interpretations, of course, had an important place in social life. However, the people of Ancient Greek and Roman period also applied to the methods in the religion and belief system where various rituals were applied in order to receive divinations through dreams. In this method, which is called incubation, the person who asked for help from the gods aimed to get an oracle through dreams by sleeping in the cult area of the god for the subject he was waiting for help.

It is possible to examine the incubation method under two categories, namely, Therapeutic Incubation and Divination Incubation. In the first, healing through dreams were expected from gods or divine figures for treatment. Among the cult centers where this method was most widely applied, the Asclepieions were at the forefront. In the second, the gods or divine figures were asked for help with a wider range of problems, including health.

Keywords: Dreams, Dream Interpreters, Oneirocritica, Incubation, Divination, Oracle

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
GİRİŞ	1
Amaç	2
Kapsam.....	3
Yöntem.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK DEVİR'DE RÜYALARLA İLİŞKİLİ MYTHOSLAR VE TERMİNOLOJİ

1.1 <i>Hypnos, Oneiroi</i> ve Rüyalarla İlgili Diğer Tanrısal Figürler	1
1.2 Apollon'un Delphoi Kâhinliğini Ele Geçirmesi ve Rüya Yorumculuğu.....	7
1.3 İnkübasyon.....	11
1.4. İnkübasyon Terminolojisi	13
1.5 Kehanet Türleri	15

İKİNCİ BÖLÜM

ANTİK DEVİR İNANCINDA RÜYALARIN ROLÜ VE RÜYA YORUMCULARI

2.1 Delphoi Apollon Kehanet Merkezi	22
2.2. ANADOLU.....	25
2.2.1. Klaros Apollon Kehanet Merkezi.....	25
2.2.2. Asklepios Kültü ve Rüya Yoluyla Tedavi	31
2.2.3. Amphilokhos ve Mopsos	40
2.2.4. Hierapolis Apollon Kutsal Alanı ve Ploutonion.....	41
2.2.5. Pergamon	44
2.2.6. Sarpedon Tapınağı ve Apollon Sarpedonios Tapınağı	46
2.2.7. Akharaka Ploutonion-Kharonion Kompleksi.....	48
2.2.8. Kastabos Hemithea Tapınağı	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜNLÜ RÜYA YORUMCUSU DALDİSLİ ARTEMİDOROS VE *ONEİROKRİTİKA*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	57
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	57
Kısaltmalar	62
KAYNAKÇA	63
FİGÜRLER LİSTESİ	71
FİGÜRLER	73

GİRİŞ

Rüyalar, insanlık tarihi boyunca, insanların merakını cezbeden en gizemli olgulardan biridir. Modern zamanlarda, S. Freud, C.G. Jung gibi önde gelen bilim insanları, rüyaları psikoloji bilimi çerçevesinde dikkate almışlar ve bu bilimin içerisinde yer alan psikanaliz yöntemlerini uygularken önemli görerek incelemişlerdir. Rüyalarda görülen olaylar, simgeler, görüntüler geçmişte olmuş veya gelecekte olacak ve insanın bilgisi dâhilinde olmayan bir olayın yahut çok uzaklardaki bir bilginin, olayın tezahürü ya da belirtisi olarak günümüzde dahi pek çok sıradan insanın ilgisini çekmektedir. Açıkça olayların görüldüğü rüyaların yanı sıra çeşitli simgelerin, anlam verilemeyen mekânların, olayların, hareketlerin görülmesi insanlarda bu tarz rüyaların yorumlanması yönünde bir ihtiyaç yaratmıştır. Tarih boyunca insanların yarattığı inanç sistemleri çerçevesinde rüya yorumlamasının ve bunu profesyonelce veya amatörce yapan rüya yorumcularının ortaya çıktığına şahit olunmuştur. Bu tür kanıtların en eskilerine, Mezopotamya ve Mısır'da, rastlamaktayız. Gılgamış Destanı'nda görülen rüya ve rüya yorumlaması örneğinin yanı sıra söz konusu coğrafyada Tunç Çağı'ndan itibaren tabletlere, yazıtlara, edebi metinlere, mektuplara, rüya kitaplarına kaydedilmiş çok sayıda rüya ve rüya yorumu örneğine şahit olunmuştur. Bu örnekler, rüyaların insan yaşamında ve dolayısıyla o insanların eseri olan devlet, yönetim, din ve inanç sistemleri içerisindeki önemini gözler önüne sermektedir.

Antik Devir'de tüm coğrafyalarda ve tüm dönemlerde rüya ve rüya yorumculuğuna dair sayısız örnek vardır. Bu örnekler mythoslarda tragedyalarda, adak yazıtlarında, tarihi, felsefi ve tıbbi metinlerde ve doğrudan rüya yorumuyla ilgili olan kitaplarda bulunmaktadır. Rüya ve rüya yorumculuğuna dair en dikkat çekici örnekler, genel kabul gören şekliyle İ.Ö. 8. yüzyıla tarihlenen, Homeros'un destanlarında karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında Hesiodos'un eserlerinde uyku ve rüyalarla ilgili tanrısal figürler ve bunların aralarındaki soy ilişkisi hakkında bilgilere ulaşılmaktadır. Epik Çağ'ın en önemli örnekleri olan bu eserler rüya ve rüya yorumlamasıyla ilgili inanç sistemi ve dini yapı bakımından köklü bir geleneğin varlığını göstermektedir. Bu gelenek, rüyaların, tanrılardan gelen mesajları içerdiği yönünde kuvvetli bir inanç barındırmaktaydı. Söz konusu geleneğin oluşturduğu inanç sisteminde değişik tanrı/tanrıçalar rüya yoluyla insanlara birtakım mesajlar iletilmekteydi. Diğer taraftan rüyaya ulaşmanın aracı olan uykuya sebep olan tanrı Hypnos bu olgunun başta gelen

figürlerindendir. Rüya tanrılarının (veya ruhlarının / *daimon*) genel ismi, *Oneiroi* olarak kabul edilirdi. Bunlar arasında Morpheus, Ikelos (veya Phobeter), Phantasos ve Epiales en bilinenleridir. Bu tanrısal figürlere atfen rüya yorumcularına *Oneiropolos* veya *Oneirokrites* adı verilirdi. Oneiroi, Antik Çağ'da kabul edildiği şekliyle dünya karalarının etrafını saran Okeanos adlı denizin ötesinde, ölümler ülkesinin yanında yaşardı. Rüyaların bir ölümlüye ulaşması için bu ilahi figürler vasıtasıyla Rüya Ülkesi'nin iki kapısının birinden çıkıp insanların yaşadığı topraklara varması gerekiyordu. Gerçek rüyalar, Rüya Ülkesi'nin Boynuz Kapısı'ndan, sahte rüyalar ise Fildişi Kapısı'ndan çıkarak uyuyan kişiye ulaşıyordu. Rüya, uyuyan kişinin başının üzerine yerleşirdi ve uyuyan kişi uyandığında rüyayı hemen hemen tümüyle hatırlayacağı şekilde rüyayı görürdü. Bu tarz rüyaların yoruma ihtiyacı yokken, bazı rüyaların içindeki simgesel anlatımlar, onların uzman kişilerce yorumlanmasına ihtiyaç doğurmaktaydı. Böylelikle kimi tanrıların kutsal alanları içinde rüya yorumlamayla alakalı mekanlar oluşmuştur. Mevzubahis kutsal alanlarda veya tapınaklarda, rüyayı gören kişinin başvurusu üzerine, orada görevli rahip/rahibe, rüya yorumcusu, rahip-hekim gibi uzman görevliler tarafından rüya yorumlanır ve rüyayı gören kişiye gerekli tavsiyeler verilirdi. Bu kutsal alan/tapınaklardan en ünlüsü, Bilici/Kahin özelliğiyle tanınan Tanrı Apollon'a adanmış olan Delphoi'daki kutsal alandı. Mythosa göre Apollon orayı, kutsal alanın daha önceki sahibi Gaia'nın (Toprak Ana) kızı Themis'ten ejderha-yılan Python'u öldürerek kendi üzerine almıştı. Bunun üzerine Gaia, her ölümlüye geleceğe dair bilgilerin yer aldığı apaçık kehanetler şeklinde rüyalar nasip etmeye başlamıştır. Böylelikle insanların rüya yorumcularına ihtiyacı kalmamıştır. Bunun üzerine Apollon, babası Zeus'a bu süreci durdurması için şikâyetle bulunmuştur. Gaia'nın bahsettiği rüyalar durmamış, karmaşık bir hal alarak devam etmiştir. Efsane, Antik Çağ'da Delphoi'da devam eden ve ünü uzak diyarlara yayılan bilicilik merkezinin geleneksel kökenlerinin çok daha eskilere dayandığını göstermesi açısından önemlidir.

Amaç

Tezimizin öncelikli amacı, Antik Devir'de Grek ve Roma kültürleri içerisindeki inanç sisteminde rüyaların rolünü ortaya koymak ve o dönem insanların yaşamlarına yön verecek kadar önemli gördükleri bu olgunun doğurduğu rüya yorumculuğu müessesini ana hatlarıyla ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda, rüyalarla ve rüya

yorumculuğuyla ilgili bilgilerin yer aldığı antik metinlerden gelen kanıtlar ve arkeolojik bulgular değerlendirilecektir.

Kapsam

Herodotos Ksenophon, Plutarkhos gibi tarihçilerin eserlerinde, önemli tarihi şahsiyetlerin gördükleri rüyalar sonrasında bunların yorumuna ihtiyaç duydukları, çeşitli kehanet merkezlerine, amatör veya profesyonel rüya yorumcularına danıştıklarını ve böylelikle yapacakları eylemlere nasıl karar verdikleri çeşitli örneklerle izlenebilmektedir. Rüyaların ve rüya yorumlarının, insanların hayatlarında, tarihin akışına yön verecek kadar önem arz ettiği, bu örneklerden vurucu bir şekilde anlaşılmaktadır. Buna en iyi örneklerden birisi Büyük İskender'in çıktığı doğu seferinde yanına aldığı uzman rüya yorumcusu Telmessoslu Aristandros'un Büyük İskender'i, gördüğü rüya sonrası, rüyanın kentin alınacağına işaret ettiğini belirterek onu Tyros kentinin kuşatmasına yoğunluk vermesi için yüreklendirmesidir. Böylesi, gören açısından, olumlu veya olumsuz sonuçlara yol açan pek çok örnek Antik Devir tarihçilerinin eserlerinde yer almaktadır.

İ.Ö. 6- 4. yüzyıl aralığında yazılmış tragedyalarda ve şiirlerde, rüya ve rüya yorumlama motiflerinin edebi bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Özellikle tragedyalar hikâye kurgusu içerisinde, ileride olacak veya geçmişte olup bilgisine vakıf olunamayan olaylar, kahramanlar tarafından rüyalarında tanrılardan gelen bir mesaj olarak apaçık veya simgesel olarak görülmektedir. Kahramanlar, rüyalarında aldıkları mesajları doğru veya yanlış yorumlayarak yapacağı eylemleri bu doğrultuda yönlendirmiştir.

Rüyalar ve rüya yorumlama, Antik Devir filozoflarının aklını meşgul eden ve açıklamak için gayret gösterdikleri olgulardan birisidir. Çeşitli felsefe ekolleri, rüyalara birbirinden farklı yaklaşımlarda bulunmuştur. Kimisi geleneksel çizgi içerisinde, onların tanrılardan gelen ilahi mesajlar ve bilinmeyenin bilgisine sahip olduklarını yadsımadan zihin ve bedenle olan bağlantılarını açıklamaya çalışırken, kimisi de ilahi bir anlam yüklemeyen şüpheciler bir şekilde izah yoluna gitmeye çalışmıştır.

Antik Devir'de rüyaların ve rüya yorumculuğunun şifa amacıyla kullanılması oldukça yaygın olarak görülmekteydi. Bu gelenek, Sağlık Tanrısı Asklepios Kültü etrafında kümelenen şifa merkezlerinde icra edilmekteydi. Bu şifa merkezlerinin en önemlilerinden birisi Epidauros'ta bulunmaktaydı. Epidauros'ta olduğu gibi böylesi şifa

merkezlerine gelen hastalar, inkübasyon (*enkoimesis*) adı verilen gece uykusuna yatarak rüya yoluyla tanrıdan gelecek olan tedavi yöntemini veya tavsiyeyi almaya çalışırdı. Söz konusu rüyayı görmek için hasta, tanrının kutsal hayvanları olan yılan ve köpeklerin rahatça etrafta dolanabildiği bir odada uykuya yatıyordu. Kimi zaman buna koşut olarak aynı anda şifa merkezindeki rüya yorumcusu-hekim de aynı rüyayı görmek için uyuyordu. Her ikisinin gördüğü aynı rüyaya *symptoma* adı verilmektedir. Günümüzde de çeşitli dillerde kullanılan bu sözcük hastalığın belirtisi anlamında kullanılmaktadır. Rüyanın ertesi günü rüya yorumcusu-hekim olanları yorumlayarak hastaya bir tedavi süreci uyguluyordu. Kutsal alanlardan ele geçen çok sayıdaki adak yazıtında bu süreci izleyebilmek mümkündür. İ.S. 2. yüzyılda yaşayan Hatip Aelius Aristides, "*Kutsal Söylev*" adlı eserinde Pergamon'daki Asklepios Kutsal Alanı'na yolculuğunu ve inkübasyon adı verilen yöntemle olduğu tedaviyi anlatmaktadır.

"Tıbbın Babası" Hippokrates de rüyaları ve rüya yorumlamayı, tedavi sürecinin başında hastalığın teşhisine yönelik bir araç olarak görmüştür. Ona atfedilen "*Rüyalar Üzerine*" adlı kitapta, rüyaların, uykunun zihni bağımlı olduğu bedenden kurtardığı zamanda ortaya çıktığını yazmıştır. Kitap, rüyalarda görülen görüntülerin çeşitli hastalıkların belirtisi olabileceğine dair akılcı yöntemlerle açıklanan çeşitli örneklerle doludur. Bu hastalıklar hem fiziksel hem de zihinsel olabilirdi. Hippokrates, genel olarak tanrıların hastalığın veya şifanın nedeninin tanrılar olamayacağını öngörmekle beraber dua veya ibadetin hastanın zihinsel durumunu iyileştiren ve böylelikle de tedavi sürecine olumlu bir katkı sunan bir yardımcı etmen olarak ele alınması gerektiğini ileri sürmüştür.

Roma inancında da benzer şekilde rüyalar ve onların yorumlanmasının toplum hayatındaki ve tarihi olaylardaki önemi kayıtlara geçmiş sayısız örnekle izlenebilmektedir. Bununla birlikte Roma tarihinin önemli figürlerinden biri olan Cicero, rüyaların kehanetler içerdiği konusuna ve dolayısıyla rüya yorumculuğuna pek sıcak bakmamıştır. Başına gerçekleşen bir simgesel rüya deneyimi gelmiş olsa bile, o, mesela Sağlık Tanrısı Asklepios'un rüyalar yoluyla hastayı iyileştirmesine şüphe ile bakarak, "*neden Neptunus kaptanlara rüyalarında rehberlik yapmamaktadır*" demek suretiyle, ince bir alayla karışık, eleştirmiştir.

Roma İmparatorları Iulius Caesar ve Nero gibi devletin en tepesindeki kişilerin gördüğü rüyalar ile ilgili de pek çok kayıt bulunmaktadır. Iulius Caesar gördüğü, birisi Roma'nın idaresini ele geçireceğine, diğersinin ise suikaste uğrayacağına dair iki rüya tarihsel açıdan önemli ve ünlüdür.

Antik Devir’de hayati derecede öneme sahip olduğunu gördüğümüz rüyalarla ve rüyaları yorumlamasıyla ilgili en ilginç belgeler rüya yorumu kitaplarıdır. Antik metinlerde atıf yapılan çok sayıda rüya yorumu kitabı olmasına rağmen bunların pek azı günümüze ulaşabilmiştir. Günümüze ulaşan rüya kitaplarından en iyi korunmuş olanı Daldisli (Salihli, Kemer Köyü, Nardi Kalesi) Artemidoros'un yazdığı 5 kitaptan oluşan *Oneirokritika* adlı eserdir. Artemidoros, kitabında rüyaları iki tipe ayırmıştır. İlki, *enhyption* adını verdiği ve basitçe rüyayı görenin zihin ve beden durumunu belirten rüyalarlardır. İkincisi, *oneiros* adını verdiği ve gerçek rüya olarak nitelediği rüyalarlardır. Bu rüyalar simgeseldir ve gelecek hakkında bilgi içermektedir. Artemidoros kitabında bu tipteki rüyaları yorumlamaya çalışmıştır. Görülen görüntüleri listelemiş, bunların hangi anlamlara geldiğinin bilgisini vermiştir. Diğer taraftan 4. ve 5. kitaplarda, rüya yorumu sırasında kitaba tamamen bağlı kalınmaması gerektiğini ve doğal algılayışın da kullanılması gerektiğini vurgulayarak bunun bir yetenek olduğu imasında da bulunmuştur.

Görüldüğü üzere, Antik Devir'de Grek ve Roma kültürlerinde, rüya ve rüya yorumculuğu insanların son derece önem atfettiği ve köklü geleneklerin etrafına örülmüş din ve inançlarla iç içe olan hayati bir olguydu. Dönemin insanları, rüya yorumcuları ve rüyalardaki kehanetleri algılayan bilge kişilere, içerisinde zekayı, akli ve belki de ilahi esinlenmeyi gerektiren bir sanatı icra ettikleri için saygı duymuştur. Rüyalar ve rüya yorumcuları, toplum ve devlet hayatının önemli bir parçası olarak Antik Çağ kültürünün içinde bazı noktalarda belirleyici roller üstlenmiştir. İşte buradan yola çıkarak, tezimizde bu önemli olgunun Antik Çağ'daki kayıtlarını tüm yönleriyle ortaya koymaya çalışacağız.

Yöntem

Araştırma, teorik olarak literatür çalışması şeklinde sürdürülecektir. Antik metinlerde rüyalar ve rüya yorumculuğu ile ilgili bilgilerin yanı sıra arkeolojik bulgularla ortaya konulmuş rüyalar yoluyla kehanet alma yöntemine (inkübasyon) dair bulgular metin içinde bir araya getirilip incelenecektir. Araştırmamız 4 bölüm halinde sunulacaktır. İlk bölümde Antik Devir inanışlarında rüyalarla ilgili görülen tanrılar, ilahi figürler, bunlarla ilgili söylenceler ve kavramlar tanıtılacaktır. İkinci bölümde Konumuzla ilgili Antik Dünya'daki en ünlü merkez ve hemen ardından Anadolu'da bulunan kutsal alanlar incelenecektir. Üçüncü bölümde ise Artemidoros ve *Oneirokritika*'dan bahsedilecektir. Son bölümde ise birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerde işlenen veriler önce

bir değerlendirme s¼recine tabi tutulacaktır. Bu değerlendirmenin ardından araştırmamızın nihayetinde ulaştığı sonuç açıklanacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK DEVİR'DE RÜYALARLA İLİŞKİLİ MYTHOSLAR VE TERMİNOLOJİ

1.1 *Hypnos, Oneiroi* ve Rüyalarla İlgili Diğer Tanrısal Figürler

Hellen mitolojisinde, rüyaların kapısını açtığı düşünülen “uyku”nun tanrısı Hypnos’tur¹. Tanrının adı Grekçe uyku anlamındaki *hypnos* sözcüğünden gelmektedir. Hypnos’un ikiz kardeşi², tıpkı Hypnos’unadını ilgili olgudan aldığı gibi, Grekçe “ölüm” sözcüğünden türetilmiş, o olgunun kişileştirilmiş yansıması olan “ölüm” tanrısı Thanatos’tur. Hypnos ve Thanatos’un annesi Gece Tanrıçası Nyks’tür. Bazı söylencelere göre Nyks, onları, babaları olmadan kendi kendine doğurmuş, bazı söylencelere göre ise ikizlerin babası Erebos’tur (karanlık). Hesiodos, *Theogonia*’da onlardan şöyle bahseder:

“Gece üç ölüm tanrısı yarattı:

Korkunç Moros, kara Ker ve Thanatos’u,

Uyku’yu ve sürü sürü Düşleri.

Kimseyle yatmadan kendi başına

Yarattı onları karanlık Gece.”³

(...)

“Biri ellerinde götürür ışığı

Sayısız gözlerine insanların,

Öteki uykuyu taşır kollarında,

Ölümün kardeşi Uyku’yu,

Sisli karanlığa bürülü belâli Gece.

Orada oturur kara Gece’nin çocukları,

---

¹ Erhat 1978, 160; Roma mitolojisindeki karşılığı Somnus’tur. Latince’de “uyku” anlamına gelen sözcükten türetilmiştir.

² Homeros, *İlyada*, XVI, 673.

³ Hesiodos, *Theogonia*, 211 v.d.

*Uyku 'yla Ölüm, o korkunç tanrılar.
Güneş onlara hiç çevirmez ışıklarını
ne göklere çıkarken, ne inerken,
biri dolaşır sırtında toprağın ve denizin
tatlı bir huzur götürerek insanlara,
ötekinin demirdendir yüreği, tunçtandır canı.
Yakaladığı insan hiç kurtulmaz elinden
kin besler ölümsüz tanrılara bile.”⁴*

Hesiodos'a göre, Hypnos ve Thanatos, yeraltındaki ölümler ülkesinin (*Hades*) en derin yeri olan Tartaros'ta otururken⁵; Homeros, *İlyada*'da, Hypnos'un Lemnos Adası'nda ikamet ettiğini ima etmiştir⁶ (Fig. 1). Ovidius, *Dönüşümler*'de, Hypnos'un, Kimmeria'ya yakın, içinden “unutkanlık”a yol açan ırmağın (*Lethe*) aktığı bir mağarada yaşadığını yazmıştır⁷. Homeros'un Hypnos'un Thanatos'tan farklı bir yerde ikamet ettiğini ima eden satırlarının yanı sıra *İlyada*'da bu iki kardeşin iş birliği halinde ölümlerin ruhlarını ya da bedenlerini Hades'e yani yeraltı dünyasına taşıdığına dair satırlara rastlarız. Troia Savaşı sırasında can veren Zeus'un oğlu Sarpedon'un bedeni, Zeus'un Apollon'a verdiği emir sonrasında Hypnos ile Thanatos tarafından Lykia'ya taşınmıştır⁸ (Fig. 4). Bu satırlardan anlaşılan Hypnos ve Thanatos sadece ruhları değil, ölü bedenleri de taşıyorlardı.

Hypnos'un yani “uyku”nun, annesi “gece” yani Nyks, ikiz kardeşi Thanatos yani “ölüm”, kardeşleri veya çocukları *Oneiroi* yani “Rüyalar” ve onların Ölümler Dünyası ile ilişkileri gibi ayrıntılar, Antik Devir insanının düşün dünyasına dair motifleri barındırmasının yanı sıra bunların köklü bir din ve inanç sisteminin önemli bir parçasını yansıttığı da söylenebilir. Uykunun bir nevi geçici ölüm niteliğindeki yapısı, insanların

---

⁴ Hesiodos, *Theogonia*, 754 v.d.

⁵ Hesiodos, *Theogonia*, 754.

⁶ Homeros, *İlyada*, XIV, 230 v.d.

⁷ Ovidius, *Dönüşümler*, XI, 592 v.d.

⁸ Homeros, *İlyada*, XVI, 667-675: “... O zaman bulutları devşiren Zeus, Apollon'a dedi ki: 'Sevgili Phoibos, hadi git şimdi, al götür Sarpedon'u kargı yağmuru altından, sil gövdesinden kara kanı, götür uzaklara, ırmağın sularında onu yıka. Tanrı merhemi sür, gövdesine, tanrısal rubalar giydir. Hızlı kalavuzlara yer ver, götürsünler Sarpedon'u, ver ikiz tanrılara. Uyku 'yla Ölüm'ün eline, çabuk götürüp bırakınlar semiz Lykia toprağına, kardeşleri, akrabaları onu orada gömer, bir mezara, yazılı taşın altına. Ölümlülere gösterilecek saygı işte bu. '...’”

ona karşı korkuyla karışık ilgi duymasını sağlamış olmalıdır. Bunun yanı sıra uykunun bedensel ve zihinsel acılara, ağrılara, kederlere geçici de olsa bir son vermesi ona tedavi edici bir nitelik yüklenmesini de sağlamıştır. Bu açıdan bakıldığında, Hypnos, kimi zaman “tedavi edici, sağaltıcı, cömert” gibi sıfatlarla anılmıştır. H. Askitopoulou, Sophokles’in *Philoktetes* adlı eserinde⁹, kahramanın Hypnos’a bir şifacı olarak kendini iyileştirmesi için yakarışına vurgu yaparak, Hypnos’un bu bağlamda sadece bedensel ağrıları (*algos*) değil aynı zamanda zihinsel ızdıraba (*odynas*) neden olan acıları da iyileştirme yeteneğinin olduğunu ifade etmiştir¹⁰. Bu bağlamda, Hypnos’un uyku yoluyla tedavi konusundaki rolü, ileride inceleyeceğimiz Sağlık Tanrısı Askleopios’un kült alanlarında görülen tedavi yöntemlerinden biri ile bağlantılı olduğu açıktır. Pausanias, *Yunanistan’ın Tasviriyadi* eserinde, Korinth yakınlarındaki Sikyon kentinde yer alan Asklepios kült alanını betimlerken orada bir Hypnos heykelinden ve Rüya Tanrıları ile “Cömert” lakaplı Hypnos’un bir aslanı uyutmak için yatıştırdıklarını betimleyen bir resmin varlığına işaret etmiştir¹¹.

Homeros’un destanlarında Hypnos, çeşitli övgü dolu sıfatlarla anılmıştır. Yaşamın zorluklarına, getirdiği acılara bir süreliğine ara verip adeta bir kurtarıcı olmasının yanı sıra bedensel ve ruhsal açıdan iyileşmeye yaraması bu tip övgü dolu sıfatları kazanmasına yol açmış olmalıdır. Ozanın destanlarında Hypnos için şu sıfatlar kullanılmıştır: tatlı (*nidymos*), bal gibi tatlı (*meliedes*), bal gibi hoş (*melifron*), tanrısal, göksel (*ambrosial*). Ayrıca “her şeyden kurtaran” anlamına gelen “*pandamator*” sıfatıyla da anılmıştır. Bu sıfat, *İlyada*’nın 15. bölümünde Hera’nın, Zeus’u uyutması için Hypnos’u ikna etmeye çalıştığı sözlerin başında, “...Tekmil tanrıların, insanların efendisi, Uyku...” şeklinde geçen, Hypnos’a seslenişi ile uyumludur¹².

Apollonius Rodius’un *Argonautika* adlı destansı şiirinde altın postu ele geçirmek için yola çıkan Argonotların ünlü seferini konu almış ve Kolkhis kralının kızı Medeia’nın altın postun bekçisi olan ejderhayı bitkilerden elde edilmiş bir çeşit uyku ilacı ile uyutmasını anlatırken şunları yazmıştır: “...ve o [*ejderha*] acıdan kıvrılırken, bakire onun gözlerinin önüne geldi, tatlı sesiyle tanrıların en yücesine, Hypnos’a canavarı

---

⁹Sophokles, *Philoktetes*, 827-838; Eserde, koronun seslendirdiği ilgili bölümde, Hypnos’a şöyle yakarılır: “Ulu Hypnos, acı bilmez Tanrı, Hypnos, ızdıraba yabancı, bize iyilik et, mutlu ol ve mutluluk ver, Yüce Kral! (...) Ona yönel, sana yakarıyorum, iyileştiren gücünle gel!”

¹⁰Askitopoulou 2015, 6.

¹¹Pausanias, *Yunanistan’ın Tasviri*, 2.10.2.

¹² Askitopoulou 2015, 7.

büyülemesinde yardımcı olması için seslendi...”¹³. Medeia, bitkilerden elde edilen tedavi amaçlı veya zehirli olan ilaçları yapmayı annesi Tanrıça Hekate’den ve kız kardeşi Büyücü Kirke’den öğrenmiştir. H. Askitopoulou, Medeia’nın ejderhayı uyuttuğu bitkisel ilaca benzer ilaçlardan Antik Dünya’da en iyi bilenenin haşhaş olduğunu ve bu bitkinin Uyku Tanrısı Hypnos’un tipik simgesi olduğunu yazmıştır. Ayrıca o, haşhaş kapsüllerinin, doğanın uykusunun ve bereket, bolluk ve ölümsüzlük gibi kavramların da simgesi olduğunu eklemiştir¹⁴. Haşhaş bitkisinin (*Papaver somniferum*) kapsülleri, Grekler tarafından “mekon” kelimesi ile karşılanırdı (Fig. 2). Girit’te Saraylar Sonrası Devir’e tarihlenen (İ.Ö. 1200 civarı), başında 3 tane haşhaş kapsülü bulunan, pişmiş topraktan bir tanrıça heykelciği, araştırmacılar tarafından “Mekonların Tanrıçası”, “Şifanın Efendisi” gibi isimlerle nitelenmiştir. Bazı araştırmacılar, aynen Asklepios kutsal alanlarında olduğu gibi, bu tanrıçanın kült törenlerinde haşhaşın kullanılarak uykuya ve halüsinasyona yol açmak suretiyle tedavi amaçlı kullanılmış olabileceğini ileri sürmüştür. H. Askitopoulou, bahsedilen bu uygulamaların, kullanılan simgesel anlatımların, mitolojik figürlerin vs. uyku-uyanma, ölüm-yeniden doğma gibi doğanın doğal döngüsünü yansıtan anlamlar içerdiğini ve Hypnos’un da bu çerçevenin önemli figürlerinden birisini oluşturduğunu ifade etmiştir¹⁵.

Antik Devir’de tanrısal mesajları içerdiği düşünülen rüyalar, Uyku Tanrısı Hypnos’un yönlendirmesi ile Rüya Tanrıları (veya İlâhi Rüya Ruhları / *daimon*) tarafından uykuya dalan insana ulaştırılır. Rüya Tanrıları, Oneiroi ve oneiros (tekil) olarak adlandırılırlardı ve Hesiodos, onların “sürü sürü” yaratıldığını ifade etmiştir. Bunların içinde öne çıkan üç tanesi Morpheus, İkelos (veya Phobetor) ve Phantasos’tur. Kimi kaynaklarda Hypnos’un çocukları¹⁶, kimi kaynaklarda ise Nyks’ün çocukları¹⁷ yani Hypnos’un kardeşleri, kimi kaynaklarda da Yeraltı Dünyası’nın (ya da “İlksel Toprağın” / “Toprağın İlksel Dişil Gücün” / *potnia Khton*) çocukları¹⁸ olarak geçer. Rüya Tanrıları, “Güneşin Kapıları”nın ve “Ölüler Ülkesi”nin ötesinde, batı yönde Okeanos’un karanlık

---

¹³ Askitopoulou 2015, 9.

¹⁴ Askitopoulou 2015, 9.

¹⁵ Askitopoulou 2015, 9.

¹⁶ Erhat 1978, 227; Askitopoulou 2015, 7.

¹⁷ Hesiodos, *Theogonia*, 213.

¹⁸ Redfield 2014, 13; Bulkeley 2008, 155. Euripides’in “*Hekabe*” ve “*Iphigenia Tauris*’te” adlı eserlerinde geçer.

kıyılarında, “Rüyalar Ülkesi”nde (*demos oneiron*) yaşarlar¹⁹. Kanatlı Rüya Tanrıları, yaşadıkları yerden bir an içinde uykudaki insana rüyayı ulaştırır. “Fildişi Kapı”yı kullanarak ulaştırdıkları rüyalar “sahte / gerçekleşmeyen rüyalar”, “Boynuz Kapısı”nu kullanarak ulaştırdıkları ise “gerçekleşen rüyalar”dır. Böylesi bir anlatıma *Odysseia*’da rastlamak mümkündür²⁰:

“Şöyle karşılık verdi ona uslu akıllı Penelopeia, dedi ki:

Boş görüntüdür düşler, konuğum ve yorumu zor,

üstelik insanların yordduğu gibi çıkmaz da çoğu:

Özsüz ve güçsüz düşler bizlere iki kapıdan gelir,

kapının biri boynuzdandır, biri fildişinden,

boştur fildişi kapıdan sızıp gelen düşler,

laf kalabalığı gibi ufulanıp uçarlar havada,

cilâhı boynuz kapısından gelenlerse aldatmazlar,

düşü gören ölümlü kimse, bildirirler ona gerçeği.”

Homeros Ansiklopedisi’nin “Rüyalar” bölümünü yazan L. Pratt, yukarıdaki parçada Homeros’un kelime oyunlarına başvurduğunu ifade etmiştir²¹. Ona göre, Homeros’un bir buluşu olarak, Grekçe “aldatmak, kandırmak” anlamına gelen “*elephairontai*” (ἐλεφαίρονται) sözcüğü ile “fildişi” anlamına gelen “*elephantos*” (ἐλέφαντος) sözcüğü arasında bağlantı kurularak kelime oyunu yapılmıştır. Aynı durum, “gerçekleşecek” olayların geldiği “boynuz kapısı” için de geçerlidir. Burada “boynuz” (*keraton / κέρατον*) ile “gerçekleşmek” (*krainousai / κραίνουσαι*) sözcükleri arasında bağlantı kurulmuş ve muhtemelen kapıların adları o şekilde konulmuştur. L. Pratt, araştırmacıların, Homeros’tan sonraki antik metinlerde söz konusu kapıların adlarının kökenine dair tatmin edici bir açıklama veya benzerlik bulamadıklarını ifade etmiştir²². K. Bulkeley, bu konuda farklı bir yaklaşıma sahiptir. Ona göre, fildişi boynuzla göre daha

¹⁹ Homeros, *İlyada*, XXIV, 10 v.d. Askitopoulou 2015, 6; Redfield 2014, 5; Bulkeley 2008, 145: K. Bulkeley, “*demos oneiron*” teriminin çeşitli çevirilerde “Rüyalar Ülkesi”, “Rüyalar Köyü”, hatta “Rüyalar Toplumu” olarak çevrilebildiğini ifade etmiştir.

²⁰ Homeros, *İlyada*, XIX, 559 v.d.

²¹ Pratt 2012, 1.

²² Pratt 2012, 1.

mattır ve görüntüleri daha bulanık gösterebilir. Böylelikle fildişi kapıdan gelen rüyalar bulanıktır, anlaşılmazdır, aldatıcıdır²³

Rüya Tanrıları arasında en sık anılanlardan Morpheus'un adı, Grekçe'de "biçim" anlamına gelen "*morphe*" sözcüğünden türetilmiştir²⁴.Rüyalarda görünen insan suretlerinden sorumludur²⁵. İkelos (veya Phobetor), karabasanları getirirken; Phantasos, rüyalardaki cansız nesnelere suretlerini rüyalara taşır²⁶.

Uyku ve rüyayla ilgili olan tanrısal figürlerin adları, günümüzde birçok tıp teriminde yaşamaktadır. Bunlar arasında *hipnoz*, *morfin*, *letarji*, *fantazi*, *insomniya* sayılabilir²⁷.

Homeros'un destanlarında, rüyalar sıklıkla eril formdaki "*oneiros*" sözcüğüyle karşılanmış, çok nadir olarak da bu sözcüğün cinssiz formu olan "*oneiron*" biçiminde kullanılmıştır. Ayrıca 4 defa, sözcük "*onar*" biçiminde de görülür. Bazı araştırmacılar bunun nedenini, başlarda rüyalar kişileştirilmiş bir kavram olarak algılanırken, sonraları daha soyut olarak hayal edildiğini ileri sürerek açıklamışlardır²⁸. Yine de bu durumun çok açık olmadığı dile getirilmiştir. Hatta Odysseus destanının 19. bölümündeki Penelopeia'nın ünlü rüyasında, "*onar*" ve "*oneiros*" sözcükleri bir arada kullanılmıştır. Bunların yanı sıra, ayrıca muhtemelen Uyku Tanrısı Hypnos'un adından uyarlanmış "*hupar*" sözcüğü de kullanılmıştır. Penelopeia'nın rüyasında, taliplileri simgeleyen kazları öldüren kartal, daha sonra rüya içerisinde geri gelerek bu simgesel anlatımı açıklamış ve bu bir "*onar*" değil, bir "*hupar*" olduğunu söylemiştir ("*...Korkma, çok ünlü İkaros'un kızı, düş değil bu, Hayırlı bir işarettir bu sana ve gerçekleşecek...*"). L. Pratt, başlarda araştırmacıların, "*onar*"ı "gerçek olmayan rüya", "*hupar*"ı ise "gerçek rüya" olarak yorumlamış olduğunu, fakat sonraları bu görüşün terk edildiğini ifade etmiştir. Ayrıca o, günümüzde daha çok "*onar*"ın basitçe "rüya" olarak, "*hupar*"ın ise "uyanıkken görülen hayal" olarak çevrildiğini eklemiştir²⁹.

---

²³ Bulkeley 2008, 145.

²⁴ Erhat 1978, 227.

²⁵ Askitopoulou 2015, 7.

²⁶ Askitopoulou 2015, 7.

²⁷ Toklu 2011, 19.

²⁸ Pratt 2012, 2.

²⁹ Pratt 2012, 2.

1.2 Apollon'un Delphoi Kâhinliğini Ele Geçirmesi ve Rüya Yorumculuğu

Antik Devir'deki en önemli bilicilik merkezlerinden birisi olan Delphoi'daki Apollon Kutsal Alanı'nın kuruluşuna dair mythos, aynı zamanda rüyalarla ilgili motifleri de içermesi açısından önemlidir. Antik Devir yazarlarınca anılan çeşitli versiyonları olan³⁰ daha çok atıf yapılan versiyonuna göre, Apollon, Delphoi'daki kehanet merkezini kurmadan önce kutsal alanın koruyucusu ejderha-yılan Python'u öldürmüştür(Fig. 3). Euripides'in *Iphigenia Tauris*'te adlı oyununda da anılan versiyonuna göre, Delphoi'daki kehanet merkezi, önceleri "Toprak Ana" Gaia'nın kızı olan Tanrıça Themis'e aitti. Apollon'un kutsal alanı ele geçirmesine sinirlenen Gaia, insanlara, gördükleri rüyalarda gelecekte ne olacağını açıkça bildiren rüyalar bahşederek Apollon'un elinden, simgesel rüyaların yorumlanmasına dayanan kehanette bulunma onurunu almıştır. Bunun üzerine Apollon, hızlıca Olympos'a giderek babası Zeus'a yalvarmış ve babasından Gaia'nın öfkesini dindirmesini ve Delphoi'daki kehanet merkezini o öfkeden arındırmasını talep etmiştir. Böylece Zeus'un girişimiyle, rüyaların yorumlanmasına dayanan kehanet bildirme görevi tekrar Apollon'a teslim edilmiştir³¹.

Grek dünyasında, görülen simgesel rüyaların yorumlanmasını ve içeriğine tanrılar tarafından gizlenmiş kehanetin ortaya çıkarılmasını sağlayan Delphoi kehanet merkezi gibi pek çok kutsal alan bulunmaktaydı³² (Attika'da Amphiaraios kutsal alanı, Boeotia'da Trophonios kutsal alanı vs.). Yine de bu kült alanlarını, sadece rüyaların yorumlandığı bir kutsal alan olarak görmemek gerekir. Hatta Renberg'in yazdığı gibi, antik metinlerde, rüya yorumculuğunda ustalaşmış kâhinlere dair çok sayıda örnek olmasına rağmen, bunların, Mısır kültürleri haricinde, Grek ve Roma kültürlerinde düzenli bir rollerinin olduğuna dair bir işaretin olmadığı söylenebilir³³. Renberg, yüzlerce yazılı ve görsel kaynağın gösterdiği üzere, rüyaların, çeşitli tanrılara inanan sayısız insan için açık bir öneme sahip olmasına rağmen, o tanrılara ibadet edenlerin dini konularla ilgili olarak rutin bir biçimde rüya yorumcularına danıştıklarını düşünmek için pek fazla neden olmadığını yazmıştır. Ayrıca o, rüyaların yorumlanmasıyla ilgili insanların bir rahip veya kült görevlisiyle düzenli olmayan bir biçimde görüşmeleri ihtimal dışı bırakılamasa bile;

---

³⁰ Fontenrose 1974, 21.

³¹ Euripides, *Iphigenia Tauris*'te, 1259-1283.

³² Hughes 2000, 13.

³³ Renberg 2015, 234-235.

rüyaların daha çok kişilerin kendisi, rüyayı görenin bir arkadaşı veya tanıdığı biri tarafından yorumlandığını ifade etmiştir³⁴.

Antik metinlerde rüya yorumculuğu ile ilgili en erken atıf, *İlyada*'da destanında geçer. Destanın hemen başında³⁵, Akhalar'a kızan Apollon onların başına bir salgın musallat etmiştir. Akhaların ileri gelenleri bu sorun üzerine konuşurlarken Akhilleus Agamemnon'a seslenerek "bir kâhine, bir rahibe ya da bir rüya yorumcusuna başvurmak gerektiğini söylemiştir³⁶. Burada rüya yorumcusu olarak anılan Grekçe kelime "*oneiropolos*"tur. Akhilleus'un ardından, sözlerde işaret edilen kişi olan kâhin Kalkhas söz alarak Akhaların başına gelen bu belanın nasıl defedileceğini anlatacaktır. Homeros, destanda Kalkhas'ı şu sözlerle tarif etmiştir³⁷: "...*kalktı Kalkhas, Thestor'un oğlu, düş yorumcularının en büyüğü, biliyordu her şeyi, geçmekte olanı, geçmişi, geleceği. Phoibos Apollon verdiyi bu hüneri ona...*". Bu noktada, asıl özelliği kâhin (*mantis*) olan Kalkhas'ın rüya yorumculuğunda da önde geldiği hatta o alanda en önde olduğu vurgulanmıştır. Renberg, antik metinlerde "*mantis*" sözcüğünün sonraki kullanımlarında daha kapsayıcı bir hal aldığını ve içerisine rüya yorumculuğunu da alan geniş bir tanım haline geldiğini yazmıştır³⁸. Dolayısıyla *mantis* olarak anılan biliciler, aynı zamanda rüya yorumculuğu yetilerine de sahip olabiliyordu. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta, Kalkhas'ın rüya yorumculuğunun ve bilicilikteki diğer yetilerinin Apollon tarafından ona verilmesidir.

İlyada destanında, "*oneiropolos*" kelimesi, Troialılarla Akhaların arasındaki savaşın kızıştığı bölümlerde de geçer³⁹. Akha ordusunda yer alan Diomedes'in, yaşlı rüya yorumcusu Eurydamas'ın Troyalıların arasında savaşan, iki oğlunu (Abas ve Polyidos) öldürmesini anlatan satırlarda, Eurydamas'ın gördüğü rüyayı iyi yorumlayamadığı yani oğullarının ölümüne işaret eden simgesel bir rüyayı gerçekleştirecek olaya yorumadığı aktarılmıştır⁴⁰.

---

³⁴ Renberg 2015, 235.

³⁵ Homeros, *İlyada*, I, 8-56

³⁶ Homeros, *İlyada*, I, 62-65: "...*Gel bir duacıya, bir biliciye başvuralım, ya da bir düş yorumcusuna, bilirsin Zeus getirir düşü. O söylesin, Phoibos Apollon'un bu büyük öfkesi neden?...*". Türkçe çeviride sırasıyla duacı ve bilici olarak çevrilmişse de ilki kâhin, ikincisi rahip anlamlarındaki Grekçe kelimeler kullanılmıştır (τινα μάντιν ἐρείομεν ἢ ιερῆα, / ἢ καὶ ὀνειροπόλον), Renberg 2015, 236.

³⁷ Homeros, *İlyada*, I, 68-71.

³⁸ Renberg 2015, 236.

³⁹ Homeros, *İlyada*, V, 149-151: "...*Onlar yaşlı yorumcu Eurydamas'ın oğullarıydı, ama yola çıktıklarında ihtiyar yorumadı düşü; dev yapılı Diomedes ikisinin de canını aldı...*"

⁴⁰ Hemingway 2008, 51-52.

Renberg, Homeros'un yukarıda bahsedilen, rüya yorumcusu ile kahin ayrımını yaptığına benzer bir atfa uzunca bir süre antik metinlerde rastlanmadığını yazmıştır⁴¹. Ona göre, rüya yorumcusu olarak nitelenen bir şahsa ait, Homeros'tan sonraki, en erken örneğe, rüyalar üzerine de bir çalışması olan, kehanetler konusunda uzman, Stoacı filozof Soloili Khryssippos'un (İ.Ö. ~280-207) "*Kehanetler Üzerine*" adlı eserinin bir parçasında rastlanır. İlgili metinde simgesel bir rüya gören bir adam, rüyasının⁴² ne anlama geldiğini öğrenmek için bir rüya yorumcusuna başvurmuştur. Metinde "rüya yorumcusu" Grekçe "*oneirokrites*" (*ὄνειροκρίτης*) sözcüğüyle karşılanmıştır. Anlatının diğer cümlelerinde söz konusu rüya yorumcusuna tekrar atıf yapan Khryssippos, onu genel bir tanımlama olan "kahin" (*mantis*) unvanıyla tanımlamıştır. Renberg, metinden söz konusu rüya yorumcusunun, sadece bu alanın uzmanı mı olduğu veya aynı zamanda kehanet ile ilgili diğer alanlarda da uzman olarak mı bilindiği hakkında açık bir ifade olmadığını yazmıştır. Kısacası o, antik metinlerde çok sayıda kişi genel bir tanımla "kâhin" (*mantis*) unvanıyla anılırken, o kişilerin rüya yorumlama yeteneklerinin yanı sıra diğer kehanet yöntemlerinin bilgisine de sahip olduklarını ifade etmiştir⁴³.

Renberg'e göre tarihi kayıtlarda Büyük İskender'in rüya yorumcusu olarak Telmessos'lu Aristandros (İ.Ö. 395-327), rüya yorumculuğunda uzmanlaşmış bir kahindir. Ayrıca, günümüze kadar ulaşmış ünlü *Oneirokritika* (Rüya Yorumları)'nın yazarı Daldisli Artemidoros, onu "Rüya Yorumcularının en iyisi" olarak tanımlamıştır (*ἄριστος ὢν ὄνειροκρίτης*)⁴⁴. Telmessoslu Aristandros'un da bir rüya yorumları kitabı yazdığına dair kayıtlar ve atıflar olmasına rağmen, kitap günümüze ulaşmamıştır⁴⁵. Büyük İskender'in görüp Aristandros'un yorumladığı en ünlü rüya, İskender'in Tyros kentini ele geçirmek için muhasara altına alması sırasında gördüğü rüya ve bunun yorumudur. İskender, rüyasında kendi kalkanının üzerinde dans eden bir *satyros* görmüştür. Aristandros, rüyanın İskender'in Tyros kentini alacağına delalet ettiğini ifade etmiş ve onu muhasarayı şiddetlendirmesi yolunda yüreklendirmiş, sonunda Tyros kenti ele geçirilmiştir. Aristandros, rüyayı yorumlamasında "satyros" kelimesini "sa" ve

⁴¹ Renberg 2015, 235.

⁴² Khryssippos'tan aktaran Renberg 2015, 236, dipnot 9: "Adam, rüyasında sedirinden sarkan yumurtalar görmüş, bunun üzerine bir rüya yorumcusuna danışmıştır. Rüya yorumcusu, orayı kazarsa bir hazine bulacağını söylemiş. Adam söylendiği üzere kazıyı yapmış ve bir şarap küpü içinde altın ve gümüş sikkelerden oluşan bir hazine bulmuş. Hazineyi bulan adam, bunlardan bir kısmını kâhine götürmüş fakat kâhin 'Neden bana hiç yumurta sarısı getirmedi?' demiş."

⁴³ Renberg 2015, 235-236.

⁴⁴ Renberg 2015, 236.

⁴⁵ Hughes 2000, 16.

“tyros” şeklinde ikiye bölerek zafere delalet ettiğini açıklamıştır. Grekçe *sa Tyros* “Tyros senindir” anlamına gelir⁴⁶.

Tarihçilerin metinlerinde, Telmessos’lu Aristandros’un rüya yorumlarıyla Büyük İskender’in inişli çıkışlı ruhsal yapısını teskin etmeyi de başardığı yönünde kayıtlar bulunur. İçkili bir anında Büyük İskender, yakın arkadaşı Kleitos’u öldürmüş, sonrasında da üzüntüden ağır bir bunalıma girmiştir. Aristandros, İskender’i teselli ve teskin etmek için, bu olaydan önce İskender’in bir rüyasını Kleitos’un ölümüne yordugunu hatırlatmış, bunun kendi hatası değil bir kader olduğunu ve tanrıların gönderdiği kaderden kaçılmayacağını ifade ederek, İskender’i yatıştırmıştır⁴⁷.

Daldisli Artemidoros’un (İ.S. 2. yüzyıl) yazdığı, rüyaların yorumlanmasıyla ilgili günümüze kadar en eksiksiz biçimde ulaşan kitap bir nevi rüyaları yorumlamanın kullanım kılavuzudur⁴⁸. Artemidoros, kitapla ilgili araştırmalarının sadece rüyalar üzerine yazılan kitapların incelendiği bir kütüphane araştırması olmadığını, aynı zamanda bir saha çalışması olduğunu ifade etmiştir. Bununla kastettiği, sıradan insanların rüya yorumu için danıştıkları, pazar yerinde bulunan profesyonel kâhinlerle (*manteis*) zaman geçirerek bilgiler derlemesidir⁴⁹.

Renberg, Greklerin aksine Romalıların rüya yorumculuğunda uzmanlığı ifade eden bir sözcüğe (veya sözcüklere) sahip olmamalarına rağmen, “*interpres somniorum*” ve “*coniecto somniorum*” (bağlam açık olduğunda bazen kısaca *coniecto*) terimlerinin bu uzmanlığı açıkça belirtebilecek tanımlar olduğunu ifade etmiştir⁵⁰. Ona göre, rüya yorumcularını itibarsız olarak gören Cicero ve Tacitus’un yazılarında karşılaştığı gibi Romalılar bazen rüya yorumcularını diğer tipteki kâhinlerden ayırmıştır. Renberg, buna Tacitus’tan ve Cicero’dan birer örnek verir. Tacitus, Libo Drusus’a yönelik suçlamaları açıklarken, “*onun ‘Khaldaioi kehanetleri büyücülerin ritüelleri ve hatta rüya yorumcuları gibi saçmalıklara itimat eden bir itibarı vardı’*” demiştir. Cicero, kehanet üzerine yazdığı bilimsel incelemesinde şunları yazmıştır: “*Sonuçta, ne Mars rahiplerini (Augurlar), ne*

---

⁴⁶ Hughes 2000, 16.

⁴⁷ Hughes 2000, 16.

⁴⁸ Hughes 2000, 18; Kessels 1969, 391-392.

⁴⁹ Renberg 2015, 237.

⁵⁰ Renberg 2015, 238.

*Etrüsk kâhinlerini (Haruspeksleri), ne meydanlardaki astrologları, ne İsiac yorumcularını ne de rüya yorumcularını önemsiyorum*⁵¹.

1.3 İnkübasyon

Hem antik hem de modern devirlerde önemli kehanet uygulamalarının anlaşılmasının temelinde o Devirlerde yaşamış hatiplerin ve şifacıların yaptığı ayrımlar dikkate alınmalıdır. Kehanet olgusu ele alındığında davetsiz olarak gelen ilahi mesajlar ile ritüel olarak yapılan sorgulamalar sonucunda elde edilenler arasında ayırım yapılmalıdır. Örneğin, Romalılar tarafından kehanet olgusu, gözlem ve değerlendirme ihtiyacı nedeniyle “yapay” bir yorumlama biçimi olarak kabul edilmesine rağmen, kuşların uçuşunu izleyerek öngörmeye dayalı kehanetler ise kendiliğinden ortaya çıkan gözlemlenebilir veya arzu edilebilir olarak görülmekteydi⁵².

Benzer şekilde, birinin yatak odasında beklenmedik bir şekilde bir tanrı ya da ilahi bir işaret hayal etmesi, bir tür özel ritüel aracılığıyla bir rüya kâhini talep etmesi ya da bir tapınakta geceyi geçirirken rüya görmeyi teşvik etmeye yönelik bir eylemde bulunması, “doğal” kehanet olarak sayılmıştır, ancak talep edilen ve talep edilmeyen tebliğ arasında yapılması gereken açık bir ayırım vardır⁵³.

Tanrılar tarafından gönderildiğine inanılan iletişim araçlarının tamamı oldukça genişti, ancak krallardan ve imparatorlardan en yoksul kölelere kadar herkesin erişebileceği tek araç rüyalar olmuştur. Çünkü çok tanrılı inançlarda var olan tanrısal iletişim biçimlerinde hep bir kehanet ve rüya olgusu dikkati çekmektedir. Antik Devir insanları su, ateş gök gürlemesi vb. gibi işaretleri ele alarak hayatlarına yön vermişlerdir. Tanrı tarafından gönderilen rüyalar, rüyayı gören tarafından talep edilmemesine rağmen yorumlayıcılar için önem arz etmektedir. Antik dünyadan eksiksiz olarak günümüze kadar gelebilen yazarı Artemidoros olan *Oneirokritika* (“Rüya Yorumu”), kitabıdır. “Birdenbire ortaya çıkan rüyalara “tanrı tarafından gönderilmiş”(θεοπέμτους δὲ ὄνειρους <ήγού> τοὺς αἰφνίδιον ἐφισταμένους, ὡς καὶ πάντα τὰ ἀπροσδόκητα θεόπεμπα καλοῦμεν)

---

⁵¹ Renberg 2015, 238.

⁵² Servius 6.190: Linderski 1986, 2195–2196.

⁵³ Renberg, 2017, 4.

rüyalar denilirken özel bir istek ile beklenen rüyaların yanı sıra tanrı tarafından gönderilmiş olanlarında önemli bir yere sahip olduğunu anlaşılmaktadır⁵⁴.

Tanrılar tarafından yönlendirilmiş rüyaların kutsal ortamlarda yorumlama girişimlerine uygun olarak çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. “İnkübasyon” olarak adlandırılan yöntem çok yönlü bir kehanet biçimidir. Bir tapınakta genellikle bir tanrıya danışmak isteyen inananlar bunu genellikle bir kurum ya da bir alana bağlı olarak yapmışlardır (Fig. 5). Akdeniz dünyasındaki irili ufaklı birçok kutsal alanda inananlar, rüyalarında tanrı tarafından temasa geçilme beklentisi veren ritüellere katılarak doğrudan bir tanrıya danışabiliyorlardı. Bir kült alanının sınırları içinde tanrı ve inana narasında doğrudan iletişimi içeren en önde gelen kehanet yöntemi olan istihareye yatma durumu yalnızca coğrafi olarak yaygın bir dini fenomeni değil, aynı zamanda çeşitli tanrılar grubunu, hatta birçok kültü de kapsayabilirdi⁵⁵.

Antik kaynaklar, topluca inkübasyon olarak adlandırılan bu olgunun çok yönlü olduğunu ve tanrılarla kimin temas kuracağı, bunu hangi şekil ve türde bir yapıyla, hangi amaçla yapacakları açısından belirli alanlarda önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır (Fig. 6). Çoğu kutsal alan herkese açıkken bazı yerlerde ise siyasi liderlerle ile sınırlıydı. Bunun yanı sıra rahipler rüyalar için vekil olarak da bulunabiliyordu. Mısır’da ise belirli yerlerde sadece bir tarıkata hizmet edenlerin istihareye yatırmaya yetkili olması mümkündür. İstihareye yatma yöntemi Grek topraklarından ortaya çıkmadan daha önce Yakın doğu ve muhtemelen Mısır’da çok daha önceden başladığı tespit edilmektedir. Ayrıca Yunan Anakarası’nın yanı sıra adalarda da istihareye yatma yöntemi kullanılmıştır (Fig. 7). Bu kehanet yönteminde Roma da benzeri uygulamaları denemiştir. Daha sonra Hristiyanlık’ta ve İslamiyette’de bu tür istihareye yatma yöntemleri benimsenmiştir⁵⁶.

---

⁵⁴ Artemidoros. 4.3.

⁵⁵ Renberg 2017, 6.

⁵⁶ Renberg 2017, 7.

1.4. İnkübasyon Terminolojisi

Grek literatüründe, Latineden farklı olarak, inkübasyon ve inkübasyon yöntemleriyle ilişkili çok fazla terim bulunurken, uyku eylemine atıfta bulunan fiiller genellikle teknik olmayan bir şekilde kullanılır⁵⁷. İnkübasyon terimi “içerde uyumak” anlamına gelen Grekçe *ἐγκοίμησις* kelimesinden türetilmiştir ve tanrılardan rüya aracılığıyla bildirilmesi beklenen kehanet umuduyla “tapınakta uyuma” şeklindeki pratiği ifade eder. İnkübasyon Kelimenin tam anlamıyla “içeride uyumak” anlamına gelen Grekçe *ἐγκοίμησις* terimi, bir tapınakta uyuma uygulamasına karşılık gelir. Sicilyalı Diodorus'ta bu terim, özellikle “tapınaklarda uyuma eylemi” olarak nitelendirilmiştir.”(*τῆς ἐγκοιμήσεως τῆς ἐν τοῖς ἱεροῖς*)⁵⁸.

İnkübasyonun önemli fiilerden biri *ἐγκοιμᾶσθαι* olup, Strabon'da beş ayrı yerde, Lykophron'un Podalirios'a yaptığı göndermede, Plutarkos'un İtalya'daki bir *psikomanteion* tartışmasında, Arrianus'un Büyük İskender'in generallerinin hastalığı hakkında onun hakkındaki araştırmasında Epiktetos'un “*Kimimiz inkübasyon ile meşgul oldu*” İlahi eylem [*yani ilahi müdahale*] uğruna?” (*τίς ἡμῶν ἰούκτ' ἐνεκοιμήθη ὑπὲρ ἐνεργείας*) şeklindeki retorik sorusunda bu kelimeye rastlanır⁵⁹.

Benzer *ἐγκατακοιμᾶσθαι* terimi Herodotos tarafından Amphiaraios'un mezar anıtındaki bir konsültasyondan bahsederken kullanmıştır⁶⁰. Diğer yazarlar ise inkübasyon pratiğine veya onunla uğraşanlara atıfta bulunmak için kelimenin anlamına yakın dolaylı fiiller kullanmışlardır. Uyumak yerine bir yerde yatmak veya dinlenmek kelimelerini kullanmayı uygun görmüşlerdir.⁶¹

İnkübasyon terminolojisinin Grekçe'deki bu çeşitliliğine rağmen, Latince inkübasyon terminolojisinde böyle bir çeşitliliğin olmaması büyük olasılıkla inkübasyonun Roma dininin bir özelliği olmaması ve dolayısıyla da Romalılartarafından

⁵⁷ İnkübasyon terminolojisi için bkz. Deubner 1900, 6–8; Wacht 1997, 179–181; Ehrenheim 2009, 238–239 Terranova 2013, 253–257; Graf 1992, 186–187.

⁵⁸ Diodorus Siculus 1.53.8.

⁵⁹ Strabon, *Cogʳafya*, 14.1.44, s. 649–650 Canopus Sarapieion; alıntılanan 339–340; (Calchas'ın anıt mezarı; alıntı s. 305); 11.7.1, s. 508 (Anariake'nin inkübasyon kehaneti; alıntı 110); 16.2.35, 761 (Musa'nın öğretisi; alıntılanan 66-67n.86). Diğer yazarlar: Lykophron *Alexandra* 1050 (alıntılanan 304-305); Plutarkhos, *Consolatio ad Apollonium*, 14 (109C) Arrianus, *Anabasis*, 7.26.2 (bkz. 389–390n.155); Epiktetos, *Dissertationes ab Arriani Digesta*, 2.16.17 (Plutarkhos, *Cleomenes*, 7.2 (= Agis et Cleom. 28.2).

⁶⁰ Herodotos, *Tarih*, 8.134, 102–103.

⁶¹ Aristophanes, *Ploutos*, 742; Hyperides, *Pro Euxenippo*, 4.14.

yaygın olarak uygulanmaması nedeniyledir. Yaygın olarak, belirsiz bir terim olan *excubare* dışında, Cicero tarafından bir kez açık bir alanda yapıldığı anlaşılan inkübasyon için kullanılmış ve Grek kaynaklarında açık bir paraleli olmayan Latin terminolojisi tek bir terimle sınırlıdır⁶². Latince kelimeler arasında nadir olarak *ἐγκαθεύδειν* ve *ἐγκοιμᾶσθαι* eşdeğer olan *incubare* ("içinde uyumak") fiili kullanılıyordu. Bu kelimenin eş anlamlısı bulunmamakla beraber inkübasyon açısından da nadir olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Grek edebi metinlerindeki *ἐγκοιμησις* teriminin Latince karşılığı bulunabilirken inkübasyon bağlamında kullanılan bir terim bulunmamaktadır⁶³. Orta Çağ'da, Hristiyan kutsal mekânlarında bir azizden yardım istemek yaygın bir uygulama haline geldiğinde, Latince fiiller kullanılmaya başlanmış olup, bunlar geleneksel inkübasyon yöntemine benzer olsa da farklı bir anlatım ile ele alınmıştır⁶⁴. Grekler tarafından uygulanan yöntemler Mısır tapınaklarında da uygulanmaktaydı⁶⁵. Uyandıktan sonra, başvuruçuların beklentisi sordukları soruların, gördükleri rüyaların açıklamasını bulmaktı. Bu uygulamalar resmi bir sıfatla hizmet eden bir görevliye danışarak ya da tapındaki diğer görevlilerin görüşlerini alarak yapılabilirdi⁶⁶. Tanrı tarafından bir rüyada ziyaret edilecek veya en azından sembolik bir rüya görecektense kadar şanslı olanların yani, konusu tanrısal olmasa da ilahi anlam içeren bir rüya sahipleri tarafından günün içinde veya rüyadan hemen sonra rüyayı kabul eden alan görevlilere teşekkür edilmesi beklenirdi. Bunun yanı sıra birçok tapınakta tanrıya adanan rüyalar ve tanrının bunlara yanıt verme sıklığına göre yapılan adaklar vebaşvuranların sayısı artardı⁶⁷. Bazı durumlarda, özellikle tıbbi yardım için orada bulunan danışanların hemen tedavi olma şansına sahip olmayanlarının bir süre kalması gerekirdi. Bu nedenle hem kısa süre kalanlar hem de haftalar aylarca kalanlar için barınabilecek bazı mekânlar yerler bulunmaktaydı⁶⁸. İnkübasyon ve rüya kehaneti için çok fazla zengin kaynağın bulunduğu Mısır'da, uygulamalar Grek dünyası gibi karmaşık değildi. Temel ritüeller oldukça benzerken, inançlar arası farklılıklardan ötürü ortaya atılan sistemler daha farklı

---

⁶² Cicero, *De Divinatione*, 1.96.

⁶³ TLL VII.1, 1060. (*incubatio* kelimesi için.)

⁶⁴ Hristiyanlık içinde görülen inkübasyon deneyimi içeren Latince fiiller ve terminoloji için bkz. Canetti 2010, 32.

⁶⁵ Lucianus *Philopseudeis*, 38, 565n.1.

⁶⁶ Renberg 2017, 16.

⁶⁷ Bu duruma örnek olarak Samos Heraion'daki dört tezgâhın kiralanmasını düzenleyen yasa için bkz. Soverini 1990–91

⁶⁸ Renberg 2017, 17-18.

görülebiliyordu⁶⁹. Grek uygulamaları ile Mısır arasında çok sayıda benzerlik olmasına rağmen Mısır'da daha farklı fenomenlerle karşılaşılır Mısır kültürüne rüya yorumcusu olarak hizmet eden farklı kademelerden bireylere sahip olduğu bilinmektedir⁷⁰. Fakat Bir kült alanı içinde inkübasyona yatmanın tam olarak nerede uygulanabileceğine ilişkin pek fazla kanıt bulunamamıştır⁷¹.

1.5 Kehanet Türleri

Kehanet, insanoğlunun geleceği öğrenme içgüdüğü veya gelecek endişesiyle, kendi korkularından yarattığı tanrılara danışma olgusudur⁷². Kehanetlerin tanrı tarafından gönderildiğine inanılırken, onlara danışılmadan yapılan her işin bir cezası olduğuna da inanılmaktaydı. Sosyal yaşamdan, devlet işlerine kadar olan her bir sorunda tanrının onayı alınması gerekirdi. Helen dünyasında bilinen birkaç tane kâhinlik atfedilmiş tanrı vardı. Bunlardan biri, Zeus'tur; ancak Zeus kâhinlik işlevini bir süre sonra el vermek yoluyla oğlu Apollon'a devretmişti; bu aşamada en büyük kâhin tanrı olarak karşımıza Apollon çıkmaktadır⁷³. Apollon *khresmodotes* (kehanet bildiren) tanrıdır.

Edebi metinler ve epigraphik belgeler sayesinde Antik Devir insanının bilinmeyenini bilmek için başvurduğu çeşitli yol ve yöntemler hakkında bilgi edinmekteyiz. Antik metinlerden, yazıtlardan ve arkeolojik bulgulardan, Antik Devir'de insanların kehanete ulaşmak için çeşitli yöntemlere başvurdukları bilinmektedir. Bunlar arasında kuşların uçuş şekillerini anlamlandırmak, kurban edilmiş hayvanın kanını içme, ateş ve dumanın şekillerini, hayvanların iç organlarını gözlemlemek, yaprakların seslerinden anlam çıkarmak, ya da rüyaya yatma yoluyla gelecekte haber almayı ummak gibi ilginç yöntemler sayılabilir⁷⁴. Antik Devir insanı kehanete ulaşmak için tanrılardan hatta hayatını kaybettikten sonra kutsiyet atfedilmiş ölümlülerden bir yardım beklemektedir. Bu amaca yönelik uygulanan ritüeller için ilahi güçlerle, sıradan insanlara göre daha yakın bir ilişki kurduğu düşünülen rahipler gibi kutsallık atfedilmiş kişilere ihtiyaç doğmuştur. Sayılan bu kutsal kişilerin sözü edilen işlemleri uyguladıkları kutsal merkezler zamanla

---

⁶⁹ Grekler tarafından gerçekleştirilen inkübasyon ritüellerinin (özellikle Asklepieion'da) aksine, çok az belge bulunmaktadır. Mısır ritüellerinin doğası hakkında çok az şey bilinmektedir. Tek doğrudan kanıt Demotik literatürde bulunabilir, (bkz. Ryholt, *Narrative Literature* 2012, 166–167.)

⁷⁰ Renberg 2017, 18.

⁷¹ Ehrenheim 2009, 252.

⁷² Şahin 2009, 1.

⁷³ Şahin 2009, 1.

⁷⁴ Sülün 2020, 58; Sülün-Üreten 2020, 802.

yoğun ilgi görmüş ve Antik Devir insanları için önemli bilicilik merkezleri haline gelmiştir. Antik Devir insanları, bu gibi merkezlere başvurarak sağlıktan, savaş ve barış için bir işarete, koloni kurulacak yerin belirlenmesinden göç etme, kayıp bir ölünün yerini belirlemeye kadar sayısız meselede tanrılardan veya tanrıçalardan yardım dilemiştir.

Kehanet olgusunun derinine indiğimizde bu olguyu bir aracı olarak tanrıya ulaştıran kâhinler bulunmaktadır. Kişi gördüğü işaretleri belirler ve onları kelimelere döker; bunlar kültürel etkileşimle nesilden nesile aktarılır⁷⁵. Her işareti kimi zaman sıradan insanlar anlamlandıramayacağı için çeşitli araçlar ortaya çıkmıştır. Böylece tanrısal dünya ile danışanlar arasında irtibat sağlanmış oldu.

Kehanet edinme yöntemlerinden biri olan rüya ile kehanet alma pratiği antik dünyada oldukça yaygındı. Bu pratik Grekçe yani “rüyalar, düşler” ile “*manteia*” yani “kehanet, vahiy” sözcüklerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur⁷⁶. *Oneiroi* sadece Antik Grek Uygarlığı’na özgü bir yöntem değildir. Tarihin erken safhalarından beri birçok farklı uygarlıkta karşımıza çıkarken, günümüzde bile başvurulan bir yöntemdir.

Oneiroi uygulamasının ortaya çıkışı ile ilgili bazı varsayımlar vardır. Plinius *Naturalis Historia* adlı eserinde çeşitli kehanet yöntemlerinin kimler tarafından bulunduğunu anlatırken rüyaları yorumlayarak kehanette bulunmanın Amphiktyon tarafından başlatıldığını ifade etmiştir⁷⁷. Kehanet yöntemlerinin kökenini Delphoi’abağlama genel kabul edilen görüşlerden biridir. Bununla ilgili olarak Delphoi Apollon Kutsal Alanı’nın kuruluşuna dair bir mythos da vardır. Apollon, Delphoi’da kehanet merkezini kurmadan önce kutsal alanın koruyucusu ejderha-yılan Python’u öldürmüştür. Efsaneye göre bir kâhin, yılan Python’un ölümünün, Leto’nun oğullarından biri tarafından gerçekleştirileceğini bildirmişti⁷⁸. Doğduktan üç gün sonra Python’u öldüren Apollon, Onun küllerini alıp bir lahitin içine koyarak Delphoi Tapınağı’nın altına gömmüştür. Python’un esas görevi, Gaia’ya bekçilik yapmaktır. Python’un ölümü ile birlikte Delphoi’da kehanetler artık rahip yerine Pythia aracılığıyla aktarılmaktadır⁷⁹.

---

⁷⁵ Tanrıver 2009, 344.

⁷⁶ Grimal 2012, 328

⁷⁷ Plinius, *Naturalis Historia*, VII, 203.

⁷⁸ Grimal 2012, 203

⁷⁹ Grimal 2012: 203-205.

Antik Devir’de’da rüya ile kehanet pratiğinde en sık kullanılan yöntem bir tapınakta, kutsal alanda veya kutsanmış bir yerde (örneğin bir mağara, öldükten sonra tanrılaştırılmış veya kutsanmış bir ölümlünün mezarı gibi) karmaşık veya basit çeşitli ritüelleri uygulayarak, kehanet almak amacıyla uykuya yatılmasıdır. Bu yöntem, Grekçe’de sıklıkla “*enkoimesis*” sözcüğüyle karşılanmıştır. “Bir yerin içinde uyuma” anlamına gelen bu sözcüğün Latincedeki karşılığı “*incubatio*”dur⁸⁰. Terminolojide “*incubatio*” olarak geçen bu sözcük, İngilizceye “*incubation*” olarak aktarılmıştır. Renberg, bu güne kadar yapılan araştırmaları ve antik metinleri göz önünde bulundurarak yaptığı derin araştırmasında, rüyayla kehanet edinme yani inkübasyonu iki ana kısma ayırarak incelemiştir⁸¹. İnkübasyonun iki ana ayağından ilki “Sağaltıcı İnkübasyon” (*Therapeutic Incubation*), diğeri “Kehanetsel İnkübasyon”dur (*Divinatory Incubation*)⁸². Sağaltıcı İnkübasyon, ileride inceleyeceğimiz Asklepios Kutsal Alanlarında olduğu gibi, insanların hastalık, sakatlık gibi sorunlarına tedavi aramak amacıyla tanrıdan veya tanrısal bir varlıktan (örneğin Amphiaraos) yardım istemesini içeren bir yöntemdir. Grek toplumu içerisinde özellikle İ.Ö. 5 yüzyıl sonlarına doğru yaygınlaşan bu yöntem, kısa zamanda muhtemelen ilk çıktığı Epidauros’tan hızlıca çevre bölgelere yayılmış, Hellenistik ve Roma Devirlerinde ise tüm Akdeniz dünyasına yayılmıştır. Sağaltıcı İnkübasyon’da başvuru olan yani yardım talep edilen tanrısal varlıklar daha sınırlı sayıdaki bir grubu oluşturuyordu. Bu grup içerisinde yer alan tanrılar arasında başta Asklepios olmak üzere, Mısır’la ilişkilerin artması ile beraber Sarapis, İsis yer alıyordu. Bu tanrılarla beraber tanrılaştırılmış ölümlüler ve yerel tanrılara da bu yöntemle başvurulabiliyordu. Bunlar arasında en bilinenleri Boeotia’da Amphiaraos, Mısır’da İmhotep ve Amenhotep sayılabilir⁸³. Antik Devir’de Sağaltıcı İnkübasyon yönteminin uygulandığı öne çıkan Asklepios Kutsal Alanları arasında Epidauros, Atina, Pergamon, Lebena, Trikka, Kos Asklepieionları bulunur.(Fig 17,18,19,20) Bu kült dışında Sağaltıcı İnkübasyon yöntemlerinin uygulandığına dair bulgular olan kült merkezleri arasında Oropos’taki Amphiaraos, Kastabos’taki Hemithea kültleri ile Akharaka’daki Ploutonion-Kharonion kompleksi sayılabilir⁸⁴.

---

⁸⁰ Renberg 2017, 8.

⁸¹ Renberg 2017 9-10.

⁸² Renberg 2017, 21-30.

⁸³ Renberg 2017, 22-23.

⁸⁴ Renberg 2017, 125-300.

Kehanetsel İnkübasyon ise yukarıda sayılanlardan daha çok sayıdaki tanrı ve tanrıçalardan, onların kutsal alanlarına gidip rüyaya yatarak kehanet yoluyla yardım talep edilmesi yöntemini içerir. Burada sağlık konusunda yardım talep edilmekle birlikte, her türlü sorun için de yardım talep edilebiliyordu.

Bu kutsal alanlar içerisinde Amphiaraos, Dodona, Delphoi ve benzeri kutsal alanlar sayılabilir⁸⁵. G.H. Renberg, yaptığı çalışmalarda bazı kült alanlarını yeterince veri olmadığı için kehanetsel inkübasyon açısından da incelemiştir. Bunların arsında Örneğin Dodona'daki Zeus Kutsal Alanı, Troizen'deki Pan Kutsal Alanı, Klaros'taki Apollon Kutsal Alanı bulunur.

İnkübasyon, kehanet alma yöntemleri içinde en sağlıklı ve en güvenilir görülen yöntemlerin başına geliyordu. Bu inanışa yönelik bilgilerden en önemlileri, Antik Devrin'in önemli rüya yorumu kitaplarından birisi olan Rüya Yorumu veya Rüya Yorumlama yazarı Daldisli Artemidoros'un *Oneirokritika* adlı kitabında rastlanan ve toplumun bu yöneme güvenini yansıması bakımından önemli olan satırlarda görülebilir. Artemidoros, tartışmasına Pergamon Asklepieion'u ve İskenderiye Sarapieionu'ndan alınan reçetelere atıf yaparak başlamış, tanrıların insanlara olan sevgisinden ötürü onlara şifreli sağaltıcı rüyalar göndermeyeceğini yazmış, insanlara bu tip kutsal alanlarda, şifayı getirecek gizemli olmayan açık seçik ve gerçek reçetelere ulaşabileceklerini dile getirmiştir. Ayrıca tanrı tarafından yollanan reçetenin o Devirde bilinen modern tıp yöntemlerinin uygulanış biçimleriyle birebir örtüşeceğini de eklemiştir⁸⁶.

İnkübasyon, özellikle de Sağaltıcı İnkübasyon, için başvuru tanrılar ve tanrısal varlıklar ilginç bir biçimde yer ve yeraltı dünyası (*khthonik*) ile ilgilidir. Bunda uyku ve rüyanın, yer ve yeraltı dünyasını içeren tanrısal figürlerle bağlantısı olduğuna dair yaygın inanç etkili olmuş olmalıdır. Antik Devir inancında inkübasyon, sadece yer altı dünyasına ait olmamakla birlikte, tanrı ya da tanrıçalarla (Pluton, Kore, Dionysos) tanrısallaştırılan kahinlerle (Amphiaraos, Amphilokhos, Kalkhas, Mopsos) Yarı tanrı olarak tapınım gören figürlerle (Asklepios Hermione, Pasiphae, Podalirios ve Sarpedon) da ilişkilidir. Rüyalar, inkübasyon ve *khthonik* güçlerin bu ilişkisi sadece Greklere özgü değildir. Yakın Doğu'daki önceki kültürlerde de böylesi örneklere rastlanır. Yine Hellenistik ve Roma Devirlerinde ve elbette kökü Firavunlar Devrine'na kadar uzanacak şekilde, Mısır'da

---

⁸⁵ Renberg 2017, 22-23.

⁸⁶ Renberg 2017, 27-28.

aynı biçimde Yeraltı dünyası, rüyalar ve inkübasyon arasındaki ilişki görülebilir (Bes, İsis, Osormnevis, Sarapis, Toth vs.)⁸⁷.

Yunanistan'da inkübasyon uygulamasının en erken örneklerine dair kanıtlar, bir dereceye kadar şüphelidir ve bu durum uygulamanın erken örneklerini güvenilir bir biçimde tespit etmeyi ve tanımlamayı epeyce zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan bu uygulamaların, Greklere ait bir keşif olmayıp bunu Yakın Doğu'daki önceki kültürlerden edindikleri konusunda pek şüphe yoktur⁸⁸. En erken inkübasyon uygulamasına dair tartışmalı bir hipoteze, güvenilmesi veya o anlamın çıkarılması çok zor olsa da, Homeros'un *İlyada* destanında rastlanır.

"Dodonalı Zeus, Pelasg soyunun tanrısı,

Uzaklarda, soğuk kışlı Dodona'da hüküm süren,

Çevresinde, ayaklarını yıkamaz, yerde yatar sözcüleri oturan..."⁸⁹.

Araştırmacılar arasında, son satırdaki "yerde yatan sözcüler" kelimesinin bir çeşit çile çekmek için inzivaya çekilen keşişlerin ve kâhinlerin uyguladığı ritüellerden olduğunu ileri sürenler bulunmaktaydı. Bunu en erken inkübasyon uygulamasının bir kanıtı olarak görebiliriz⁹⁰. Renberg, bu sözlerden, Arkaik Devir'de Dodona'daki Zeus Kutsal Alanı'nda inkübasyonun uygulanmış olabileceğine yönelik bir destek çıkarılabileceğini onaylamakla beraber, oysa Klasik Devir'de orada inkübasyon yönteminin uygulandığına dair hiçbir bir kanıtın olmadığını belirtmiştir. Üstüne üstlük, Zeus'a ait hiçbir kutsal alanda inkübasyon uygulamasının olduğuna dair bir bulgu olmadığını da eklemiştir⁹¹. Yine Dodona'ya benzer biçimde, tarihi Devri'nelarda Delphoi'da da kehanet almak için inkübasyona başvurulduğuna dair güvenilir bir veri yoktur. Sadece Apollon'un kutsal alanı ele geçirmesinden önceki zamana ait Euripides tarafından yapılan bir atıfa dayanarak "*kanatlı rüyaların anası*" tasvirinden belki Apollon tapınımı öncesi için böyle bir çıkarım yapılabilir⁹². Elde edilen bulgular kehanet elde

---

⁸⁷ Renberg 2017, 30-31.

⁸⁸ Renberg 2017, 100.

⁸⁹ Homeros, *İlyada*, XVI, 233-235.

⁹⁰ Renberg 2017, 100.

⁹¹ Renberg 2017, 101.

⁹² Renberg 2017, 101.

etmek için rüyalara başvurulmasının Delphoi geleneğinin içinde yer almadığı yönündedir⁹³.

Renberg'e göre yukarıda sözü edilen metinlerin hiçbirisinde erken devirlerde inkübasyon uygulamasının kullanıldığına dair herhangi bir açık atıf yoktur. Renberg'e İ.Ö. 464 yılına tarihlenen Pindaros'un bir şiirinde yer alan bir atfın inkübasyon uygulamasının en azından Erken Klasik Devir'de uygulandığına yönelik ikna edici bir çıkarım yapılabileceğini yazmıştır. Pindaros tarafından dile getirilen Bellerophontes mythosuna göre, Bellerophontes, Korinthli kâhin Polyidos tarafından inkübasyon hakkında bilgilendirilir ve Bellerophontes Athena'ya ait bir altarın üzerinde, Pegasos'u nasıl dizginleyeceğine dair bir kehanet alabilmek için uykuya yatar. Athena rüyasında kahramana görünerek ona bunu nasıl yapabileceği konusunda bir tavsiye verir ve onun yanına bir "at muskası" bırakır.⁹⁴

Herodotos'ta geçen, yukarıdaki örnekten kısa bir zaman önceye ait bir öyküde, inkübasyon uygulamasına dair bir bilgi görmek mümkündür. Pers komutanı Mardonios ordusuyla karadan Atina'ya doğru yürürken, kışı Thessalia'da geçirmeye karar vermişti (İ.Ö. 480/479). Bu sırada Mardonios, Herodotos'un nedeni bilmediği bir konuda (o muhtemelen askeri konular diyor), Europoslu Mys adında birini çeşitli kehanet merkezlerine ilgilendiği konuyla ilgili kehanet alabilmek için göndermiştir. Metin şöyledir

“Yunanlılar Delos'a doğru giderlerken, Mardonios Thessalia'da henüz kışın bitmesini bekliyordu. Genel karargâhından, Europoslu Mys adında birisini orakllere göndermişti, görevi Perslerin ilişki kurabildikleri bütün orakllere gidip danışmaktı. Bu emri verirken ne düşünüyordu, orakllerden neyi soruyordu, bilmiyorum; bu noktada belgeler dilsizdir; ama ben kendi hesabıma onun sadece askerlik işleri üzerinde sorular sorduğunu sanıyorum. Bu Mys denilen adamın Lebadaia'ya gitmiş olduğu kesindir. Orada yerlilerden birisini, altın kuvvetiyle yeraltındaki Trophonios tapınağına indirtmiş, Phokis'de Abai tapınağına da gitmiştir; Thebai'ye de gitmiş ve gelecekte neler olacak diye hemen Apollon İsmenios'a danışmıştır. (Olympia'da olduğu gibi, burada da orakle kurban keserek danışılıyordu.) Sonra bir yabancıyı – Thebaili değil– para ile kandırarak Amphiaraios tapınağında yatırmıştır; zira hiçbir Thebaili burada orakle danışmak hakkına sahip değildir ve nedeni şudur: Amphiaraios iradesini oraklleri aracılığıyla bildirirken, Thebaililere ikisinden birini seçmesini emretmişti: kendisini ya bir yalvaç ya da bir müttelik olarak tanıyacaktı; ikisinden

⁹³ Yılmaz 2013, 33.

⁹⁴ Renberg 2017, 101-102.

birinden vazgeçeceklerdi. Onlar müttefik olmasını istemişlerdi, işte bundan ötürü bir Thebailinin tapınakta uyumasına izin yoktu ”⁹⁵.

Metinde görüldüğü üzere, görevli Mys, Oropos’taki Amphiaraos Kutsal Alanı’na gitmiş ve birine rüşvet vererek kutsal alanda inkübasyon yöntemiyle kehanet almasını sağlamıştır. Metnin sonundaki “Thebailinin tapınakta uyumasına izin yoktu” sözü de bu görüşü daha güçlü bir biçimde destekler. Dolayısıyla Amphiaraos’ta İ.Ö. 5. yüzyılın başlarında inkübasyon yöntemiyle kehanet almanın uygulandığına dair açık bir kanıt elde etmiş oluruz⁹⁶.

Sonuç olarak, Renberg, Yunanistan’da görülen en erken inkübasyon uygulamalarının Kehanetsel İnkübasyon yöntemini içerdiğini ve en azından İ.Ö. 5. yüzyılın öncesine gittiğini, diğer taraftan Sağaltıcı İnkübasyon yönteminin Asklepios kültürünün yükselişi olan İ.Ö. 5. yüzyılın öncesine götürülmesinin çok zor olduğunu ifade etmiştir. Ona göre özellikle Hellenistik Devrin sonunda inkübasyon uygulamaları Helen dünyasının her köşesinde hem Helen kültürlerinde hem de Helen-olmayan kültürlerde yaygın olarak kullanılıyordu. Diğer taraftan her iki inkübasyon yöntemi de Mısır’da oldukça yaygındı. Yine Hellenistik Devir içinde (İ.Ö. 3. yüzyıl) özellikle Asklepios kültürünün İtalya’ya ulaştığı ve Sağaltıcı İnkübasyon yönteminin kullanılmaya başlandığı bilinmektedir⁹⁷. Bunlara ek olarak, İ.S. 1-4. yüzyıllar arasına tarihlenen ve Akdeniz coğrafyasından ele geçmiş büyü metinlerinde, inkübasyon uygulamaları için birtakım büyülerin uygulandığını ortaya koymuştur. Söz konusu büyü metinlerinde, tanrıdan rüya yoluyla kehanet alabilmek için bazı büyü malzemeleri kullanılıyor ve büyülü sözler söyleniyordu. Bunun nedeni tanrıyı harekete geçirerek az sonra yatılacak rüyada onun görünmesini sağlayabilmektir⁹⁸.

---

⁹⁵ Herodotos, *Tarih*, VIII, 133-134.

⁹⁶ Renberg 2017, 103-104. G.H. Renberg, Amphiaraos’ta hem Asklepieionlardaki gibi sağlık sorunlarıyla ilgili olarak Sağaltıcı İnkübasyon’un hem de diğer konularla ilgili Kehanetsel İnkübasyon’un uygulandığını belirtmiştir. Amphiaraos’taki Sağaltıcı İnkübasyon uygulamalarının Atina’da Perikles Devrinde görülen veba salgını sırasında (İ.Ö. 430 civarı) yaygınlaştığını da dile getirmiştir.

⁹⁷ Renberg 2017, 105-106.

⁹⁸ Sülün 2020, 63-66.

İKİNCİ BÖLÜM

ANTİK DEVİR İNANCINDA RÜYALARIN ROLÜ VE RÜYA YORUMCULARI

2.1 Delphoi Apollon Kehanet Merkezi

Antik Devrin bir diğer önemli bilicilik merkezi olan Delphoi Apollon Kehanet Merkezi (veya Delphoi Kehanet Merkezi), Yunanistan'ın Phokis bölgesinde Parnassos Dağı'nın eteklerinde kurulmuştur. Delphoi, Geç Tunç Çağı'na ait bir Myken yerleşimi üzerine İ.Ö. 8. yüzyıldan itibaren iskân görmeye başlamış bir kenttir. Burada gelişen kutsal alan ve kehanet merkezini muhtemelen daha eskilere dayanan ve göreceli olarak küçük bir kutsal alanın ardılı olarak görmek mümkündür⁹⁹. Kutsal alanda Apollon Tapınağı'nın yanı sıra çeşitli heykeller, altar, stoa gibi çeşitli mimari öğeler yer alır¹⁰⁰.

Delphoi Apollon Kehanet Merkezi'nde kehanetleri bildiren rahibelere Pythia adı verilirdi. Bu adın kutsal alanı Apollon tarafından ele geçirilişine dayanan mythostaki Apollon'un öldürdüğü canavar Python'dan geldiğine dair yaygın bir görüş vardır. Pythiaların nasıl ve hangi özelliğinden ötürü seçildiğine dair elde fazla bilgi yoktur. Bu bilgilerin çoğu, o bölgede doğmuş, yaşamış aynı zamanda Delphoi'da rahiplik de yapmış olan Plutarkhos'tan gelir. Plutarkhos'a göre Pythia, Delphoi kentinden olmak zorundaydı ve oranın etkili ve güvenilir ailelerinden birine mensup olmalıydı. M. Scott'a göre, etkili ve güvenilir aile, soylu aile anlamına gelmiyordu¹⁰¹. O bu görüşü, Plutarkhos kendi zamanındaki Pythia'yı tarif ettiği satırlarına dayanarak ileri sürmüştür. Plutarkhos, Pythia için "*fakir köylülerin evlerinde büyümüş olmasına rağmen, her zaman kusursuz bir yaşam sürmüş, kâhin rolünü yerine getirirken bunu oldukça ustaca ve herhangi bir özel bilgi veya yetenek olmadan yapar*" tanımını yapmıştır. Pythia, bir kez seçildikten sonuna ömrünün sonuna kadar Apollon'a hizmet eder. Plutarkhos, kendi zamanında kehanet işleri için bir Pythia'nın yeterli olduğunu yazmış, daha önceki Devirlerde (İ.Ö. 4. yüzyıl – İ.S. 1. yüzyıl arası) ise yoğunluktan ötürü birisi yardımcı olmak üzere 3 Pythia'nın görev yaptığını yazmıştır¹⁰². Diodorus Siculus (İ.Ö. 1. yy), önceleri Pythia'nın bakire kızlardan

---

⁹⁹ Yılmaz 2013, 3.

¹⁰⁰ Scott 2014, 16.

¹⁰¹ Scott 2014, 12.

¹⁰² Plutarkhos, *Moralia*, 388E.

seçildiğini fakat Delphoi'a kehanet için danışmaya gelen Thessalı Ekhekrates'in kâhineyi kaçırıp tecavüz etmesinin ardından, bu seçimin Delphoilular tarafından değiştirildiğini ve Pythiaların artık 50 yaşında veya daha yaşlı kadınlardan seçildiğini fakat onların da öncekiler gibi bakireliği simgeleyen kıyafetlerle görevlerine devam ettiğini yazmıştır¹⁰³.

Delphoi Apollon Kutsal Alanı'nda kehanetlerin uygulamalarında farklı malzemeler, canlı hareketleri, tavırlarını içeren çeşitli yöntemler uygulanıyordu. Bunlar arasında defneyaprakları (defne yapraklarının sesiyle kehanet / *dendromancy*), iç organlar (iç organlara bakılarak kehanet / *extispicine* ve *empyromancy*), su (su ile kehanet / *hydromancy*), kura (kura yöntemiyle kehanet / *kleromancy*), kuş hareketleri (kuşların hareketlerine göre kehanet / *oinoscopi*), kuş uçuşları (kuş uçuşlarına bakılarak kehanet / *ornithomancy*), çubuklar (çubuklarla kehanet / *rhabdomancy*), trans hali (trans durumunda yorumlama), karından konuşma (karından konuşma kehaneti / *ventriloquie*) sayılabilir¹⁰⁴. S. Yılmaz, rüyaya yatarak kehanette bulunma yönteminin (*oneiromancy*) Delphoi'a yönelik bir yöntem olmadığını, zaman içerisinde tüm kehanet yöntemlerinin Delphoi'a bağlanma yönünde bir tutum olduğunu fakat Delphoi geleneğinde rüyalar yorumlandığı zaman, bunun sadece bir tür önsezi olduğunu, gerçek Apollon kehanetiyle bir alakasının olmadığını yazmıştır¹⁰⁵.

Delphoi Apollon Kehanet Merkezi'nde görev yapan Pythialar, sadece 9 ay boyunca, ayda sadece bir gün danışılan konularda kehanetlerini verirdi. Bu tek gün, ayın 7. gününe denk gelirdi. Ayın 7. gününde kehanet verilmesinin nedeni, Greklerde baharın başlangıç ayı olan Bysios ayının (günümüz takviminde Mart / Nisan) 7. gününün Tanrı Apollon'un doğum günü olarak düşünülmesidir. Böylelikle her ayın 7. günü Tanrı Apollon'un doğum gününün ay dönümü oluyordu. Yılın sadece 9 ayında kehanet hizmetinin verilmesinin nedeni ise, kalan 3 ayın kış aylarına denk gelmesi ve Tanrı Apollon'un Delphoi'da bulunmayıp kışı geçirmek için Hyperborea ülkesine gitmesidir. Bu 3 aylık sürede kehanet verilmez, Tanrı Apollon'un yokluğunu ise Tanrı Dionysos

---

¹⁰³ Diodorus Siculus, *Bibliotheca Historica*, 16.26.

¹⁰⁴ Yılmaz 2013, 19-41.

¹⁰⁵ Yılmaz 2013, 33.

doldururdu. Söz konusu 9. günlerin haricinde kehanet verilip verilmediği veya farklı yöntemlerle (kura, zar atışı vs.) kehanet verildiği yönündeki görüşler tartışmalıdır¹⁰⁶.

Pythia tarafından kehanetlerin dile getirildiği ayın 9. günlerinde genel olarak şu ritüeller uygulanırdı: Pythia, kutsal alanın kıyısındaki Kastalia Irmağı'nın pınarında yıkanarak arınır. Arandıktan sonra muhtemelen beraberindekilerle kutsal alana gelir ve tapınağa girer. Burada Tanrı Apollon'a defne yaprakları ve arpa unu sunar. Bunu yaparken muhtemelen tüm yerel tanrılara saygısını sunan bir konuşma yapar. Bu ritüelin yapıldığı sıralarda, tapınağın rahipleri kehanetin yapıldığı bu nadir günlerde yapılacak diğer işlerden sorumluydu. Pythia'nın ritüeli, tapınağın içerisinde, muhtemelen kutsal ocak üzerine yerleştirilen, kusursuz bir keçinin üzerine soğuk su serpmesiyle devam eder. Keçi suyun serpilmesiyle beraber titirse bunun Apollon'un kehanetler için danışma ritüelinden memnun olduğuna inanılırdı. Bundan sonra, o günün danışma ritüeli için hayırlı bir gün olduğu düşünülerek söz konusu keçi, tapınağın dışındaki altarda kurban edilir ve danışma sürecine devam edilirdi¹⁰⁷.

Yaygın olarak bilinen bilgiye göre, Pythia kehanetleri vermek için tapındaki *adyton* bölümüne girer, orada içerisinden gazların çıktığı düşünülen bir yarığın üzerine yerleştirilmiş Apollon'un simgelerinden birisi olan üç ayaklı kazanın üzerine çıkarak oturur(Fig. 9). Yarıktan çıkan gazlarla kendinden geçen kâhin kadın, kehanetleri dile getirmeye başlar etrafta bulunan rahipler de *heksametron* veznindeki kehanetleri yazıya dökerek ilgili kişilere iletirlerdi¹⁰⁸. Sürecin böyle ilerlediği ve yarığın varlığı ile oradan gaz sızdığı konusu tartışmalıdır. Yarık ve oradan çıkan gazla ilgili bilgiler, İ.Ö. 1. yüzyılda yazar Diodoros'un yazdıklarına dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Diodoros'a göre, Delphoi'da kutsal alan kurulmadan önce, söz konusu yarığı bölgedeki bir keçi çobanı keçilerini otlatırken keşfetmiştir. Çoban, yarık çevresinde dolaşan keçilerin, kendinden geçip garip sesler çıkarmaya başladığını görünce kendisi de yarığın yakınına gitmiş ve aynı keçiler gibi kendinden geçip garip sesler çıkarmaya ve kehanetler vermeye başlamıştır. Bu haber kısa zamanda çevreye yayılmış ve ahali tarafından akına uğramıştır. Gelen ziyaretçiler, kendilerinden geçip bu yarıktan kendilerini atmaları üzerine tedbirler alınmış, kehanet için vekil bir kadın görevlendirilmiş ve o kadının da kendini yarığa

---

¹⁰⁶ Scott 2014, 13.

¹⁰⁷ Scott 2014, 15.

¹⁰⁸ Burkert 1985, 116.

atmaması için yarığın üzerine bir üç ayaklı kazan oturtulmuştur. Diğer taraftan, yukarıda bahsettiğimiz keçi adağında bu öykü ile bağlantılı olduğu ileri sürülmüştür¹⁰⁹.

Kehaneti alma sürecinde yapılanlar, kehanetin danışanlara aktarılması, tapınak içinde diğer hangi görevlilerin olduğu gibi konularda çeşitli tartışmalar vardır. Örneğin Pythia'nın kendinden geçmesine ve tanrıyla bağlantı kurmasına yardımcı olması için defne yaprağı çiğnediği bilgisi şüphelidir. Kâhin kadının kehanet için girdiği düşünülen tapınağın *adyton* bölümü gerçekten var mıydı veya tapınağın tam olarak neresinde olduğu, ayrıca kehanet için danışmaya gelen insanların, Pythia'yı doğrudan görüp görmediği konuları da şüphelidir¹¹⁰. Herodotos ve Plutarkhos, kehanet için gelen kişiler için *cellanın* içerisindeki bir bölümde oturduklarını yazmıştır (Fig. 8). Herodotos bu bölümü *megaron*, Plutarkhos ise *oikos* olarak adlandırmıştır¹¹¹.

2.2. ANADOLU

2.2.1. Klaros Apollon Kehanet Merkezi

Antik Devrin bilinen üç büyük bilicilik merkezinden biri olan Klaros, İzmir'in Menderes ilçesi Ahmetbeyli köyünde yer alır. Antik Devir'de, Klaros'un içinde bulunduğu vadi Smryna ile Ephesos'u birbirine bağlayan yollar üzerindedir. İ.Ö. 13. yüzyıl sonunda kuruluşundan, İ.S. 4. yüzyılda terk edilmesine kadar bir "Bilicilik Merkezi" olarak işlev yapmıştır¹¹². Yazılı metinlere göre kutsal alanın kuruluşu İ.Ö. 13. yüzyılda Batı Anadolu'ya yönelen göç dalgasına -Akha kolonizasyonu Devirine- kadar gider. Konu ile ilgili birçok Antik Devir yazarının görüşlerinin mevcut olduğu görülür. Bunlar arasında Pausanias şehrin kurucusu olarak Akha kökenli Rhakios'u gösterir. Ancak Rhodoslu Apollonios bu görüşe karşı çıkararak farklı bir görüş sunar. Ona göre Rhakios Mykenai kökenli Akhalı Lakios'tur. Sakellariou, Rhakios'un Mykenai kökenli olduğu görüşünü eski Myken geleneğinin uzantısı olarak görürken, Hesykhios ise "Rhakios" ismini Giritlilerin "Lakios" olarak kullandıklarını ileri sürer¹¹³. Yazılı metinlerde Kolophon ülkesine yapılan iki göç hareketini görürüz. Birincisinde Giritlilerin Kolophon'a geldiği ancak burada yerel halk olan Karların bunu kabul etmediği ve hatta

---

¹⁰⁹ Dempsey 1918, 8-9.

¹¹⁰ Fontenrose 1978, 210- 211; Scott 2014, 18-19.

¹¹¹ Scott 2014, 18.

¹¹² Şahin 2012, 317.

¹¹³ Şahin 2012, 321.

mücadele ettiklerini, ancak sahil şeridine yerleştiklerini görürüz. İkinci göç için Hellas'taki Thebai kentinden gelenler olduğu belirtilir¹¹⁴. Antik yazarlar tarafından Klaros ve Kolophon kentinin kuruluşuyla ilgili birçok öykünün yazıldığı dikkati çeker. Pausanias Kolophon halkının Klaros'taki kutsal alanın ve kehanet merkezinin çok eski zamanlarda kurulduğuna inandıklarını aktarır¹¹⁵. Kolophon topraklarına Kariyalılar hakimken Rhakios önderliğindeki Giritlilerin sahil kısmını işgal ettiklerini fakat çoğu toprak parçasının halen Karlar'ın elinde olduğunu vurgulamıştır. Pausanias bunlara ek olarak Argoslular, Thebai'ı ele geçirdiğinde Delphoi'a getirilen esirler arasında kahin Teiresias ve kızı Manto'nun da olduğunu aktarır. Daha sonra Klaros'a geldiklerinde Giritliler onları silahlarla karşılar ve onları Rhakios'a götürürler. Rhakios, Manto'nun kim olduğunu öğrenince onu eş olarak alır ve onunla birlikte gelenlerinde Klaros topraklarına yerleşmesine izin verir.

Mythosa göre Delphoi'a köle olarak sunulan esirler arasında Apollon'un kahini Teiresias ve kızı Manto da vardır. Kolophon ülkesinde bilicilik merkezi kurma buyruğu tanrı tarafından Manto'ya verilmiştir ve böylece Klaros Kutsal Alanı Manto tarafından kurulmuştur¹¹⁶. O, kutsal alanın ilk kahinesidir. Hatta içinde bulunan kutsal su kaynağının tutsak düşen Manto'nun gözyaşlarından oluştuğu ileri sürülür. Birçok kehanetiyle ünlü olan Manto, özellikle Niobe'nin yazgısını gören kâhine olarak geçer¹¹⁷.

Klaros Apollon Kutsal Alanı'nda kehanetleri veren görevli "*prophetes*" olarak adlandırılmaktaydı. Kişisel olarak kendi özel meseleleriyle ilgili veya kentleri adına kentin sorunlarıyla ilgili olarak heyet şeklinde kutsal alana başvurulabiliyordu. Kişisel başvurularda, kişi yalnızca adyton'un ön odasına girebiliyordu. Kentleri adına başvuran heyetin başkanı (*theoros* veya *theopropos*) adyton'a kadar girebiliyordu (Fig. 10). Burada bulunan banklar üzerine *thespiodos* ile birlikte oturup veya *omphalosun* yanında durarak sorularını iletiyorlardı¹¹⁸. *Graphikos* adı verilen yazman gelen soruları levhalara aktarıyor, *thespiodos* adı verilen görevli ise bu levhaları alarak kutsal suyun bulunduğu, adytonun arkasındaki odaya geçerek *prophetese* bunları veriyordu. *Prophetes* kutsal sudan biraz içtikten sonra *ekstaz* haline geçiyordu. Bunun ardından tanrıya gelen soruları iletiyor ve ondan (*khresmos*) cevap alıyordu. Tanrıdan gelen cevaplar, *prophetes*

---

¹¹⁴ Şahin 2012, 321

¹¹⁵ Pausanias, *Yunanistan'ın Tasviri*, VII, 3,1 – 4.

¹¹⁶ Şahin 2012, 329.

¹¹⁷ Yılmaz 2013, 114.

¹¹⁸ Yılmaz 2013, 111

tarafından *heksameton* şeklinde şiiresel bir hale getirilerek başvuru sahiplerine iletilirdi.¹¹⁹ Kutsal gecede gerçekleşen rüyaların tanrının aracına ait olduğuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Epidauros'ta bulunan Apollo Maleatas Tapınağı'nın istisna olması dışında, Apollon'u başka bir yerde inkübasyon ile ilgili anmak ve bu nedenle orayı bir inkübasyon mabedi, hatta sadece bir prophetesin rüya yorumuyla meşgul olduğu bir yer olarak düşünmek yanlış olurdu¹²⁰.

Renberg, Apollon Klaros Kutsal Alanı'nda rüyaya yatarak kehanet alma yöntemiyle ilgili herhangi bir bulgu olmadığını belirtmiştir. Renberg kehanet almak için ne gelen insanların rüyaya yattığına dair ne de kutsal alandaki görevlilerin bu şekilde bir kehanet yöntemine başvurduklarına dair bir bulgu olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla Klaros'taki Apollon Kutsal Alanı'nın bir inkübasyon kutsal alanı olduğunu düşünmenin yanlış olduğunu, hatta Epidauros'taki Apollon Maleatas Kutsal Alanı'nı hariç tutarsak, Apollon'un inkübasyonla ilgilendiğine dair herhangi bir kutsal alan olmadığını vurgulamıştır¹²¹.

Klaros bilicilik merkezinde Hellenistik Devir öncesine ait kehanet ile ilgili bilgilerimiz yazıtların az ele geçmesinden dolayı yetersizdir Ancak Hellenistik ve Roma Devirlerine ait yazıtlar, bize kentteki kehanet faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir. Buna göre Apollon Klarios Kutsal Alanı'na gördüğü rüya için ilk başvuran kişi olarak Büyük İskender'i görürüz¹²². Mythosa göre, “*İskender Pagos dağı üzerinde (modern Kadifekale), bir kaynak yakınında bulunan çınar ağacının altında uyuyakalmış ve iki yerel tanrısal varlık olan Nemeseis'ler tarafından rüyasında ziyaret edilmişti*”¹²³; “*Tanrıça Nemesisler, Pagos Tepesi'ndeki bir ağaç altında uykuya dalan Büyük İskender'e Yeni Smyrna'yı burada kurmasını ve halkı oraya taşımasını söylerler*”¹²⁴. Büyük İskender, rüyasını yorumlatmak için Klaros Kutsal Alanı'ndaki kâhine başvurur. Ancak o zamanlar kişisel başvurular yasaktı, söz konusu Büyük İskender olduğu için bu yasak delinmiştir. Hatta bu olaydan sonra Klaros Bilicilik Merkezi'ne kişisel başvurular

---

¹¹⁹ Yılmaz 2013, 111.

¹²⁰ Aristides, *Orations*, 49.12. Aristides, hizmetkârı Zosimus'u Kutsal Gece için Kolophon'a göndermekten bahseder ve dönüşte ona getirdiği üç satırlık kehaneti alıntılar, bu alıntılar inkübasyon anlamına gelmemektedir.

¹²¹ Renberg 2017, 533.

¹²² Şahin 2012, 324-325.

¹²³ Dan 2017, 198.

¹²⁴ Şahin 1998, 23.

başlamıştır¹²⁵. Kâhinin yaptığı yorum üzerine¹²⁶ Büyük İskender, Smyrna kentinin Pagos Dağı'nın eteklerinde yeniden kurulması emrini verir. Aslında burada ön plana çıkan olgu, Kolophon'lulara ait olan bu tapınakta Smyrna için bir kehanette bulunulmasıdır. Kolophon'un Roma İmparatorluk Devri'nde oldukça önemli bir yeri vardı. Dan'a göre, "*Smyrna için bir kehanette bulunması yerel kimliğin, Ionia kökeninin ve Kolophon ile olan bağlantının kabul edilmesinin bir diğer yoluydu.*"¹²⁷. Bu rüya mythosu ile ilgili bir tasvir Roma İmparatoru Marcus Aurelius'a ait bronz bir sikke üzerinde de görülmektedir¹²⁸ (Figür 24).

Antik yazarlardan Pausanias da Büyük İskender'in Klaros Apollonu'na başvurarak rüyasını yorumlattığını anlatır. Metne göre Tanrı Apollon, Büyük İskender'e "*Kutsal Meles Çayı'nın dışındaki Pagos'ta oturacak olan (halk), üç hatta dört kat daha mutlu olacak*" şeklinde rüyayı yorumlamış ve kehanetini bildirmiştir¹²⁹. Bu yüzden Pausanias, Smyrna'nın kuruluşunu Büyük İskender'in rüyasına dayandırır ve Büyük İskender'in Kadifekale'de (Pagos) bir şehir kurulması için Nemesis'ten rüyada ilham aldığını anlatır¹³⁰.

Devirin önde gelen bilicilik merkezine başvuranlar arasında Aelius Aristides'i de görürüz. Klaros Kutsal Alanında ele geçen bir yazıtta, hastalığı nedeniyle endişeli olan Aristides'in, Apollon Klarios'un kehaneti ile Allianoı Sağlık Merkezi'ne gittiğinden bahsedilir. Tanrıver konu ile ilgili şunları yazmıştır: "*Aelius Aristides ise, İ.S. 147/148 yıllarında yaşamını cehenneme çeviren, uzun ve onu hareketsiz kılan hastalığı nedeniyle Lebedos'da tedavi gördüğü sırada oraya gönderdiği Zosimos eliyle Apollon Klarios'a başvurmuştur. Aelius'a verilen cevapta onu Asklepios'un iyileştireceği belirtilmektedir*"¹³¹. Kehanete üvey babası (kayınpederi veya uşağı?) Zosimos'un aracılığıyla başvuran Aristides, Kutsal Sözler adlı eserinde kehanet ile ilgili olayı şöyle aktarmıştır:

"[Hastalık] biraz hızını kesince, şimdiki durumumu ve tüm hastalıklarım konusunda Kolophon'daki Tanrı'ya danışma fikri aklıma geldi. Kolophon

¹²⁵ Toraman 2020, 86-87; Kürklü, 2020, 135.

¹²⁶ Bu kehanette; "...Meles çayı dışında kuracağın kentte senden sonra yaşayacak olan insanlar son derece mutlu olacak..." bu bilgiler yer alır. Toraman 2020, 86.

¹²⁷ Dan 2017, 198.

¹²⁸ Dan 2017, 220.

¹²⁹ Yılmaz 2013, 51.

¹³⁰ Texier 2002, 140.

¹³¹ Tanrıver 2009, 457, 505, 542.

Lebedos'dan uzak değildir ve (kehanetin) olacağı Kutsal Gece (hiera nyks) yakındı. Bu kararı verip Zosimos'u gönderdim. (O) gece geldiğinde, benimle ilgili olarak şu kehanet Zosimos'a verildi: Kaikos kaynaklarından fazla uzak olmayan, Telephos'un ünlü şehrinde onurlandırılan Asklepios senin hastalıklarını iyileştirecek ve seni sağlığına kavuşturacak”¹³² .

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Tanrı Apollon, Aristides'e “*Kaikos kaynaklarına uzak olmayan Telephos'un ünlü kentinin onuru için seni iyileştirir*” kehanetinde bulunur¹³³. Aristides tarafından yazılan *Hieroi Logoi* (Kutsal Sözler) adlı eserin üçüncü konuşması olan *Allianoi Sularına Yolculuk*, “*Beni buraya Tanrı (Apollon) gönderdi*” sözleri ile başlar¹³⁴. Burada iyileştikten sonra Pergamon'a dönen Aristides, Apollon Klarios'a bir kez daha başvurduğunu yazar. Ancak bunu kanıtlayacak herhangi bir yazıt ele geçmemiştir. Aristides, bu başvurusunda “*Soğuk sudan içtikten hemen sonra, yine bu sulara*” gitmesi yönünde bir kehanet aldığını söyler. Burada bahsedilen su kaynağı Allianoi'un yakınlarındaki Yortanlı Barajı Kurtarma Kazılarında ortaya çıkarılmış olan *nymphaion* (çeşme binası) olma olasılığı ağırlık kazanmaktadır. Şifalı su olarak geçen bu kaynak Aristides'in anlatımlarına göre romatizma ağrısı yaşayan Aristides'e iyi gelmiştir¹³⁵. Daha önceleri sağlık tanrısı olarak da anılan Apollon, Klarios bilicilik merkezine sağlık için kehanet başvurusunda bulunan kişileri, sağlık tanrısı olan oğlu Asklepios'a gönderen kehanetler vermesi yadırganmamalıdır.

Öte yandan Florioti-Eser'de, İ.S. 2. yüzyılda Aristides'in, rüyaları aracılığıyla Tanrı Asklepios ile bağlantı kurduğu, hastalığına şifa aradığından bahsedilir¹³⁶. Söylenceye göre; Yakalandığı ağır hastalık nedeniyle umutsuzluğa kapılmışken şifa tanrısı Asklepios'u rüyasında görür. Bu olay onun hayatını tamamen değiştirir¹³⁷. Mysia'da dünyaya gelen Aristides'in babası bölgenin ileri gelenlerinden birisi olup, bölgede bulunan bir Zeus tapınağının da rahibiydi. Devirin en iyi eğitim imkânları kullanılarak yetiştirilen Aristides hatiplik mesleğini seçer. Kendini geliştirmek için İ.S. 141 yılında Mısır'a giden Aristides, bu seyahat sırasında hastalanır. Yine İ.S.143 yılında mesleği olan hitabet sanatında ilerlemek amacıyla Roma'ya gider. Yola çıkmadan önce

¹³² Tanrıver 2009, 394-395; Toraman 2020, 132.

¹³³ K 21. Aelius Aristides için kehanet = T 51. Aelius Aristides, *Hieroi Logoi* 49. 12 LB (I 491 D)'de Zosimos'a verilen kehanet şöyledir: “*Asklepios seni iyileştirecek, Telephos'un yüce kentinin onurlandırdığı, Kaikos nehrinden fazla uzakta bulunmayan*”. Tanrıver 2009, 505; Yılmaz 2013, 51; Şahin 2012, 325.

¹³⁴ Yılmaz 2013, 52; Şahin 2012, 325.

¹³⁵ Yılmaz 2013, 52

¹³⁶ Florioti-Eser 2013, 75.

¹³⁷ Tozan 2017, 249.

soğuk algınlığı, nefes darlığı ve kulak ağrısı gibi birtakım şikâyetleri olsa da yine de yola çıkar. Bunlara ek olarak ağır kış şartları da eklenince Aristides'in nefes darlığının artmasına ve yüksek ateşe yol açar. Roma'ya ulaştığında hastalığı gittikçe artar, doktorların başladığı tedavi sonucu biraz toparlanan Aristides tekrar Smyrna'ya döner. Ancak dönüş yolculuğu da hiç kolay geçmez ve hatta Smyrna'ya geldiğinde iki kulağı da duymaz ayağa kalkamaz bir haldedir. Nitekim doktorların uyguladığı tedavi Aristides için yeterli olmaz. Oldukça çaresiz ve tüm umudunu yitirmiş bir haldeyken şifa tanrısı Asklepios, Aristides'e rüyasında esinler göndermeye başlar. Aristides, tanrının onu Pergamon'daki tapınağa çağırdığını anlatır¹³⁸. Aristides tanrı ile iletişimini “*bizzat kendisinin geldiğini ve bana dokunduğunu hissediyorum; uykumun arasında onu görmek istiyorum ve görüntü kaybolacak diye sıkıntı duyuyorum; yarı uyur yarı uyanık, yarı gerçek yarı hayal onu hissediyorum ve saçlarım kafamın üzerinde dikiliyor*” sözleriyle anlatmaktadır¹³⁹.

Asklepieion'da uygulanan tedavi yöntemlerinden biri hastanın göreceği rüyalara göre yapılmaktaydı. Florioti ve Eser “*Buraya gelen hasta içeri girince evvela adaklarını keser, ardından havuza girerdi. Şayet iyi olacaksa havuz su verirdi. Su verilen hasta, 50 m. kadar aynalı bir koridorda yürürken “Hasta, iyi olacaksın!” şeklinde bir takım sesler duyduğunu iddia ederdi. Hasta daha sonra borulardan geçişlerin olduğu bir odaya alınırdı. Bunun üzerine doktorun tedavisine başlardı*” diye belirtirler¹⁴⁰ (Fig 21). Rüya yöntemi ile tedavi birçok farklı kültürde olduğu gibi Grek toplumunda da çok uygulanan bir yöntemdi. Ruhun rüya görme sırasında bedenden ayrılıp, tanrılarla görüştüğü kabul görüyordu. Ünlü hekim Hippokrates, rüyaları fiziksel yönden ele alırken, bazı rüyaların ilahi olduğunu ileri sürmüştür¹⁴¹. Rüyaları vasıtasıyla Tanrı Asklepios'a bağlanan Aristides'in gibi pek çok kişi de rüya ile tedavilere yönelmiştir. Çünkü eskiçağ insanı rüyaların geçmişten ve gelecekte işaretler verdiğine inanıyor ve tecrübenin bu işaretlerin yorumlanmasıyla oluşacağını düşünüyordu.

Bir başka rüyasında Aristides, Smyrna'da yattığı odadan çıkamayacak kadar ağır bir hastalık geçirirken tanrının ona üç defa yıkanması gerektiğini ilettiğini görür. Bunun üzerine harekete geçen Aristides önce yağmurdan sıırıslam ıslanır, oradan nehir

---

¹³⁸ Akça 2013, 85.

¹³⁹ Akça 2013, 86.

¹⁴⁰ Yılmaz-Çetin 2007, 1067; Florioti-Eser 2013, 75.

¹⁴¹ Yılmaz-Çetin 2007, 1067

kenarına gider ve nehre atlar, uzun süre yüzdükten sonra dönerken bir kez daha ıslanır. O tanrının buyruğunu yerine getirdiği için mutludur. Aristides'in bu durumu için bazı görüşler ileri sürülür. Bunlardan biri Aristides'in şifa aramaktan çok tanrı Asklepios ile kurduğu bu ilişkiyi devam ettirmek istediği yönündedir¹⁴².

Aristides, hemen hemen her gün not alarak şifa arayışını ve kişisel deneyimlerini aktardığı 130 rüyasını ve altı bölümden oluşan, Tanrı Asklepios ile kurduğu iletişimi de anlattığı *Hieroi Logoi* adlı eserini günümüze bırakmıştır. Bu eseri sağlık uygulamaları ve tapınak tıbbı ile ilgili önem arz eder. Hastalık hastası olarak adlandırılan Aristides bu eseriyle o Devir için tapınak tıbbının ilginç örneklerini de aktarmaktadır. Rüyaları temel alan bu tedavi yöntemini dikkatli bir şekilde ele alan Aristides sadece tanrı ve tanrıçaları yüceltmek için değil de kendisinin de seçilmişliğini ön plana çıkarmak amacıyla ele almış olabilir¹⁴³.

2.2.2. Asklepios Kültü ve Rüya Yoluyla Tedavi

Antik Devir'de rüyaların ve rüya yorumlarının şifa amacıyla kullanılması oldukça yaygındır. Bu pratik, Genellikle Sağlık Tanrısı Asklepios'a adanmış kült merkezlerinde şifa verme amacıyla icra edilmekteydi. Bu şifa merkezlerinin en önemlilerinden birisi Epidauros'ta bulunmaktaydı. Epidauros'taki Asklepieion'un bu tip kutsal alanların en eskisi ve çıkış noktası olduğu yönünde yaygın bir inanış vardır (Fig. 11)¹⁴⁴. Böylesi şifa merkezlerine gelen hastalar, inkübasyon adı verilen gece uykusuna yatarak rüya yoluyla tanrıdan gelecek olan doğrudan tedaviyi veya tedavi yöntemini veya tavsiyeyi içeren reçeteyi almaya çalışırdı¹⁴⁵. Söz konusu rüyayı görmek için hasta, tanrının kutsal hayvanları olan yılan ve köpeklerin rahatça etrafta dolanabildiği bir odada uykuya yatıyordu. Bazı durumlarda, Tanrı Asklepios, hastaya rüyasında doğrudan görünerek onu tedavi eder. Çoğu kez ise Sağlık Tanrısı çeşitli işaretler, simgeler ile veya açık açık uygulanacak tedavi yöntemini rüyaya yatan hastaya ulaştırırdı. Ertesi gün, hasta rüyayı rahip-hekime aktarır ve bazen rahip-hekim katkılarının da olduğu tedavi reçetesi hasta üzerinde uygulanmaya başlanırdı. Bazı örneklerde, hastanın rüyaya yatışına koşut olarak aynı anda şifa merkezindeki rüya yorumcusu-hekim de aynı rüyayı görmek için

---

¹⁴² Yılmaz-Çetin 2007, 1067.

¹⁴³ Türk 2019, 32.

¹⁴⁴ Renberg 2017, 23.

¹⁴⁵ Renberg 2017, 8.

uyuyordu. Her ikisinin gördüğü aynı rüyaya *symptoma* adı verilmektedir. Günümüzde de çeşitli dillerde kullanılan bu sözcük hastalığın belirtisi anlamında kullanılmaktadır. Rüyanın ertesi günü rüya yorumcusu-hekim olanları yorumlayarak hastaya bir tedavi süreci uyguluyordu. Kutsal alanlardan ele geçen çok sayıdaki adak yazıtında bu süreci izleyebilmek mümkündür. Yukarıda da bahsedildiği gibi, İ.S. 2. yüzyılda yaşanan Hatip Aelius Aristides, *Kutsal Sözler* adlı eserinde Pergamon'daki Asklepios Kutsal Alanı'na yolculuğunu ve inkübasyon adı verilen yöntemle olduğu tedaviyi anlatmaktadır¹⁴⁶.

Rüyaya yatarak kehanet edinme ile ilgili araştırmalar, iki çeşit inkübasyon olduğunu ortaya koymuştur. İlki, Asklepieionlarda da olduğu gibi, “Sağaltıcı İnkübasyon” (*Therapeutic Incubation*), diğeri “Kehanetsel İnkübasyon”dur (*Divinatory Incubation*)¹⁴⁷. Sağaltıcı İnkübasyon, bu bölümde de inceleyeceğimiz gibi, bir sakatlığın veya hastalığın tedavisi için sınırlı sayıda bir tanrı grubunun oluşturduğu tanrılardan, öncesinde çeşitli ritüellerin gerçekleştirilerek ardından rüyaya yatma yöntemiyle yardım istenmesini içerir. Söz konusu tanrı grubu içerisinde başta Asklepios olmak üzere Sarapis, İsis ve bazı yerel ve bölgesel tanrılar (Boiotia’da Amphiaraios, Mısır’da İmhotep ve Amenhotep vs.) bulunur. “Kehanetsel İnkübasyon”, ilk sayılana göre daha çok sayıdaki bir tanrı ve tanrısal varlık hatta kutsallık atfedilmiş ölü kişilerin bireylerin de var olduğu bir grubu içerir. Bu rüyaya yatma yönteminde de kutsal bir alana giderek tanrıyla iletişime geçmek için veya ondan bir yönlendirme veya yardım alabilmek için rüyaya yatılır. Bu kutsal alanlar içerisinde Amphiaraios, Dodona, Delphoi gibi kutsal alanlar sayılabilir. Bu yöntem, Sağaltıcı İnkübasyon’da olduğu gibi sağlık konularının yanı sıra başa meselelerle ilgili de tanrıyla iletişim kurma çabasını içerir¹⁴⁸.

Bilici / Kahin Tanrı Apollon’un oğlu olan Sağlık Tanrısı Asklepios’a adanan tapınaklar ve o tapınakların çevresinde gelişen Asklepios Kutsal Alanları (*Asklepieion*), Grek ve Roma dünyasında dinsel tıbbın en önde gelen merkezleridir. Tanrı Apollon ve oğlu Asklepios arasında ki mitolojik bağlantılar da ilginçtir. Apollon; müzik, sanat, ışık ve şiirin tanrısı olmasının yanında kehanet yetenekleriyle birlikte kâhin / bilici tanrı olması özelliğiyle de inanan kazanmıştır. Apollon’un taşıdığı ok ve yay hem iyileştirici hem de hasta edici özelliklere sahiptir. Diğer yandan müziğin tanrısı olarak taşıdığı Lyra ise büyüleyici bir etki taşır. Bu bağlamda Asklepios kültüründe Apollon’un bu

---

¹⁴⁶ Hughes 2000, 13.

¹⁴⁷ Renberg 2017, 21-30.

¹⁴⁸ Renberg 2017, 22-23.

özelliklerinin yansımaları görülebilir. Asklepieionlarda iyileştirici diğer tedavilerle birlikte müzikle tedavinin uygulanması, bunların yanı sıra Apollon'da bulunan kehanet özelliğinin bir yansıması olarak görülebilecek olan Asklepios'un hastaların rüyalarına girerek onları iyileştirmesi veya tedavi yöntemlerini sunması, babadan oğula geçen yetileri bize gösterir¹⁴⁹. Hatta Asklepios Kültü'nün ortaya çıkışından önce şifa Apollon'a ithaf edilen bir yetiydi¹⁵⁰

Söz konusu kutsal alanlarda “*Asklepiadlar*” (Asklepios oğulları) adı verilen rahip-hekimler görev alıyordu. Bu kutsal alanlarda, tedaviye gelen kişiler için ön koşullardan en başta geleni sağlık tanrısına ve onun kültürüne olan şartıydı. Asklepios kutsal alanlarında, bizim tezimiz için önemli olan rüya yoluyla tedavinin yanında şifalı sular, otlar, merhemler ile tedavi, cerrahi yöntemlerle tedavi gibi yöntemler de kullanılıyordu. Asklepios Kutsal Alanları önemlileri sayacak olursak Epidauros, Korinthos, Kos, Triikka, Atina ve Pergamon kentlerindeki sıralayabiliriz(Fig.12)¹⁵¹

En erken Asklepios tapınakları, İ.Ö. 8.yüzyıl'ın 2. çeyreğinden itibaren yapılmaya başlanmış, gelişmiş bir kompleks olan Asklepios Kutsal Alanları ise İ.Ö. 5. yüzyıl içinden itibaren yaygınlaşmaya başlamış ve -büyük olasılıkla kökeni Epidauros olan bir merkezden- Anadolu ve Roma'ya hatta Mısır'a kadar yayılmıştır¹⁵². Asklepios kültürünün ve kutsal alanlarının yaygınlaşmaya başlamasının Atina'da akılcı Hippokratik tıbbın yükselişi ve Hippokratik hekimlerin görülmeye başlaması ile çağdaş olması dikkati çeken önemli bir noktadır¹⁵³.

Asklepios Kutsal Alanları az çok birbirine benzer yapıda inşa edilmiştir. Kutsal bir girişin ulaştığı avlu, tapınağın da içinde bulunduğu yapılar kümesi tarafından çevrelenmiştir. Tapınağın girişi doğuya, kutsal alan girişinin olduğu yöne bakar. Tapınağın içinde ahşap, fildişi veya mermerden bir Asklepios heykeli bulunur. Tapınağın ön tarafında sunuların yapıldığı bir altar bulunurdu. Tapınağın baktığı avluda daha önce tedavi görmüş ve sağlığına kavuşmuş kişilerin adak yazıtları, sunular, çeşitli metallere veya pişmiş topraktan inananların şükran belgeleri, yine çeşitli malzemelerden yapılmış hasta organları betimler şekilde sunular sergilenirdi. Bunların dışında çeşitli heykeller,

---

¹⁴⁹ Patacı 2016, 164, 173.

¹⁵⁰ Arihan 2003, 51.

¹⁵¹ Altun 2019, 34, 37.

¹⁵² Renberg 2017, 17; Akça 2013, 13; Arihan 2003, 55.

¹⁵³ Akça 2013, 14.

duvar resimleri, havuzları, çeşmeler, banyolar, dinlenme alanlarını içeren bir yanı açık portikolar bulunurdu. Pausanias, Sikyon'daki Asklepieion'da, rüyayla tedavi için bağlantı kurabileceğimiz bir kanıt olarak, Oneiros (Rüya Tanrısı) ve Hypnos (Uyku Tanrısı) heykellerinin varlığından bahsetmiştir. Ayrıca Epidauros ve Pergamon örneklerinde görüldüğü üzere çatısı konik şekilde yeraltından geçitleri olan, sütunlarla çevrelenmiş, dairesel planlı yapılar da yer alırdı. Araştırmacılara göre bu binaların tedavi yöntemleri ile ilişkili olduğu konusunda görüş ayrılıkları olmasına karşın, bu yapıların adak törenlerinin yapılması için inşa edilmiş olabileceği de öne sürülmüştür. En başta gelen tedavi yöntemlerinden birisi olan inkübasyon yönteminin uygulandığı yani tedavi için gelenlerin uykuya / rüyaya yatırıldığı *abaton* adı verilen yapılar vardı (Fig. 13). Bunlar başlarda sırtını güneye doğru vermiş, bir yanı açık portikolar şeklinde, dar ve uzun bir binadan oluşuyordu. Sonraları, Pergamon'daki Asklepieion'da olduğu gibi içerisinde uykuya yatmak için özel odaları içeren binalar yapılmıştır¹⁵⁴. Asklepios Kutsal Alanlarındaki binalar, bölümler ve uygulanan tedavi yöntemleri ile ilgili bilgiler, görgü şahidi olmuş antik yazarlardan (örneğin Strabon, Pausanias, Aelius Aristides), kutsal alanlardaki yazıtlardan ve sunulardan edinilmektedir¹⁵⁵. Yukarıda da sıkça bahsedildiği gibi, Antik Devr'in'in ünlü hatiplerinden Aelius Aristides'in yazdığı eserlerde yaşadığı hastalıklar, uygulanan tedavi yöntemleri ve özellikle şifa bulduğu Pergamon Asklepieion'u ve Allianoi Asklepieion'u hakkında yazdıkları bu kutsal alanlar hakkında önemli bilgiler edinmemizi sağlamıştır¹⁵⁶. Bu noktada, Aelius Aristides'in rüyaları ve Allianoi'ye gidişiyle ilgili bilgi içeren bazı satırlarına yer verebiliriz:

“...Tanrı beni gönderdiği için Allianoi'da kaldım. Sonra birçok zorlukla karşılaştım. Ne yemek yiyebildim ne de yediğimden tat alabildim. Bir şey yediğimde yanmayla birlikte boğazım tahriş oldu, nefes alamadım. Beynimde şiddetli kasılmalar baş gösterdi. Kusmaya çalıştıysam da beceremedim. Birazı bile fayda edecekti ama hiç kusamadım. Yediğim boğazıma takılıyordu ve nefes alamıyordum. Bu dertten kurtulmak zordu. Bütün nefes borum tahriş olmuştu. Hastalığım vücudumdaki genel zayıflıktan kurtulmak için vücudumdaki zehri atmalydım. Yanımda kimseler de yoktu, herkes bir yerlerdeydi. Tek bir kişi hariç, sıcak sulardan faydalanmakta olan bir kişi. Bu insanı daha önce düşümde görmüştüm. Bindiğim at tökezleyip yolda düştüğümde bunun bir kader olduğunu ve yalnız olmam gerektiğini söylemişti. Bu olay yola çıkmadan Pergamon'da olmuştu. Sonra Allianoi'de zorluklarla karşılaştığımda başka bir düş gördüğümü hatırlıyorum. Mısır denizinde bir salda tek başımdaydım. Çok gergindim ve koruyucu babam Zosimus bir at sırtında karada belirdi. Sonra nasıl olduysa

¹⁵⁴ Akça 2013, 16; “*Enkoimeterion*” (veya nadiren *koimeterion*) sözcüğü de “*abaton*” yerine kullanılabilirdi. *Abaton* (veya nadiren *adyton*) daha sık ve genel bir sözcük olarak kullanılmıştır. Renberg 2017, 12, 15.

¹⁵⁵ Akça 2013, 21.

¹⁵⁶ Altun 2019, 37.

karaya çıktım. Ve atı aldım. Böyle bir düştü. Düşümde İskenderiye'den geçtiğimi gördüm. Bir okul gördüm. Ve şu mısraları tekrarlayarak şarkı söyledim: "Birçok kişiyi ölümden kurtardı, Hades'in ellerinden kurtulma şansları olmasa bile" oysaki bunlar benim mısralarım tanrı için oluşturduklarımın ilkleri ..."¹⁵⁷.

Asklepios'tan şifa bulma amacıyla kutsal alanlara gelen ve kabul edilen hastalar, ibadet ve ardından tedavi yöntemlerinin uygulanmasından önce çeşitli ön hazırlıklardan geçirilirdi. Öncelikle gelen hastaların ruhsal ve bedensel temizliklerinden emin olmak veya bunu sağlamak için bir uygulamaya gidilirdi. Hastaların, başlangıçta kutsal su, kükürt ve defne yaprakları kullanılarak ruhsal ve bedensel arınmaları sağlanırdı. Onlara özel giysiler verilir, dini törenin bir parçası olmaları sağlanırdı. Yüzük, kemer gibi aksesuarlar takmaları engellenirdi. Hastalardan oluşan grup sabah güneşin doğuşu ile bir araya gelir ve sabah güneşini selamlamalarıyla sağaltma töreni başlardı. Tören, tanrıya dua etme, bazı kutsal alanlarda tanrının heykeline dokunma, sunu verme, dileğini iletme, adak adama, ilahiler söyleme gibi aşamalarla devam ederdi. Gün sonuna doğru bazı hastalar, inkübasyon yöntemi için kutsal alanda kalma ihtiyacı kalmamış şekilde kutsal alandan ayrılır. Hastaların büyük bir çoğunluğu ise rüyaya / kuluçkaya yatma (inkübasyon) işlemi için kutsal alanda kalmaya devam ederdi. Rahip-hekimler kalan hastaları, içerisinde kutsal hayvanlar yılanların ve köpeklerin rahatça dolaşabildiği *abaton* adı verilen binaya alarak onları yataklarına yatırırdu. Gün içerisinde iyice yorulan ve rahip-hekimlerin, uyuyuncaya kadar tanrıya dua etmelerini ve rüyalarına girecek olan tanrının onlara şifayı vereceğine yönelik telkinleri ve afyon katkılı tütsüleri yakarak dolaştırmalarını da içeren, hazırlıkları sonucunda iyice gevşeyen hastalar, kendilerini rüya görebilecekleri bir uyku seviyesi olan REM uykusuna, çevredeki mistik ortamın da etkisiyle bırakırdı¹⁵⁸. Rüya göremeyen hastalar, çeşitli gıda takviyeleri veya ilaçlar ile (örneğin haşhaş suyu) uyutularak rüya görmesi sağlanırdı¹⁵⁹. Sabah olunca rüyaya yatan hastalar uyanır, tamamen iyileştiklerine inananlar ücretlerini ödeyip, sunularını sunup gördükleri rüyayı ve nasıl hissettiklerini diğer hastalarla paylaşırdı. Böylelikle diğer hastaların moral durumları olumlu yönde etkilenmekteydi¹⁶⁰. Rüya ile tedavi yönteminde, bir gecede veya kısa sürede mucizevî iyileşmeler çok nadiren görülürken, çoğu hastanın tedavisi haftalarca hatta aylarca sürebiliyordu¹⁶¹.

---

¹⁵⁷ Yaraş, 2011, 376-377.

¹⁵⁸ Akça 2013, 18-19; Altun 2019, 38-39; Arıhan 2003, 56.

¹⁵⁹ Gökçe, 1989, 37.

¹⁶⁰ Arıhan 2003, 56.

¹⁶¹ Renberg 2017, 17.

Pergamonlu ünlü hekim Galenos'a dair rüyaya yatma ile ilgili şu bilgiler karşımıza çıkmaktadır:

“...Bir gün asklepieiona gelen bir hastayı içeri almışlar, asklepiadlar tarafından yıkanmış, beyaz harmaniler giydikten sonra kutsal yoldan geçirilerek uyku odasına alınmış. Sayıklaması, düşleri takip edilmiş ancak hastalığın kökeni bulunamamış. Birkaç gün içinde belirtilerden zehirlendiği anlaşılınca, hastanın ağırlaşan durumu Galen'e bildirilmiş. Galen, hastayı gördükten sonra tapınaktan çıkarılmasını ve ölmeden akrabalarının almasını buyurmuş...”¹⁶².

Bu noktadan itibaren inanç ve tedavinin yanı sıra Grekkültüründe önemli bir yer tutan kehanette işin içine girer. Grek kültüründeki yaygın inanç, rüyaların gelecekte veya bilinmeyenden haber verme durumunun kaynağının insanın iki katmandan oluşması, bunlardan birinin görünen somut beden, diğerinin ise görünmeyen soyut ruh olması üzerinedir. Bu inanca göre *Hypnos* (Uyku) ve *Thanatos* (Ölüm) bu iki katmanı birbirinden ayırır. Ruh, ölümün ardından geri gelmez, fakat uykudan uyanıldığında ruhun bedenden ayrıldığı süreçte neler olduğu hatırlanabilmektedir. Diğer taraftan, ölen kişilerin ruhları, rüyalarda yaşayan kişilere kendilerini gösterebilmektedir. Hippokrates ve Galenos gibi o devrin en önde gelen hekimlerinin de bulunduğu uzman kişiler arasında, herhangi bir kutsal alanda yatılan rüyada, yeraltı tanrıların ve ilahi varlıkların tesiriyle geleceğe yönelik işaretler alınabileceği yönünde güçlü bir kanı bulunuyordu¹⁶³. Bilicilerin bu işaretleri izleyerek veya yorumlayarak geleceğe yönelik haber alabildiklerine dair inanışta bu sayılanlar ile bağlantılı olan inanç dünyasının temel taşlarından biriydi.

Kutsal alanlarda görülecek rüyaların hastalığın teşhisi hatta tedavisi konusunda önemli bilgileri içerdiği yönündeki güçlü inanış, kitlelerin kutsal alanlara ve bu tarz tedavi yöntemine ilgisini arttırmıştır. Asklepios Kutsal Alanlarında görülen rüyalar, sıradan olaylarla ilgili rüyalar değil, bizzat Tanrı Asklepios tarafından teşhis ve tedavi bilgisini içeren işaretleri barındıran rüyalardı¹⁶⁴. Böylesi kutsal alanlara gelen hastalar arasındaki tıbbi tedaviden aradığı faydayı bulamayan insanlar, dini inancın da etkisiyle kutsal alanda önerilen tedavi reçetelerini, bir şekilde sömürdüklerini bilerek ya da bilmeyerek tıp doktorlarının önerdiklerinden daha istekli bir şekilde kabul ediyordu¹⁶⁵.

¹⁶² Bergama Belleten 18, 2010, 138.

¹⁶³ Renberg 2017, 25; Akça 2013, 20.

¹⁶⁴ Akça 2013, 21.

¹⁶⁵ Renberg 2017, 24-25.

Asklepios Kutsal Alanı'na inkübasyon tedavisi için gelen hastalar, beyaz giysisi içerisinde, elinde kutsal asa tutan ve beraberinde kutsal hayvanları yılan veya köpekle birlikte Tanrı Asklepios'un *abaton*'daki yatakların arasında, koridorlarda dolaştığını hatta tanrının kendileri ile konuştuğunu ileri sürmüşlerdir. Bilhassa tanrının kendisini göstermesinin (*epiphany*) en önemli göstergelerinden olan beyaz giysi, asa, yılan, köpek gibi simgelerin rüyada görülmesi, kutsal alana gelen hastaların tanrı ile konuştukları veya onun tarafından ziyaret edildikleri konusunda onlara güçlü bir inanış vermişti¹⁶⁶. Her ne kadar, rüyaların gerçeği gösterip göstermediği konusunda edebi metinlerde, toplumun sahip olduğu bazı kuşku ve görülen rüyaların başka kehanetsel işaretlerle desteklenmesi yönünde bir eğilim olduğuna dair bulgular görülse de kutsal alanlarda tanrılar tarafından iletildiğine inanılan rüyaların tümüyle gerçeği yansıttığı yönünde güçlü bir inanç eğilimi vardı. Tanrının, kendi kutsal mekânında kendine inanan insanlara yanıltıcı veya yalancı rüyalar göndermeyeceği düşünülüyordu. Bunun bir örneğine, Antik Devir'in ünlü rüya yorumu kitabının (*Oneirokritika*) yazarı Daldisli Artemidoros'un satırlarında rastlamak mümkündür. Artemidoros, tartışmasına Pergamon Asklepieionu ve İskenderiye Sarapieionu'ndan alınan reçetelere atıf yaparak başlamış, tanrılarının insanlara olan sevgisinden ötürü insanlara şifreli sağaltıcı rüyalar göndermeyeceğini yazmış, insanlara bu tip kutsal alanlarda, şifayı getirecek gizemli olmayan, açık seçik ve gerçek reçetelere ulaşabileceklerini dile getirmiştir. Ayrıca tanrı tarafından yollanan reçetenin o Devirde bilinen modern tıp yöntemlerinin uygulanış biçimleriyle birebir örtüşeceğini de eklemiştir¹⁶⁷. Bu bilgi, Antik Devir'deki inkübasyon yöntemiyle kehanet almaya olangüvenin toplum içindeki seviyesini göstermesi açısından da önemlidir. Diğer kehanet yöntemleriyle karşılaştırıldığında açık anlamlar içerdiğinin düşünülmesi ve olasılıkla da doğruluğundan emin olunması inkübasyon yöntemini değerli kılmaktaydı.

Kutsal alana gelen hastaların bazılarında, *abaton*'da görülen rüyalar tedavi edici olurken, bazılarının da ise tedavi olmaya aracı olmuştur. Pek çok rüyada, iletilen mesajlar simgesel olduğu için rahip-hekimler tarafından yorumlanmasına ihtiyaç duyulmuştur. Aynen simgesel rüyaların rüya yorumcuları tarafından yorumlanması gibi, rahip-hekim hasta tarafından görülen üstü kapalı iletileri barındıran simgeleri yorumlamıştır. Böylesi durumlarda, rahip-hekimlerin, tanrının ulaştırdığı tedavi reçetesini genişleterek önerilen

---

¹⁶⁶ Akça 2013, 20.

¹⁶⁷ Renberg 2017, 27-28.

tedaviye ek maddeler koymasý sýkça rastlanan bir durumdu¹⁶⁸. Hastaların rüyalarının yorumlanarak tedavi reçetesi uygulanmasının ardından hasta yine de iyileşmemiş ve kötü rüyalar görüyorsa tedaviye devam edilirdi. Hastanın iyileşmesinin işareti olarak rüyalarının temizliğı beklenirdi¹⁶⁹.

Tanrı Asklepios'un gönderdiği rüyalarda önerdiği tedaviler arasında genellikle o Devirlerde uygulanan ve halk tıbbı olarak adlandırılabilcek tedavi yöntemleri bulunuyordu. Kutsal sular, merhemler, lapalar, şifalı otlar gibi şeylerin tüketilmesi veya kullanılması öneriliyordu. Bunlara ek olarak Devrin modern tıbbı olan Hippokratik tıp öğretileri de tedavi yöntemlerinin arasında görülebiliyordu. Bunlar arasında kan alma, beden sıvılarının dengelenmesine yönelik çeşitli perhizler, kusma gibi tedavi yöntemleri ile küçük cerrahi operasyonlar ve ilaç uygulamaları sayılabilir. Bunlara ek olarak günümüzde de kullanılan fizik tedavi amaçlı kaplıca, güneş banyosu veya çamur banyosu gibi yöntemler de tedavi reçetelerinin içinde bulunabiliyordu.

Asklepios Kutsal Alanlarında en önde gelen tedavi yöntemlerinden biri olan rüyalar yoluyla tedavinin yanı sıra hastaların ruhsal durumlarının iyileştirilmesine yönelik olarak uygulamalarda yapılıyordu. Bunlar arasında tiyatro etkinlikleri, müzik dinletileri, portikolarda dolaşarak sosyalleşme, kütüphanede çalışma, tapınaklarda dua etme gibi etkinlikler sayılabilir. Diğer taraftan hastaların kutsal alana girişinden itibaren tedaviye başlandığı söylenebilir. Zira kutsal alana tedavi amacıyla gelen hastalar, daha kutsal alana kabul olmadan önce bir ön muayeneden geçirilerek ilk teşhisleri konulmuş oluyordu. Böylelikle ölümcül hastalıkları olanlar ve hamile kadınlar kutsal alana sokulmuyordu. Dolayısıyla, kutsal alana kabul edilen hasta, rahip-hekimlerce ölümcül bir hastalığının olmadığını biliyor ve içeriye girdikten sonra tedavi olacağı yönünde olumlu bir ruhsal duruma bürünüyordu¹⁷⁰. Aristophanes'in *Ploutos (Zenginlik Tanrısı)* adlı oyununda iki Atina'nın Zeus tarafında kör edilen Ploutos Epidauros'daki Asklepieion'a götürmelerini ve orada başlarından geçenleri anlatmaktadır. Asklepieion'larda inkübasyonun uygulandığı birçok su kaynağı, çeşmeler, kuyular, küçük havuzlar ve tüm vücudun daldırılması için yeterince büyük havuzlar da bulunmaktadır¹⁷¹. Bazı inkübasyon yatakhanelerinin yakınında bulunan suyun arınma veya hidroterapi için mi yoksa her ikisi de için mi olduğu

---

¹⁶⁸ Renberg 2017, 16; Akça 2013, 20-21.

¹⁶⁹ Altun 2019, 40.

¹⁷⁰ Akça 2013, 24.

¹⁷¹ Sineux 2007, 129-136.

tam olarak bilinmemektedir¹⁷². Kutsal bir alanın girişinde bulunan suyun, o alana girerken kullanılan sembolik bir arınma için olduğu düşünülmektedir. Hippokrates *Kutsal Hastalık Üzerine*'deki yorumunda “(mabetlere) girerken üzerimize serpiyoruz” cümlesini kullanmaktadır¹⁷³. Sadece Asklepieion'da inkübasyona yatanlar tarafından değil, aynı zamanda diğer ziyaretçiler için de bu arınma sistemi geçerliydi¹⁷⁴. Ancak Aristophanes'in oyununda böyle bir arınmayı düşünüp düşünmediği belirsizdir. Ploutos'un deneyimi, kutsal alanın dışında bir yerde (ve büyük olasılıkla girişten biraz uzakta) meydana gelir, ancak açıkça küçük bir havzadan hafif bir su serpilmesinden daha fazlasını içerir ki kullanılan fiil *λοῦειν* (“yıkamak”) olarak geçmektedir. Vücudunun tamamı ya da bir kısmı dondurucu soğuk suya daldırılmış olabilir¹⁷⁵. Ne yazık ki, Zenginliğin Tanrısı Ploutos'un neden bu kadar tuhaf ritüellerden geçtiği açık değildir, ancak bu yöntemin yerel bir arınma ritüeli olmaktan ziyade, arkadaşları tarafından yapılan bir şaka olabileceği de ileri sürülmektedir¹⁷⁶. Asklepieion'a girmeden evvel temel bir arınma ritüeli gerekliydi. Kirli bir kişinin tapınağa girmesi beklenemezdi ve Asklepieia'da bulunan inkübasyon yatakhanelerine bitişik olan havuzların genel amacı bir tür kirlilik olan günahlardan arınmayı sağlamaktı.¹⁷⁷ Asklepieia'da hamamlara, havuzlara ek olarak çeşmeler ve diğer su yapıları da bulunmakta olup bu durum Asklepios kültüründe hidroterapinin öneminden kaynaklanıyor olabilir¹⁷⁸. Asklepieion'daki suyun öneminin kutsal alanda ki arınma ritüelinin kesin varlığını kanıtladığını düşünebiliriz.

---

¹⁷² Cole 1988, 161–163.

¹⁷³ Hippokrates, *De Morbo Sacro*, 1.1.3.

¹⁷⁴ Roebuck 1951, 26–28.

¹⁷⁵ Aristophanes, *Ploutos*, 653–659.

¹⁷⁶ Fränkel 1895, 264, 196–197.

¹⁷⁷ Renberg 2017, 244.

¹⁷⁸ Cole 1988, 163.

2.2.3. Amphilokhos ve Mopsos

Küçük Asya'daki ünlü kehanet merkezlerinden ikisi Troia Savaşı'na Akhaların safında katılmış olan Bunlar, iki kâhin Amphilokhos¹⁷⁹ ve Mopsos'a¹⁸⁰ ait kehanet merkezleridir. Yerleri henüz keşfedilmemiş olan bu kehanet merkezlerinin antik metinlerdeki atıflara dayanarak birbirlerine yakın olduğu düşünülür. Mythosa göre sözü edilen iki kâhin, birlikte Kilikia'da Mallos kentini kurmuştur. Amphilokhos, sonrasında Argos'a gitmiş fakat orada istediğini bulamayınca Mallos'a geri dönerek Mopsos'tan yönetimde pay istemiştir. Bunun üzerine kâhinler anlaşmazlığa düşmüş ve yaptıkları düelloda ikisi de can vermiştir¹⁸¹. Strabon, birbirlerine yakın olarak gömülen kâhinlerin yine de birbirlerini görmeyen yerlere gömüldüğü yazmış, ayrıca kendi zamanında bu mezarların Pyramos (Ceyhan) Irmağı yakınındaki Magarsa dolaylarında görülebileceğini belirtmiştir¹⁸².

Pausanias, Mallos'taki Amphilokhos Kehanet Merkezi'nde kehanetlerin nasıl elde edildiği ile ilgili herhangi bir bilgi vermese de Devrinin en doğru kehanetlerinin verildiğini söylemiştir¹⁸³. Kehanetlerin rüya yoluyla iletildiğine dair bir bilgiyi Romalı tarihçi ve devlet adamı Dio Cassius'tan (İ.S. 155-235) ediniyoruz. Dio Cassius, babasının idari görevi sırasında o bölgede yaşamıştır ve tanıklığı birinci elden bilgiye dayanır. Ona göre, eski konsül Sextus Quintilius Condianus, Amphilokhos Kehanet Merkezi'ne başvurmuş ve aldığı cevabı resmetmişti. O resimlerde, iki yılanı boğan bir çocuk ve geyik yavrusunu kovalayan bir aslan bulunuyordu. Dio Cassius, bu çizimlerin anlamını,

---

¹⁷⁹ Amphilokhos: Ünlü kâhin Amphiaros ve Eriphyle'nin oğlu olan Amphilokhos, kâhin Alkmaion'un kardeşidir. Homeros'un *İlyada*'sında ismi anılmamasına rağmen özellikle savaştan dönüş efsanelerinde ismi anılır. Troia kentinin düşüşünden sonra Amphilokhos'un Anadolu'da kaldığı ve kâhin Kalkhas'la beraber birçok kehanet merkezi kurdukları söylenir. Söylenceye göre o, Mopsos ile birlikte Kilikia'da Mallos kentini kurmuştur. Kentin krallığı konusunda Devrin bir başka ünlü kâhini Mopsos ile anlaşmazlığa düşer. İki kâhinin giriştiği düelloda her iki kâhin de ölü. (Erhat 1978, 53; Strabon, *Coğrafya*, 14.5.16.

¹⁸⁰ Mopsos: Teiresias'ın torunu, Klaros'taki Apollon Kehanet Merkezi'ni kuran kadın kâhin Manto'nun oğludur. Babası konusunda antik kaynaklarda farklı görüşler vardır. Gerçek babasının Tanrı Apollon, ölümlü babasının ise Argoslu Rhaikos olduğu söylenir. Annesinin Klaros'taki Kehanet Merkezi'ni kurmasının ardından Mopsos merkezin sözcüsü olma görevini üstlenmiştir. Mythosa göre, Mopsos Apollon Klarios kültünün tanrı sözcüsü olma sıfatıyla Devrin en meşhur kâhini Kalkhas ile bir yarışmaya girer ve bu yarışmadan galip çıkar. Bunun üzerine Kalkhas kendini öldürür. Bu olayın sonrasında, Troia Savaşı'ndan dönen kâhin Amphilokhos ile birlikte Kilikia'da Mallos kentinin kurlarlar ve yukarıda belirtildiği gibi kentin egemenliği konusunda anlaşmazlığa düşerek giriştikleri düelloda birbirlerini öldürü. Erhat 1978, 367; Strabon, *Coğrafya*, 14.5.16.

¹⁸¹ Strabon, bir sonraki parçada, antik kaynaklara dayanarak, Amphilokhos'u Apollon'un öldürdüğünü yazmıştır Strabon, *Coğrafya*, 14.5.17

¹⁸² Strabon, *Coğrafya*, 14.5.16.

¹⁸³ Pausanias, *Yunanistan'ın Tasviri*, 1.34.3.

Condianus'un babası ve amcasının İmparator Commodus'un emriyle boğdurulduğunu ve Condianus'un öldürülmekten kaçarak kurtulduğunu duyunca anlamıştır¹⁸⁴.

Pausanias, Boiotia'daki Trophonion¹⁸⁵ Kehanet Merkezi'ne gelen tüm ziyaretçilerin orada gördükleri ve duydukları her şeyi tabletlere yazarak tapınağa adadıklarını, bu uygulamayı kendisinin de yaptığını ve yapan diğerlerini de bizzat gördüğünü yazmıştır¹⁸⁶. Dolayısıyla belki de yukarıda bahsedilen Sextus Quintilius Condianus'un aldığı yanıtı çizmesi Amphilokhos Kehanet Merkezi'nde uygulanan bir ritüeldi. Diğer taraftan antik kaynaklarda görülen rüyanın çizilmesine dair bilgisadece Dio Cassius'ta karşımıza çıkar.¹⁸⁷

Kilikia'daki Mopsos'a adanan kehanet merkezi ile ilgili daha az şey bilinir. Adını Mopsos'tan alan Mopsuestia Kenti'nde (Misis) yer alan kült alanı, Tertillianus'un inkübasyon uygulamasıyla kehanet alınan merkezler listesinde öne çıkmıştır¹⁸⁸. Plutarkhos tarafından aktarılan bir öyküye göre, kehanet merkezinin gücünü sınamak isteyen birisi kölesini, kimsenin görmemesi için mühürlenmiş bir tablete yazılı soruyla beraber oraya yollamış ve kutsal alanda geceyi geçiren söz konusu kişi, rüyasında gördüğü bir erkek figüründen beklediği yanıtı almıştır¹⁸⁹. Daha sonraları Filozof Celsus, Mopsos'un hem rüyalarda hem de uyanıkken görülen hayallerde görülebildiğini işaret eden satırlar yazmıştır¹⁹⁰.

2.2.4. Hierapolis Apollon Kutsal Alanı ve Ploutonion

Hierapolis'te neredeyse yarım yüzyıldır bilinen Apollon Kutsal Alanı ile son zamanlarda keşfedilmiş öncekinin hemen yanı başında yer alan Ploutonion olmak üzere inkübasyon uygulaması ile ilişkilendirilen iki kült merkezi vardır. Bu ilk kült merkezindeki inkübasyon uygulamasının varlığına dair görüş, İ.S. 5. yüzyıla tarihlenen

---

¹⁸⁴ Renberg 2017, 321.

¹⁸⁵ Tanrılaştırılmış bir kahraman olan Trophonios'a adanmış bir kült merkezi.

¹⁸⁶ Pausanias, *Yunanistan'ın Tasviri*, 9.39.14.

¹⁸⁷ Renberg 2017, 321.

¹⁸⁸ Renberg 2017, 322.

¹⁸⁹ Plutarkhos, *De Defectu Oracularum*, 45: Adama, rüyasında yakışıklı bir adam gözükmüş ve sadece tek bir kelime etmiştir. "Siyah" sözcüğünü söyleyen figür aniden gözden kaybolmuştur. Kölesini gönderen kişi, alınan cevap üzerine kehanet merkezinin gücüne inanmış ve ibadete başlamış. Zira tablete, "siyah bir boğa mı yoksa beyaz mı kurban etmeliyim" şeklinde bir soru yazmıştır. Söz konusu kişi hem soruda bahsettiği adağı adanmış hem de o zamandan sonra Mopsos'a büyük saygı duymuştur.

¹⁹⁰ Renberg 2017, 322.

bir metinde çok ikna edici olmayan bir atıfa dayanır¹⁹¹. Yeni Platoncu Damascius tarafından yazılan “Felsefi Tarih” adlı eserde yer alan anlatıya göre, Hierapolis’teki Apollon Tapınağı’nın altında bir geçit bulunur. Yazarın kendisi bu bölümü bizzat görmüştür ve o bölümle ve sonrasında yaşadıkları ile ilgili yaptığı anlatım, Apollon Kutsal Alanı’nda inkübasyonun uygulandığına dair kanıt olarak ileri sürülmektedir¹⁹².

Metinde Hierapolis’te bulunan Apollon Tapınağı’nın altındaki geçitte ölümcül gazların salındığı bir yarık olduğundan bahsedilmiştir. Bu yarıktan sızan gaz nedeniyle ne oraya inenler ne de havadan üzerinden geçen kuşlar sağ kalabilir. Diğer taraftan kültün rahiplerinin buraya ve hatta en aşağıdaki odaya ölümcül bir etki almadan inebilmesi mümkündür. Damascius ve Filozof Doros hevesle burayı keşfetmek için söz konusu odaya indiklerini ve hiçbir ölümcül etkiye maruz kalmadan çıktıklarını yazmıştır. Yazar ayrıca, o sıralarda gördüğü rüyada kendisinin Attis olduğunu, Tanrıların Anası’nın kutsadığı *Hilaria* adı verilen sevinç ve neşe festivalinin kendi adına düzenlendiğini ve bu durumun açıkça kendilerinin Hades’ten kurtuluşuna işaret ettiğini ifade etmiştir. Yazar, Aphrodisias’a döndüğünde rüyasını Asklepiodotos’a anlattığını, onun bu duruma şaşırıldığını satırlarına yansıtmıştır¹⁹³.

1960’lı yıllarda Damascius’un ve diğer bazı antik yazarların sözünü ettiği bilgiler ışığında kazı çalışmalarına girişilmiştir. Apollon Kutsal Alanı’nda yapılan kazılarda zehirli gazın ve termal suyun çıktığı bir kuyunun üstüne inşa edilmiş yapı bulunmuştur. Daha sonra, ortaya çıkarılan bu yapı antik kaynaklardan da yola çıkılarak Ploutonion olarak tanımlanmıştır. 2009 yılında yapılan araştırmalarla birlikte Hades’e (Pluto) adanmış kutsal alanın aynı zamanda bir kehanet merkezi işlevi gördüğü ileri sürülmüştür¹⁹⁴. Kazı çalışmaları sırasında meşhur alfabetik kehanet yazıtı ele geçmiştir. Klaros Kehanet Merkezi’nde olduğu gibi, Ploutonion’da da kâhinin kehanet ritüeli öncesinde kuyudan su aldığını ifade edilmiştir. Ardından, anıtsal bir yapı olan tiyatro ortaya çıkarılmıştır (Fig. 23). Bu yapı termal kaynağın ve zehirli gazın çıktığı yarığın çevresini kuşatır. Termal su kaynağının ve geceleri daha yoğunlaşan gazın ısısı, geceleri hayvanları buraya çekip onların zehirlenerek ölümlerine neden olmuştur. Hatta ölen hayvanları yemeye gelen baykuş gibi yırtıcı kuşlar da gazdan zehirlenerek ölü

---

¹⁹¹ Renberg 2017, 533.

¹⁹² Renberg 2017, 534.

¹⁹³ Damascius, *Felsefi Tarih*, 87A.

¹⁹⁴ D’Andria 2017, 230.

bulunmuştur. Tüm bu bulgular söz konusu yapının, Strabon tarafından Hieropolis'te yer aldığı söylenen Ploutonion olduğu yönünde oldukça güvenilir bir fikir sunmuştur¹⁹⁵. 2012 yılında mağaranın giriş kapısı üzerindeki kemerde keşfedilen bir yazıt, orasının Ploutonion olduğunu kanıtlamıştır. Yazıtta “*kemeri Plouton ve Kore'ye ithaf etti*” yazılıdır¹⁹⁶.

Ploutonion'da yapılan kazılar, kutsal alanın en eski Devirlerine ışık tutacak bulguların ele geçmesini de sağlamıştır. Bu bulgular ışığında, Ploutonion'un üzerine inşa edildiği mağaranın bulunduğu ana kayaya oyulmuş, Kybele Kültü'nün Arkaik Devirlerinde tipik Phryg basamaklı sunağının etrafındakilere benzer bir dizi kesik, yuva ve oyuklar bulunmuştur. Dolayısıyla mağara ve etrafındaki kayalıkta Arkaik Devir'den itibaren bir Ana Tanrıça Kybele Kutsal Alanı olduğu söylenebilir¹⁹⁷.

Hierapolis'in günümüzdeki kazı başkanı F. D'Andria, kazı bulgularına ve antik metinlerdeki bahislere dayanarak hem Apollon Kutsal Alanı'nın hem de Ploutonion'un bir kehanet merkezi işlevi gördüğünü ve oralarda inkübasyonun da uygulandığını ileri sürmüştür(Fig. 22)¹⁹⁸. G.H. Renberg ise bu görüşe katılmayarak, inkübasyon uygulamasının varlığına dair kanıtların yeterince ikna edici olmadığını dile getirir¹⁹⁹. O, Damascius'un bahsettiği Apollon Tapınağı'nın altındaki geçidin ve Strabon gibi antik yazarların Ploutonion'u tasvirlerinin arkeolojik bulgularla kanıtlandığını kabul etmekle birlikte, oralarda inkübasyon uygulamasının gerçekleştirildiğine dair böylesi güvenilir kanıtların olmadığını söyler. Strabon'un bizzat ziyaret ettiği Ploutonion hakkındaki detaylı tasvirlerinin içerisinde orada inkübasyonun uygulandığına dair bir bilgi olması gerektiğini söyleyen Renberg, örneğin kuzeyde, Tralleis ile Nysa kentleri arasında,

---

¹⁹⁵D'Andria 2017, 234. Strabon'un kaydettikleri şöyledir Strabon, *Coğrafya*, 13.4.14 : “... *Laodikeia'nın karşısında Hierapolis vardır. Burada sıcak su kaynakları ve Plutonion bulunur. Bunların her ikisi deolağanüstüdür (...) Plutonion'a gelince: Dağın bir parçası olan yüksekçe bir tepenin eteğinde bir kişinin ancak geçebileceği orta büyüklükte bir çukur vardır, derinliği epeyce fazladır ve bu çukurun çevresi yaklaşık yarım plethron, olan dikdörtgen bir parmaklıkla kapatılmıştır. Burası o kadar yoğun ve puslu bir buharla doludur ki, insan zemini zorlukla görebilir. Parmaklığın çevresine yaklaşan herhangi bir kimse için hava zararsızdır, çünkü sakın havada buhar dışarı çıkmaz fakat parmaklıklardan içeri geçen herhangi bir hayvan derhal ölüür. Oraya sokulan boğalar düşerler ve ölüürler. Ben içeriye güvercinler attım, hemen öldüler. Fakat hadım olan Galler (Kybele Rahipleri) içeriye rahatlıkla girer, çukura yaklaşır, aşağıya sarkar, hatta nefeslerini tutarak bu sayede (ben onların yüzlerinde kusacaklarmış gibi bir ifade gördüm) belirli bir derinliğe kadar inerler. Bunlar gibi sakatlanmış olmak veya sadece tapınağın çevresinde yaşamak, ya da tanrısal bir taktire mazhariyet veya da buhara karşı panzehir olarak kullanılan belirli fiziksel güçlere sahip olmak, acaba bu bağışıklığın nedeni olabilir mi?...”*

¹⁹⁶D'Andria 2017, 234.

¹⁹⁷ D'Andria 2017, 239.

¹⁹⁸ D'Andria 2013, 191-197.

¹⁹⁹ Renberg 2017, 536-538.

Akharaka kenti yakınlarında yer alan Ploutonion'u²⁰⁰ anlatırken açıkça inkübasyonun uygulandığını belirttiğini, eğer Hierapolis'te böyle bir uygulama yapılmış olsaydı, Strabon'un bunu da dile getireceğini ileri sürer. Apollon Kutsal Alanı için ise Damascius'un satırlarında yer alan gördüğü rüyanın nerede görüldüğünün belirsiz olduğunu, bu rüyanın Hierapolis kentinin herhangi bir yerinde görülmüş olabileceğini, bununla birlikte Damascius'un inkübasyon yani rüya yoluyla kehanet almak için rüyaya yatıp yatmadığının belirsiz olduğunu eklemiştir. Diğer taraftan o, Apollonkutsal alanında inkübasyon uygulamasının gerçekleştirildiğine dair bir kanıt olmadığını, Ploutonion'da inkübasyonun varlığına dair görüşün tamamen kuramsal olduğunu dile getirmiştir. Sonuç olarak G.H. Renberg, Hierapolis'teki herhangi bir kült alanında inkübasyon uygulandığına dair hiçbir güvenilir kanıt olmadığını ileri sürmektedir²⁰¹.

2.2.5. Pergamon

Epigrafik ve edebi kaynakların ışığında Pergamon Asklepieion'unda dainkübasyon yoluyla, tanrıdan yardım dileyenlere hizmet eden birden fazla alan bulunmaktadır.²⁰²İnkübasyona başlamadan önce yapılacak ritüelleri detaylı bir şekilde açıklayan yazılı kutsal kuralların olduğu iki tane yapı bulunmaktadır. Bu iki yapı inkübasyon yatakhaneleri olarak belirlenmiş olup küçük *enkoimētērion* ve büyük*enkoimētērion* olarak karşımıza çıkar²⁰³. Genel olarak alanı ele aldığımızda yapı 27 ve yapı 28 (Fig. 14 yapı 9),²⁰⁴ Hellenistik Devir'de bu kompleksin merkezinde inşa

²⁰⁰ Strabon'un Akharaka yakınlarındaki Ploutonion ile ilgili satırları şöyledir (Strabon, *Coğrafya*, 14.1.44): "Tralleis'le Nysa arasında, Akharaka kentinden çok uzak olmayan, Nysa'lılara ait bir köy vardır. Burada çok kıymetli kutsal bir bölgeyle birlikte Ploutonion ve Pluton'la Kore'nin şapelleri bulunur. Keza kutsal bölgenin daha yukarısında uzanan, doğa bakımından olağanüstü olan, Kharonion denen bir mağara vardır. Burası için şöyle denir: Hasta olanlar ve buradaki tanrılar tarafından tedavisi emredilenler oraya başvurur ve köyde deneyimli rahipler arasında yaşar. Rahipler, mağarada hastaların uydukları sırada gördükleri rüyalara göre tedavi şekilleri saptarlar. Bu rahipler aynı zamanda tanrılardan şifa niyaz eden kudretli kimselerdir. Onlar sık sık hastayı mağaraya götürerek, hayvanların inlerinde yaptıkları gibi, birkaç gün yiyecek vermeden yalnız başlarına sükûnette bırakırlar. Bazı zamanlar hasta kendi rüyalarını da dikkate alır; fakat genellikle hastaları ayınlara sokan ve onlara öğütler veren rahiplerdir. Onlardan başka herkese bu yer yasak ve öldürücüdür. Akharaka'da her yıl bir festival düzenlenir ve bu sırada özellikle bu festivali kutlayanlar, bütün bu şeyleri duyup görebilirler. Festivalde bir de öğleye doğru *gymnasion*'un erkek çocukları ve gençleri çıplak, yağlanmış olarak, bir boğayı aceleyle mağaranın içine sürüklerler ve başıboş bırakılan boğa ileri doğru kısa bir mesafe gider, düşer ve son nefesini verir."

²⁰¹ Renberg 2017, 538.

²⁰² Ehrenheim 2009, 249–251

²⁰³ Bu yapıları isimlendirme fikri ilk olarak Michael Wörrle tarafından ortaya atılmıştır. Bkz. Wörrle 1969, 178.

²⁰⁴ Radt 1999, şek. 168. Bu iki yapıyı birleştirerek kompleksi yapı 25 olarak tanımlar. Pergamon Asklepieion'unda tek bir standart planı yoktur. Araştırmacılar farklı planlarda, çeşitli yapılar için farklı numaralandırma sistemleri kullanılmıştır. Helenistik özelliklerin yanı sıra Roma özelliklerini de vurguladığı iç tartışmada bahsedilen plan Boehringer 1959, Plan 5'ten alınmıştır. Hoffmann 2011'den

edilmiştir. Planlar incelendiğinde yapı 27 alanı “küçük enkoimētērion” olarak bilinirken çok odalı bir kompleks olan yapı, 28 olduğu anlaşılan alan ise “büyük enkoimētērion” olarak geçmektedir. Yapı 27, kuzey-güney yönlü dikdörtgen bir yapı 8×10 metre olarak kabaca ölçülmüş olup İ.Ö. 275-250’ye tarihlenerek Asklepeion’da inşa edilen ilk yapılar arasında yer alır²⁰⁵. Daha sonra İ.Ö. 3. yüzyıldan başlayarak ve Roma Devri’ne kadar devam eden, daha büyük, dikdörtgen yapı bir kompleks, Yapı 27’den batıya doğru büyüyerek farklı boyutlarda birkaç odanın yanı sıra bir avluya sahip olmuştur. Bu birleşik yapılar, normalde inkübasyon ile ilişkilendirilen yapılardan çok farklıdır. Çünkü uygulama için önemli olabilecek ortamı sağlamak amaçlı yapılmışlardır. Su, hem inkübasyon öncesi ritüeller için hem de hidroterapi için kullanılmış olabileceğinden çeşmeler su borularının yakınlarına yapılmış olabilir. Yapı 27 ve Yapı 28, çeşmelerden birinin (Kutsal kuyu olarak tanımlanabilecek yapı 22) yanında inşa edilmiş ve daha sonra da yapı 28 diğerine doğru genişletilmiştir²⁰⁶. Bu kompleks genel olarak inkübasyon yeri olarak kabul edilse de başka fikirler de ortaya atılmıştır. Daha uygun bir fikir güney portikonun altında uzanan 125 metrelik kripto-portiko’dur

Kutsal alanın güneydoğu köşesindeki Zeus Asklepios Tapınağı’nın yanında, muhtemelen *büyük enkoimētērion* olabileceği ya da en azından bir süre için inkübasyon yapısı olarak hizmet etmiş, ya da başka bir amaç için inşa edilmiş olabileceği de ileri sürülmektedir²⁰⁷ (Fig. 15). İki tane inkübasyon alanına sahip olmasının nedeni tam olarak belli olmadığı için hakkında birçok fikir ortaya atılmıştır. Daha büyük olan alanın hastanede yatma ihtiyacı duyanlar için, diğer alanın ise farklı kurban gereksinimlerinden ötürü küçük alana alınan özel bir gruba ayrılmış olabileceği öne sürülmüştür²⁰⁸. Bazı araştırmacılar tarafından büyük *enkoimētērion* (Yapı 28) olduğu düşünülen yapının, büyük odalarına yakın ek odalar eklenerek ibadet eden kişilerin sığdırabileceği de öne sürülmüştür (Fig. 16)²⁰⁹.

Birçok öneriye rağmen Pergamon Asklepeion’un da neden iki tane inkübasyon yapısı olduğu ve Epidauros’un ana tapınağı da dâhil olmak üzere, diğer hiçbir kutsal

---

alınan plan, kutsal alanı Roma İmparatorluk Devirindeki yüksekliğinde gösterir ve başka bir numaralandırma sistemine sahiptir.

²⁰⁵ Renberg 2017, 141.

²⁰⁶ Jones 1998, 71–72.

²⁰⁷ Bu öneri, Harald Hanson'a ve meslektaşları olan Wiegand ve Ohlemutz'a aittir. Hanson 1940, 475.

²⁰⁸ Sokolowski 1973, 408–409.

²⁰⁹ Ehrenheim 2009, 249–250.

alandaki neden böyle bir yapılaşmaya gidilmediği hakkında kesin bir yargıya varılamamıştır²¹⁰.

2.2.6. Sarpedon Tapınağı ve Apollon Sarpedonios Tapınağı

Tertullianus (İ.S. 160-225), rüya yoluyla kehanet bildiren, bilinen ve bilinmeyen yerleşimleri içeren listesine Troas Bölgesi'ndeki Sarpedon Kutsal Alanı'nı da dâhil etmiştir. Fakat Troas bölgesinde Troia Savaşı kahramanı olan Sarpedon'a adanmış bir tapınağa veya kutsal alana dair kayıtlar başka kaynaklarda görülmez²¹¹. O bölgede Sarpedon'a adanmış bir kült alanının olması olasılık dâhilindedir. Diğer taraftan Küçük Asya'nın diğer tarafında, yani Kilikia'daki Seleukeia kentinde oldukça meşhur olan Sarpedon'a adanmış kehanet merkezinin varlığı, Tertullianus'un yanlış yeri işaret ettiği olasılığını da akla getirir²¹². Fakat Tertullianus, bu bilgileri diğer kaynaklardan yararlanarak yazıyordu. Böylelikle, bu kehanet merkezini ve bahsettiği diğer inkübasyon merkezlerini kendi kişisel bilgisine dayanarak kaydetmesi pek mümkün değildir. Kilikia'daki Apollon Sarpedonios adıyla tanrılaştırılmış Sarpedon'a adanan kehanet merkezi, Diodorus'un, Zosimus'un kitapları ve yazarı bilinmeyen, İ.S. 5. yüzyıla tarihlenen "Thekla'nın Yaşamı, Kutsal Havari ve İsa'nın Şehidi ve Onun Mucizeleri" adlı kitaptan bilinmektedir²¹³. Fakat burada, kutsal alan ile ilgili sorunları daha karmaşık hale getiren şey, Strabon'un oradan kısaca bahsettiği satırlarıdır. Strabon, Kilikia'daki Artemis Sarpedonia Kutsal Alanı'nda tanrısal esinle kehanet veren bir kâhinden söz etmiştir. Diğer taraftan kutsal alanının tam yeriyle ilgili bir bilgi vermemiştir²¹⁴. Ayrıca yukarıda "Thekla'nın Yaşamı, Kutsal Havari ve İsa'nın Şehidi ve Onun Mucizeleri" adlı kitapta, Artemis'ten veya onunla ilgili bir kültten hiç bahsedilmemiştir. Dolayısıyla Strabon'un bir ihtimal yanılıyla bahsettiği kutsal alan, Apollon Sarpedonios Kutsal Alanı olabilir.

Maalesef, bu üç kaynak da orada tanrı ile nasıl iletişim kurulduğunu açıkça betimlememiştir. Seleukeia'daki bu merkezde inkübasyon uygulamasına dair kanıtlar dolaylı yoldan anlatılmıştır ve bir dereceye kadar güvenilmezdir. Thekla'nın Yaşamı adlı kitapta, Thekla'nın Sarpedon'u susturması ve ardından sorulara yanıt vererek ve mucizevi şifalar sağlayarak faaliyetlerine devam etmesi betimlenmiştir. Fakat Thekla ile Sarpedon

²¹⁰ Renberg 2017, 146.

²¹¹ Tertullianus De Anima, 46.11.

²¹² Nissen 2001, 123–124.

²¹³ Diodorus Siculus, *Bibliotheca Historica*, 32.10.2; Zosimus, *Nova Historia*, 1.57.

²¹⁴ Strabon, *Coğrafya*, 14.5.19.

arasındaki bağlantı ve Thekla'nın kendi mağara kilisesinde (Hagia Thekla) ondan rüya yoluyla kehanet istenip istenmediği tam olarak bilinmemektedir²¹⁵. Bu durum araştırmacılar için önemli bir sorundur. Seleukeia'daki Sarpedon Kültü'nde inkübasyon uygulamasının kullanıldığına dair en güçlü kanıt, uzun süre bir şekilde inkübasyon uygulaması ile ilişkilendirilen Thekla'nın, hem Sarpedon'a ait kült alanını hem de uygulamanın işleyiş biçimini ele geçirdiği varsayımı üzerine kuruludur. Dolayısıyla elimizdeki bulgular sınırlıdır. Arkeolojik bulgular, Thekla'nın geleneğinin Sarpedon geleneğinin yerini aldığına dair bir miktar destek verebilir. Günümüzdeki adıyla "Meryemlik" yani Aya Tekla Kilisesi'ndeki kazılarda, bir kutsal alana ait temenos temelleri ve Dorik sütunlar bulunmuştur. Bu bulgular, azizeye ait kilisenin kurulmasından önce orada Sarpedon'a veya başka bir tanrıya ait bir kült alanı olduğuna dair kanıt olarak kabul edilebilir. Diğer taraftan, Thekla'nın ne Sarpedon'un doğrudan ardılı ne de kendisinin, inkübasyon uygulaması için ziyaret edilen bir azize olmadığı düşünülürse, bu durumda Sarpedon'a kehanet için başvuruların bu uygulamayı gerçekleştirdiğini varsaymak için tek neden, Tertullianus'un bahsettiği Troas bölgesindeki Sarpedon'un kült merkezinin varlığıdır.

Yine de bu, sağlam bir kanıt olarak ileri sürülemez. Mevcut durumda iki olasılık ortaya çıkar. Bunlardan birincisi, Tertullianus'un Troas bölgesi ile ilgili bahsinin yanlış olması ve aslında bu bahsin Kilikia Bölgesi'nde inkübasyon uygulamasının varlığına dair doğrudan bir kanıt olarak tasarlanmasıdır. Diğer bir ihtimal de, Tertullianus'un verdiği bilginin doğru olmasıdır. Bu durumda, Sarpedon'un savaşta düştüğü yerde veya yakınlarında kurulmuş bir kült alanının var olduğu ve orada Sarpedon'un tanrılaştırılarak ondan rüya yoluyla kehanet istendiği düşünülebilir²¹⁶. Bu olasılık, Kilikia'daki söz konusu kültün varlığına dair olasılığı da güçlendirir, fakat tam olarak kanıtlamaz. Her iki durumda da eğer Kilikia'daki Sarpedon'un kült alanı inkübasyon uygulaması için kullanılmışsa, bu Thekla'nın rüyalarla ilişkilendirilmesinden çok önce olmalıydı. Dolayısıyla, hem azizenin saygı görmesiyle, Sarpedon tapınımı arasındaki algılanan bağlantı tartışmaya açıktır hem de Thekla'nın mucizelerinin anlatıldığı söylenceler, azizenin yetilerini, sağaltıcı ve kehanetsel rüyaların kaynağı olarak görülen Sarpedon'dan aldığı, daha doğrusu Aya Thekla inancının Sarpedon kültünün bir devamı olduğu kuşkuludur. Sonuç olarak, Thekla'nın Hayatı (Hayat ve Mucizeler) adlı kitapta,

---

²¹⁵ Anon. *Miracula Theclae*, 1–4.

²¹⁶ Anon. *Mir. Theclae* 11-18; Dagron 1978, 92–93.

Sarpedon'a şifa bulmak için gelen iki hastadan, bunların ondan gerekli yardımı göremediğinden ve sonrasında azizenin uygun tedaviyi uyguladığından bahsedilir²¹⁷. Fakat kitabın bu kısmında Sarpedon'dan gelecek sağaltıcı rüyalardan bahis yoktur. Dahası, Thekla kilisesinin bir şifa merkezi olarak gelişmeye başlamasından çok önce Sarpedon kültünün yok olduğunu düşünmek için nedenler vardır. Bunlardan ilki, Egeria'nın (İ.S. 380 tarihlenen hac yolculuğunu konu alan bir seyahatname yazarı söz konusu kiliseyi ziyaretini aktardığı satırlarında ne tedaviye ne de inkübasyona dair herhangi bir atıfta bulunmamasıdır²¹⁸. İkincisi ise Thekla'nın Hayatı kitabının yazarının, söz konusu tanrının "Sarpedon" mu yoksa "Sarpedonios" mu olduğu konusundaki tutarsızlığı, kültün uzak bir geçmişe ait olduğunu gösterebilir. Thekla'nın şifacı bir azize olarak tanınmasının zamanı belirsizdir. Anlaşıldığı kadarıyla kültün erken zamanlarında Thekla henüz şifacı bir azize haline gelmemiştir. Dolayısıyla, eğer Seleukeia'da Sarpedon'un inananları tarafından inkübasyon uygulaması gerçekleştirilmişse bile en çok İ.S. 3. yüzyılın öncesine kadar sürmüş olmalıdır. Ayrıca, eğer Hristiyanlar orada rüya yoluyla şifa veya kehanet aramışlarsa da bu gelenek orada daha önce var olan bir kültün benimsenmesi değil, başka bir yerden getirilmiş Hristiyan geleneğinin yansıması olmalıdır²¹⁹. Sonuç olarak, Sarpedon'a ait böyle bir geleneğin kanıtı, sadece Tertullianus'ta, açıkça uzak bir bölgedeki (Troas) bilinmeyen bir Sarpedon Kehanet Merkezi'nin yanı sıra yine Seleukeia'da Sarpedon'a adanmış ve yeri kayıtlara geçmemiş başka bir kehanet merkezinin geçtiğini söyleyebiliriz.

2.2.7. Akharaka Ploutonion-Kharonion Kompleksi

Nysa'nın yaklaşık üç kilometre batısında ve ona kutsal Bir yolla bağlı Nysa'nın kutsal alanı konumundaki Akharaka'da Plouton-Kore Tapınağı'nın yakınında doğa harikası olarak tanımlanan mağara Kharonion bulunmaktadır. Strabon'a göre terapötik bir amaca hizmet eden bu mağara mucizevî tedavi edici özellikle kükürtlü suya sahiptir²²⁰. Ploutonion-Kharonion kompleksi diğer sitelerden farklıydı. Çünkü standart uygulama, dışında rahipler, tedavi görenlerin adına bir veya iki tanrıya danışılardı²²¹.

²¹⁷ Graf 2015, 258

²¹⁸ Egeria, *Itinerarium Egeriae*, 23.2-5; Ehrenheim 2009, 257.

²¹⁹ Ehrenheim 2009, 257-258.

²²⁰ Strabon, *Coğrafya*, 14.1.44; 12.8.17. Daha fazla bilgi için Nissen 2009, 111-124, 313-314.

²²¹ Renberg 2017, 296.

Akharaka Kutsal Alanı içintek kaynak olan Strabon'a göre, hasta olanlar ve rahipler tanrıların tedavileri üzerine düzenli olarak oraya gelip ve mağaranın yakınındaki köyde hayatlarını sürdürürlerdi. Rahiplerin arasında hem kendi adına istihareye yatan (inkübasyon) hem de rüyalara dayalı tedaviler reçete eden uzmanlar yaşamaktadır²²². Bu kişiler aynı zamanda tanrılardan tıbbi yardımı isteyenlerdir. Sık sık hastaları mağaraya götürürler, birkaç gün boyunca oturma ve dinlenirler. Tedavi arayanlar kendilerini bazen rüyalarına adasalar da, rahiplerden de kendilerine danışmanlık yapmalarını isterlerdi.

Asklepios'un hem doğrudan şifa verdiği hem de iyileşmeye yol açacak talimatlar verdiği gibi, Akharaka tanrıların da benzer işlevi yaptığı düşünülebilir. Hastalıkları bir reçete ile tedavi edilebilen ziyaretçiler, inkübasyona yatmak ve tanrılarla iletişim ve rehberlik konusundarahiplere güveniyorlardı. Ancak bazılarının tedavi için mağaraya getirilmesi gerekiyordu, bu da Kharonion'da bireyle doğrudan tanrılar tarafından hizmet edildiğine inanıldığını göstermekteydi²²³. Strabon, rahiplerin Kharonion'da mı yoksa Ploutonion'da mı inkübasyona yatacaklarını belirtmemiş olmasına rağmen hastaların mağaradainkübasyona yattıkları anlaşılıyordu²²⁴.

2.2.8. Kastabos Hemithea Tapınağı

Terapötik inkübasyona daha geleneksel bir yaklaşım, İ.Ö.300'den hemen sonra inşa edilen, ancak İ.Ö.2.yy'da Rhodos hâkimiyeti hegemonyası altında gelişen Karia Khersonesos'undaki Kastabos Hemithea Kutsal Alanı'nda karşımıza çıkmaktadır.²²⁵ Diodorus'a göre: Tanrıça hastalara rüyalarında görünerek onlara şifa verir. Kadınları hem tehlikelerden hem de doğum sancularından kurtarır²²⁶. Bütün Khersonesos'tan ziyaretçi çeken bir kutsal alan olduğu için tedavi edilen birçok kişinin adaklarıyla doludur. Buranın ne tapınak muhafızları ne de güvenli bir duvar tarafından değil de kutsal bir güç tarafından korunduğuna inanılmaktaydı. Diodorus'un sözlerinden bu tapınağa gelenlerin mucizevi tedavilerin beklentisi içinde olduklarını ve kutsal bir ortamda görülen rüyalar yoluyla İyileştirildiklerine inandıkları anlamını çıkabiliriz. Tapınağa ek olarak, kutsal alanın

²²² Strabon 14.1.44, 649–650; 12.8.17.

²²³ Plinius, *Naturalis Historia*, 2.95.208.

²²⁴ Pausanias, *Yunanistan'ın Tasviri*, 10.32.13; Nissen 2009, 114.

²²⁵ Renberg 2017, 298.

²²⁶ Diodorus Siculus, *Bibliotheca Historica*, 5.62–63.

Doğu tarafında, iki tane yapı vardı, bu yapıların inkübasyon yatakhaneleri olduğu düşünölmemektedir²²⁷. Bu nedenle, tapınağın uyuyanları, barındırabilecek tek yapı olduğu düşünölebilir. Aslında büyük bir pronaos ve sundurma olsaydı tek seferde daha fazla ziyaretçi alabilirdi; aksi takdirde tapınak terasında uyumak gerekmekteydi²²⁸.

---

²²⁷ Cook-Plommer 1966, 32.

²²⁸ Cook-Plommer 1966, 171.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜNLÜ RÜYA YORUMCUSU DALDISLİ ARTEMİDOROS VE *ONEİROKRİTİKA*

Antik Devir insanların inanç dünyasında önemli bir yere sahip olan rüyalarve rüyaların yorumlanmasıyla ilgili en geniş bilgi veren yazılı belgeler rüya yorumları kitaplarıdır. Antik metinlerde bu tipte birçok kitaba atıf yapılmasına rağmen bunların çoğu günümüze ulaşmamıştır²²⁹. Günümüze ulaşan rüya kitaplarından birisi Daldisli (Salihli, Kemer Köyü) Artemidoros'un yazdığı 5 kitaptan oluşan *Oneirokritika* adlı eserdir. Artemidoros'un İ.S 2. yüzyılda yaşadığı düşünülmektedir. Artemidoros'un yaşadığı zaman diliminin ise, yazdığı eserdeki ipuçlarından, ikincil kaynaklardaki bazı detaylardan yola çıkılarak yaklaşık olarak İ.S. 130-200 yılları arasındadır²³⁰. Hakkında fazla bilgi bulunmaz ancak, kendi yazdıklarından ve bazı antik metinlerde ona yapılan atıflardan bilgi edinebiliyoruz. Bizans Devri'ne tarihlenen ve Philopatris Diyalogu olarak bilinen metinde, onun adı Büyük İskender'in kâhini olarak tanınan Telmessoslu Aristandros ile birlikte anılmıştır. Metinde Ephesoslu Artemidoros olarak anılmasına karşın, açık bir biçimde rüya yorumu kitabı yazarı olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla araştırmacılar, metinde atıf yapılan Artemidoros'un, *Oneirokritika*'yı yazan kişi olduğunu olduğundan emindir²³¹. İ.S. 10. yüzyıla ait, Suidas tarafından yazılan Souda adlı ansiklopedik sözlükteise Artemidoros'un Lydia'daki Daldis kentinin yerlisi olduğu yazılmıştır. Fakat *Oneirokritika*'nın 3. kitabının sonunda Artemidoros'un kendisi, Daldis kentinin kendi zamanına değin ünlü kişiler çıkarmamış olması nedeniyle Ephesos gibi iyi bilinen bir kentle kıyaslandığında gölgede kaldığını, annesinin doğum yeri olması nedeniyle Daldisli lakabını aldığını dile getirmiştir²³². Artemidoros'un "Daldisli" lakabını kullanması, ondan sonraki yazarların yazılarında, onu ünlü coğrafyacı Ephesoslu Artemidoros'tan ayırtetmesinisaglamıştır. Antik dünyanın ünlü hekimlerinden Galenos, "*Polles, Athenaeus, Khaeremon, Artemidoros ve diğer ünlü kâhinler...*" biçiminde

---

²²⁹ Hughes 2000, 18.

²³⁰ Osley 1963, 66-67.

²³¹ Osley 1963, 65.

²³² Artemidoros, *Oneirokritika*, 3.66.

başladığı cümlesinde Artemidoros'u ünlü kahinler içinde anmış ve babasının Ephesoslu Phokas olduğunu belirtmiştir²³³.

Artemidoros, kitabını yazmak için Hellas, İtalya ve Küçük Asya'yı dolaştığını, rüyalar ve onların yorumlanmasıyla ilgili malzeme topladığını yazmıştır²³⁴. *Oneirokritika*'nın en vurucu özelliği amacının ciddiyetidir. Eser, rüyaların yorumlanmasının genel olarak yüksek bir popüleriteye sahip olduğu bir zamanda yazılmıştır. Artemidoros, birçok denemeden sonra kitaba ve kendini tamamen işine adanmıştır. Kahinliğin ve ilahi öngörünün gerçekliğinden şüphe duyanlardan alabileceği tepkiler onu ilk denemelerinde caydırmış, fakat yalnızca çağdaşlarına değil gelecek kuşaklara da hizmet ve hitap edecek bir eser hazırlamak için cesaretini toplamıştır. Gezilerinde topladığı malzemelerle kendi pratik deneyimine dayalı kanıtlarla, bu alana şüpheyle bakanların görüşlerini çürütmek için yola çıkmıştır. Bununla birlikte, bu alana ilgi duyan, inanan fakat doktrin eksikliği nedeniyle inançlarında tereddüt edenlere güven aşlamayı amaçlamıştır²³⁵. Artemidoros kendisinden önceki meslektaşlarını, rüyaları baştan savma ve gelişiğüzel bir şekilde, gerçek olaylara yapılan atıflarla test etmemiş derleyiciler olarak görmüştür. O nedenle kendisi kişisel araştırma çok zaman ve çaba ayırmıştır ve Akdeniz boyunca yolculuklar yapmıştır²³⁶. Araştırmaları sonucunda rüyalarla ilgili tüm gerçeği ortaya çıkarabileceğinden emindi²³⁷. Artemidoros'un rüya yorumculuğu ile ilgili tavrı, her zaman kutsal bir gizemi koruyan bir başrahibin tavrına benzer şekildedir. Kahinler ile filozofları aynı mertebeye oturtmuştur²³⁸. Artemidoros, mesleğini yaparken ve kitabını yazarken Kahin Tanrı Apollon'un özel korumasından yararlandığını ileri sürmüştür. Yaptığı işi ve yazdığı eseri, ilahi "Koruyucusu"nun talimatlarına uygun olarak gerçekleştirdiğini dile getirmiştir²³⁹. Dolayısıyla, bu tanrısal ilhamla güçlenmiş ve rüya yorumculuğunun ilkelerini kesin olarak ilan etmiştir²⁴⁰.

Artemidoros'un kitabında dikkat çeken bir başka nokta, kitabın dikkatli ve neredeyse bilimsel bir biçimde düzenlemiş olmasıdır. Eser, yukarıda da belirtildiği 5 kitaptan oluşmuştur. Bunlardan ilk üçü Ünlü filozof ve hatip Cassius Maximus Tyrius'a,

---

²³³ Osley 1963, 65.

²³⁴ Artemidoros, *Oneirokritika*, 1.26.

²³⁵ Osley 1963, 67.

²³⁶ Osley 1963, 67.

²³⁷ Artemidoros, *Oneirokritika*, 1.7.

²³⁸ Artemidoros, *Oneirokritika*, 2.30,35,39.

²³⁹ Artemidoros, *Oneirokritika*, 2.70.

²⁴⁰ Osley 1963, 67.

son ikisi ise, Artemidoros'un ifadesiyle, babasının ayak izlerini takip eden aynı isimdeki kendi oğlu Artemidoros'a ithaf edilmiştir. Artemidoros'a göre ilk iki kitap, rüyaların tam ve teknik açıklamalarını anlatır. Üçüncü kitap, hâlihazırda yayınlanmış yani ilk iki kitabın eleştirilerini karşılamak için tasarlanmış ek dökümanlar ve unsurlar içerir. Anlaşılan o ki üçüncü kitaptan sonra da eleştiriler durmamıştır. Çünkü Dördüncü kitabın böyle ortaya çıktığı anlaşılır. Beşinci kitap, doksan beş gerçek rüyayı ve yorumlanmasını içeren bir nevi tamamlayıcı olarak görülebilir. Kısacası, son üç kitap, ilk iki kitapta ortaya koyulan ilkelere bir sistemin bütünleyici bölümleri olarak düşünülebilir²⁴¹.

Artemidoros, *Oneirokritika*'da rüyaları basitçe iki tipe ayırmıştır. İlki, *enhyption* adını verdiği ve kabaca rüyayı görenin zihin ve beden durumuna (açlık, tokluk, susuzluk, korku, şehvet vs.)bağlı olarak ortaya çıkan ve gelecekte haber vermeyen rüyalar. Bu tip rüyalar, Platon'un *Politeia* adlı eserinde ortaya koyduğu rüya teorisindeki "asılsız" rüyalara benzer. İkincisi, *Oneiros* adını verdiği ve gerçek rüya olarak nitelendiği rüyalar. Bu rüyalar simgeseldir ve gelecek hakkında bilgi içermektedir. Artemidoros, rüyaları genel olarak "önceden haber veren" ve "önceden haber vermeyen" şeklinde ele almıştır. Bu iki ana grubu en iyi şekilde, yukarıda bahsedilen, sırasıyla, "oneros" ve "enhyption" tipi rüyalar temsil eder. Bunların dışında 3 tip daha bulunur. İkisi, *oneiros* tipi rüyalarda olduğu gibi geleceği önceden haber veren rüyalar. Bunlar, *khrematismos* (kehanet) ve *horama* (vizyon, önsezi) olarak adlandırılmıştır. Son olarak *enhyption* tipi rüyalarda olduğu gibi geleceğe dair haber vermeyen bir rüya tipi olan ve *phantasma* (hayal) olarak adlandırılan rüyalar. Artemidoros, sayılan bu üç tip rüya ile ilgili herhangi bir ayrıntıya girmeye yanaşmamış ve "Bu tür rüyaların ayrıntılı bir açıklaması isteyerek atladık, çünkü herhangi bir yorumcunun onları anlamasının mümkün olduğuna inanmıyorum" şeklinde bir açıklama yapmıştır²⁴². Artemidoros kitabında bu tipteki rüyaları yorumlamaya çalışmıştır. Görülen görüntüleri listelemiş, bunların hangi anlamlara geldiğinin bilgisini vermiştir. Diğer taraftan 4. ve 5. kitaplarda, rüya yorumu sırasında kitaba tamamen bağlı kalınmaması gerektiğini ve doğal algılayışın da kullanılması gerektiğini vurgulayarak bunun bir yetenek olduğu imasında da bulunmuştur²⁴³.

Artemidoros'un *enhyption* olarak kategorisinde sınıflandırdığı rüyalar, ruha etki eden ruhsal veya bedensel arzuları yansıtan açık rüyalar. Buna bir örnek olarak aç bir

²⁴¹ Osley 1963, 67.

²⁴² Oberhelman 1981, 4; Harris-McCoy 2012, 13.

²⁴³ Hughes 2000, 18; Harris-McCoy 2012, 19-25.

insanın rüyasında yemek yediğini görmesi verilebilir. *Enhyption* uykunun sonunda yok olurken, uyku sonlandıktan sonra sadece *onerios* olarak adlandırılan tipte rüyaların önemi ve gerçekliği bulunur²⁴⁴. Artemidoros'un kitabında yoğun olarak incelemiş olduğu *onerios* tipi rüyalar, iki ana kategoriye ayrılmıştır. Bunlardan ilki, saf olmayan ruhlarda ortaya çıkan tahmine, öngörüye dayalı rüyalardır. Bunlar *allegorikos* olarak adlandırılmıştır. İkincisi, saf haldeki ruhlarda görülen rüyalardır. Bunlar ise *theorematikos* olarak adlandırılmıştır. Bu tip rüyalar, gelecekte olacak olayları içerir ve tanrıların olayları önceden haber verme arzusundan kaynaklanır. Dolayısıyla *theorematikos* olarak adlandırılan rüyalar, hemen hemen hepsinin rüyanın görülmesinden sonra çok kısa zaman içinde, aynı olay sıralamasında gerçekleşmesi ve diğerine göre daha açık olması açısından *allegorikos* olarak adlandırılan rüyalardan ayrılır. *Allegorikos* rüyalar ise gelecekteki olayların simgesel yönlerini içerir ve herhangi bir zaman içinde olacak olayları gösterir²⁴⁵. Artemidoros, eserinde daha çok bu tip rüyalarda görülen simgelerin açıklanmasını amaçlamıştır. O, *allegorikos* tipi rüyaları da beş alt sınıfa ayırmıştır. İlki *idioti* olarak adlandırılır ve rüyayı gören kişi, o rüyanın öznesidir. İkincisi *allotrioi* başlıklı rüyalardır. Bunlarda rüyanın öznesi, rüyayı gören kişiden farklı biridir. Üçüncüsü *koinoi* olarak tanımlanan rüyalardır ve rüyadaki eylem, başka bir kişiyle paylaşılmıştır. Dördüncüsü *demosioi* olarak adlandırılan rüyalardır ve kamu ilişkileriyle ilgilidir. Beşinci ve son tip ise, *kosmikoi* olarak adlandırılan ve doğal olgularla ilgili olan rüyalardır²⁴⁶.

Artemidoros'a göre rüyalar anlamlarına ve sürelerine görede sınıflandırılabilir. Bazıları uzun velerin anlam yüklüdür. Bazıları uzun ama anlamları basittir. Bazıları kısa ama karmaşık bir anlama sahiptir. Diğerleri ise kısadır ve basit anlama sahiptir. Diğer bir sınıflandırma imge ve olay arasındaki ilişkiye dayanılarak yapılabilir. İlki, hem rüyada görülen imgenin hem de sonucunun iyi olduğu rüyalardır. İkincisi, ikisinin de kötü olduğu; üçüncüsü, imgenin iyi sonucunda kötü olduğu; dördüncüsü ise görülen görüntünün yani imgenin kötü sonucunun iyi olduğu rüyalardır. Bu ayrıntılı alt bölümlerle işlediği konunun ne kadar karmaşık olduğunu ortaya koyan Artemidoros, aynı zamanda tüm olasılıklara karşı kendini hazırlayarak rüyaların nasıl yorumlanabileceğini açıklamıştır. Eserindeki unsurları mantıklı bir yöntemle ele almıştır. Rüya yorumlarını

---

²⁴⁴ Oberhelman 1981, 7-8.

²⁴⁵ Oberhelman 1981, 8-9.

²⁴⁶ Osley 1963, 68.

konularına göre bölümlerine ayırarak işlemiştir. İlk kitabına, konusu doğum ve yetiştirilme olan rüyalarla başlar ve vücudun bölümleri ile ilgili olanlara devam eder. Ardından eğitim, gençlik, spor, yemek, merhemler, cinsel ilişki ve uyku ile bu kitabını tamamlar. İkinci kitap, uyanma ile başlar ve selamlaşma, giyinme (erkek ve kadın), doğa olayları, avcılık, balık tutma, denizcilik, çiftçilik, mahkemeler, siyaset, savaş ve din ile devam eder. Artemidoros, ikinci kitabını ölümle ilgili rüyalarla bitirmiştir²⁴⁷.

Artemidoros, tek bir rüya imgesinin birkaç farklı şeyi ifade edebileceğini veya birkaç farklı görüntünün aynı şeye atıfta bulunabileceğini öne sürmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi, iyi görünen rüyaların iyi veya kötü anlamları olabileceği gibi, kötü görünenler de hem iyiye hem kötüye yorulabilir. Örneğin bir ölüm rüyası, yaşamda olumlu bir değişiklik olacağı anlamına gelebilir. Birisi bir başkasına bir şey olduğunu gördüğünde, bunun kendi başına gelebileceği anlamına gelebilir ya da bunun tam tersi olabilir. Rüyalarda yaşanan duygular, uyanık dünyadaki zıtlarına tekabül eder. Özellikle tekrarlanan rüyalar önemlidir. Rüyalarda görülen tek bir imgenin yorumlanması yerine, rüyanın tamamının yorumlanması daha iyidir²⁴⁸.

Rüyaları yorumlarken kullandığı yöntemler, modern psikanalizin kurucusu Sigmund Freud tarafından kullanılanlara bazı bakımlardan benzemektedir²⁴⁹. Rüya yorumcusu, rüyayı gören hakkında mümkün olduğunca çok şey öğrenmelidir. Diğer taraftan rüyanın kendisi doğru ve tarafsız bir biçimde analiz edilmelidir. Her bilgi parçası, ne kadar önemsiz olarak görülürse görülsün, analizin sonucunu etkileyebileceğinden dolayı değerlidir²⁵⁰.

Bu noktada, Artemidoros'un yöntemine örnek olabilecek "Çarmıha Gerilme" imgesinin görüldüğü rüyalarla bahsedilebilir²⁵¹: Artemidoros, rüyada çarmıha gerilmenin tüm denizciler için iyi bir anlam ifade ettiğini yazmıştır. Çarmıh (haç), bir gemi gibi çivi ve tahtadan imal edilmiştir ve direkt bir çarmıhı andırır. Fakir bir adam için de iyi bir rüyadır. Çünkü çarmıha gerilmiş bir adam yükseltilir ve çarmıhtaki cesedi birçok kuşu beslemeye yeterlidir. Diğer taraftan böyle bir rüya sırların açığa çıkmasını ve ihanetide gösterebilir. Zira çarmıha gerilmiş bir adamı herkes görebilir. Çarmıha gerilme

---

²⁴⁷ Osley 1963, 68.

²⁴⁸ Hughes 2000, 18.

²⁴⁹ Osley 1963, 68-69.

²⁵⁰ Artemidoros, *Oneirokritika*, 1.9-10.

²⁵¹ Artemidoros, *Oneirokritika*, 2.53.

imgesini gören zengin bir insansa, bunun ona zarar verebileceğine işaret eden bir rüya olduğu söylenebilir. Zira insanlar çarmıha gerildiğinde elbiselerinden arındırılır ve etleri kurur. Söz konusu imgenin bir bekâr tarafından görülmesi evlilik anlamına gelir, çünkü kurban ile çarmıh arasında bir bağ vardır, ama bu kolaylıkla söylenebilecek bir bağ değildir. Diğer taraftan bunu bir kölenin görmesi ise özgürlük anlamına gelir. Zira çarmıha gerilenler artık herhangi bir efendiye tabi olmaz²⁵².

---

²⁵² Artemidorus, *Oneirokritika*, 2.53.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Rüyalar, Eski Çağ'dan günümüze kadar insanoğlu için en gizemli olgulardan birisi olmuştur. İnsanlar, tarih boyunca rüyaları inanç dünyalarının içerisinde önemli bir konuma oturtmuştur. Gizemi, günümüzde bile tam anlamıyla çözülememiş olması, maddi dünyanın dışında insana farklı deneyimler yaşatması rüyaların ilgi çekici etkisini sürdürmesini sağlamış; farklı kültürlerde, farklı zamanlarda, farklı inançlarda çeşitli biçimlerde değerlendirilmiştir. Hatta modern psikanaliz yöntemlerinde bile ruhsal durumu yansıtan bir öge olarak kendine yer bulmuştur.

Antik Devrin inanç dünyasında da rüyaların oldukça önemli bir rolü ve konumu bulunmaktaydı. Antik Devir'deki yaygın inanışa göre insan iki katmandan oluşmaktaydı. Bunlardan ilki, görünen somut beden, diğeri ise görünmeyen ve soyut olan ruhtur. Bu inanç bağlamında bu iki katman, uyku (*hypnos*) ve ölüm (*thanatos*) tarafından birbirinden ayrılmaktadır. Ölümün ardından, somut beden ve soyut ruh maddi dünyaya geri dönmez. Fakat uykunun ve uyku içerisinde görülen rüyanın ardından her ikisi de geri döner. Uyku sırasında ölen insanların ve hatta tanrıların görülebilmesi mümkündür. Dolayısıyla uyku ve rüya, ölüm öncesinde soyut dünya ile iletişimin bir aracı olarak görülmüştür.

Antik Devrin inanç dünyasında, uyku ve ölüm kişileştirilerek birer tanrı haline getirilmiştir. Böylelikle uyku sözcüğünden Tanrı Hypnos, ölüm sözcüğünden ise Tanrı Thanatos ortaya çıkmıştır. İnsanı oluşturan iki katmanı birbirinden ayıran bu iki olgudan türetilen iki tanrı, Gece Tanrıçası Nyks'ün doğurduğu ikiz kardeşler olarak bilinir. Hypnos, en az Thanatos kadar güçlü bir tanrı olarak görülmüş ve hatta *İlyada*'da "...Tekmil tanrıların, insanların efendisi, Uyku..." ifadesiyle anılmıştır. İnsanların ve tanrıların övgülerine mazhar olan Tanrı Hypnos, Homeros'un destanlarında tatlı (*nidyos*), bal gibi tatlı (*meliedes*), bal gibi hoş (*meliphron*), tanrısal, göksel (*ambrosial*), her şeyden kurtaran (*pandamator*) gibi sıfatlarla övülmüştür. Elbette bu övücü sıfatların kullanılmasında, insanların bedensel ve ruhsal acılarından bir süreliğine de olsa uyku sayesinde kurtuluyor olmasının önemli bir payı olmalıdır. Hypnos'un geçici de olsa böyle acılara ve ağrılara son veriyor olması ona tedavi edici bir kimlik yüklenmesini de sağlamış ve kimi zaman "tedavi edici, sağaltıcı, cömert" gibi sıfatlarla da anılmıştır. Ayrıca sadece insanları değil tanrıları bile uykuya daldıran Hypnos, insanlar tarafından oldukça güçlü bir tanrı olarak düşünülmüştür.

Uyku sırasında görülen ve çokça anlam yüklenen rüyalar, benzer biçimde rüya sözcüğünden (*oneiros*) kişileştirme yoluyla türetilerek tanrılaştırılmıştır. Kimi antik kaynaklarda Hypnos'un çocukları, kimilerinde Nyks'ün çocukları, yani Hypnos ve Thanatos'un kardeşleri, kimilerinde ise Yeraltı Dünyası'nın (ya da "İlksel Toprağın" / "Toprağın İlksel Dışıl Gücünün" / *Potnia Khton*) çocukları olarak geçen Oneiroslar (*onerioi*), rüya tanrıları veya ilahi rüya ruhlarıdır (*daimon*). Hesiodos *Theogonia*'da bunların "sürü sürü" yaratıldığını ifade etmiştir. Bunların arasında Morpheus, İkelos (veya Phobetor), Phantasos en bilinenleridir. Morpheus, rüyalarındaki insan suretlerini getirirken, İkelos karabasanları, Phantasos ise cansız nesnelere rüyalara ulaştırır. Yaygın görüşe göre, rüya tanrıları dünyayı saran Okeanos'un batı kıyılarında, "Güneşin Kapıları"nın ve "Ölümler Ülkesi"nin ötesinde yer alan "Rüyalar Ülkesi"nde yaşar. Rüyalar Ülkesi'nin iki kapısını kullanarak oradan çıkan rüya tanrıları, göz açıp kapayıncaya kadar rüyaları insanlara ulaştırır. "Fildişi Kapı" kullanılarak ulaştırılan rüyalar gerçekleşmeyecek, sahte rüyalar; "Boynuz Kapısı"ndan gelenler ise geleceği gösteren kehanetlere sahip gerçek rüyalar.

Rüyalar, karmaşık yapıları ve barındırdıkları anlamlar sayesinde Antik Devir insanı tarafından tanrıların insanlara ulaşmak için kullandığı iletişim araçlarından biri olarak görülmüştür. İnsanlara göre rüyalarda görülen görüntüler, açık veya üstü kapalı bir biçimde gelecekte olacak olayları gösterirdi. Bunun yanı sıra tanrı tarafından yapılması veya yapılmaması istenen hareketler rüyalara yansiyabilirdi. Diğer taraftan bu rüyalar yanıltıcı olabilir yani olmayacak olayları da gösterebilirdi. Böylesi karmaşık bir yapı tıpkı diğer kehanet alanlarında olduğu gibi görülenleri yorumlayan, onların neye tekabül ettiğini dile getiren araçlara ihtiyacı doğurmuştur. Rüyaları yorumlayan, onların anlamlarını ve tanrıların neye işaret ettiğini insanlara açıklayan rüya yorumcuları bu ihtiyacı karşılamıştır. Ön Asya ve Mısır'da bulunan Tunç Çağı'na ait metinlerde böylesi insanların varlığına ve rüya yorumlamaya dair bulgulara rastlanmaktadır.

Eski Hellen Edebiyatında rüya yorumcularına dair en erken atfa Homeros'un destanlarında rastlanmaktadır. Troia Savaşı'na Akhaların safında katılan Kalkhas asıl görevi olan kâhin (*mantis*) ünvanının yanı sıra "rüya yorumcularının (*oneiropolos*) en büyüğü" olarak anılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla kehanet yeteneğine sahip olan bazı karakterler rüya yorumculuğu alanında da uzmanlaşmışlardı. Antik metinlerde sadece rüya yorumcusu ünvanına sahip kişilere yapılan atıf çok nadir olarak görülür. Bunlardan

bir tanesi yine *Ilyada*'da geçer. Troia Savaşı'na Troia saflarında katılan Abas ve Polyidos kardeşlerin babası Eurydamas, rüya yorumcusu (*oneiropolos*) olarak anılmıştır.

Homeros'un destanlarının ardından, rüya yorumcusu olarak nitelenen bir kişiye yapılan en erken atıf İ.Ö. 3. yüzyıla aittir. Stoacı Filozof Soloilu Khryssippos'un "Kehanetler Üzerine" adlı kitabında, simgesel rüya gören bir adam rüyasının anlamını öğrenmek üzere bir rüya yorumcusuna başvurmuştur. Burada kullanılan sözcük *oneirokrites*'tir. İlerleyen satırlarda bu rüya yorumcusundan genel bir tanımlama ile *mantis* olarak bahsedilmiştir. Dolayısıyla çeşitli kehanet yöntemlerinde uzmanlaşmış kahinler genel bir tanımla *mantis* olarak nitelendirilirken, bunlardan bazılarının rüya yorumculuğu alanında da uzman olduğu söylenebilir. Bağlam uygun olduğunda onlar, *oneiropolos* veya *oneirokrites* gibi sözcüklerle rüya yorumcusu olarak anılmıştır.

Zamanla rüya yorumlama alanının geliştiğini söylemek mümkündür. Çoğu günümüze ulaşmasa da antik metinlerde pek çok rüya yorumu kitabının yazıldığına dair bilgiler mevcuttur. Günümüze en iyi korunmuş şekilde gelen rüya yorumu kitabı İ.S. 2. yüzyılda yazılmış olan *Oneirokritika*'dır. Kitabın yazarı Daldisli Artemidoros, Büyük İskender'in rüya yorumcusu olarak bilinen Telmessoslu Aristandros'un böyle bir kitabı olduğunu ve onun rüya yorumcularının en iyisi olduğunu yazmıştır. Dolayısıyla Antik dünyada bu geleneğin daha da geriye gittiğini söyleyebiliriz.

Artemidoros, 5 kitaptan oluşan eserinde, rüyaları bilimsel olarak sayılabilecek bir yöntemle sınıflandırmıştır. Öncelikle rüyaları basitçe ikili sınıflamaya tabi tutmuştur. Bunlar önceden haber veren ve vermeyen rüyalar. Önceden haber vermeyen rüyalar *enhyption* ve *phantasma* kategorilerine ayrılmıştır. Önceden haber veren rüya tipleri arasında *oneiros*, *khrematismos* (kehanet) ve *horama* (vizyon, önsezi) gelir. Artemidoros; *phantasma*, *khrematismos* ve *horama* tipi rüyalarla ilgili ayrıntıya girmeye yanaşmamıştır. Dolayısıyla iki kategoriye *enhyption* ve *oneiros* tipi rüyalarla temsil ederek açıklamıştır.

Enhyption tipi rüyalar, insanın beden ve zihin durumuna bağlı olarak ortaya çıkar. Bedensel ve ruhsal arzuları yansıtan rüyalar. *Oneiros* tipi rüyalar ise gelecekte haber taşıyan gerçek rüyalar; *allegorikos* ve *theorematikos* adında iki alt tipi bulunur. Bunlardan; *allegorikos* saf olmayan ruhlarda ortaya çıkar ve tahmine, öngörüye, yoruma ihtiyaç duyan rüyalar. *Theorematikos* ise saf ruhlar tarafından görülebilen, gelecekte

olacak olayları gösteren, tanrıların önceden haber verme arzusu doğrultusunda insanlara yollanan rüyalar²⁵³. Bu tür rüyalardaki olaylar çok kısa süre içerisinde, aynı rüyadaki sıralama ile gerçekleşir. Artemidoros'un eserinde daha çok incelediği rüyalar, simgelerle örülmüş, yoruma ihtiyaç duyan *allegorikos* olarak adlandırılan rüyalar²⁵³.

Artemidoros, ilk iki kitabında rüyaları konularına göre bölümlere ayırarak incelemiştir. İlk kitapta doğum ile başlayan konular; yetiştirilme, vücudun bölümleri, eğitim, gençlik, spor, yemek, merhemler, cinsel ilişki ve uyku ile tamamlanır. İkinci kitap, uyanma ile başlar; selamlaşma, giyinme, doğa olayları, avcılık, balık tutma, denizcilik, çiftçilik, mahkemeler, siyaset, savaş, din konularıyla devam ederek ölümle ilgili rüyaların yer aldığı bölüm ile sona erer. Diğer üç kitap, ilk iki kitaptaki eksikleri gidermek üzere yazılmış ekler niteliğindedir.

Artemidoros, kendi ifadesine göre, bu kitabı yazabilmek için Akdeniz boyunca, içerisinde Küçük Asya, İtalya ve Hellas olan bütün Akdeniz dünyasını dolaşmış ve rüyalarla ilgili malzeme toplamıştır. O, kitabını rüya yorumculuğu alanına şüpheyle bakan insanların görüşlerini çürütmek, bu alana ilgi duyan fakat doktrin eksikliği nedeniyle inançlarında tereddüt eden insanlara güven vermek ve daha önce baştan savma olarak yazılmış derleme kitapları bir kenara koyarak sistematik olarak incelenmiş, gerçek hayattan örneklerle yoğrulmuş kapsamlı bir eser oluşturmak amacıyla yazdığını ifade etmiştir. Kâhin ile filozofu aynı seviyede gören Artemidoros, mesleğini yaparken ve kitabını yazarken Apollon'un özel korumasından yararlandığını ileri sürmüş, yaptığı işi ve yazdığı eseri, koruyucusunun talimatlarına uygun bir biçimde gerçekleştirdiğini dile getirmiştir. O böylelikle tanrısal ilhamla güçlenmiş ve rüya yorumculuğunun ilkelerini kesin olarak ilan etmiştir.

Rüya yorumlarken kitaba tamamen bağlı kalınmamasını öğütleyen Artemidoros; kültüre, coğrafyaya, kişinin sosyal durumu gibi özelliklere dayanarak rüyalarda görülen simgelerin farklı anlamlara gelebileceğini ifade etmiş ve oğluna adadığı son iki kitabında ona öğüt olarak deneyim kazanmak, malzeme toplamak, farklı kültürleri tanımak için bol bol gezmenin ve araştırma yapmanın önemini vurgulamıştır.

İnsanların doğal yaşantısı sırasında gördüğü rüyalar ve bunların yorumlanması elbette sosyal yaşam içerisinde önemli bir yer tutuyordu. Bununla birlikte, Antik Devir

---

²⁵³ Oberhelman 1981, 8-9.

insanı, rüyalar yoluyla kehanet alabilmek için din ve inanç sisteminin içerisinde yer alan ve çeşitli ritüellerin uygulandığı yöntemlere de başvurmuştur. Literatürde inkübasyon (kuluçkaya yatma) olarak tanımlanan bu yöntem, zaman içinde farklı kültürler çerçevesinde detaylanarak tanrılardan kehanet alma yöntemlerinden biri olarak sıkça kullanılmıştır. Bu yöntemle göre, tanrıdan yardım bekleyen Başvurucu inanan bu amaçla yöntemin uygulandığı kült alanına giderek orada uykuya yatar ve rüyasında tanrıdan gelecek mesajı bekler. İnkübasyon yöntemi için farklı kültürlerde farklı ritüellerin uygulanması mümkündür.

İnkübasyon yöntemi, Grekçe metinlerde genellikle *enkoimesis* (içeride uyumak, bir yerin içinde uyumak) sözcüğüyle karşılanmıştır. Bu sözcüğün Latince'deki karşılığı ise *incubatio*dur ve İngilizce'ye *incubation* olarak geçmiştir²⁵⁴. İnkübasyon, kehanet alma yöntemleri arasında en sağlıklı ve en güvenilir yöntemlerden birisi olarak görülüyordu. Artemidoros *Oneirokritika*'da insanların, tanrıların onlara olan sevgisinden ötürü, yanılıcı ve şifreli olmayan, açık seçik, yardım talep edilen konuyla ilgili gerçek reçeteler göndereceğinden şifaya bu yöntemle ulaşabileceklerini yazmıştır. Bu durum, o dönemde insanların bu yöntemle güvenini yansıtması açısından oldukça önemlidir.

Günümüze değin yapılan araştırmalar, inkübasyon yönteminin iki ana başlık altında incelenmesinin daha sağlıklı olduğunu göstermiştir. Buna göre inkübasyonun iki ana ayağından ilki Sağaltıcı İnkübasyon'dur (*Therapeutic Incubation*). Bu yöntem sağlıkla ilgili kültürlerin etrafında şekillenmiş, başta Sağlık Tanrısı Asklepios olmak üzere şifa veren kimliğe sahip tanrılardan veya sonradan tanrılaştırılmış ölümlülerden, bedensel veya ruhsal sakatlıkların ve sorunların çözülmesi için yardım dilenmesini içeriyordu. Sağaltıcı İnkübasyon yönteminde, yardım beklenenler diğer yöntemle oranla, daha az sayıda bir tanrılar grubunu oluşturmaktadır. Bunlar ilginç bir biçimde yer ve yeraltı dünyası ile ilişkilidir. Bu duruma, uyku ve rüyanın yer ve yeraltı dünyasıyla bağlantısı olduğu yönündeki yaygın inanış etkili olmuş gibi gözükmektedir. İnkübasyon yönteminin uygulandığı alanlar başta Asklepios olmak üzere, Mısır'la ilişkilerin artmasının ardından Sarapis ve İsis'e adanmıştı. Bunların yanı sıra Hades, Kore, Dionysos gibi tanrı ve tanrıçalar, Amphiaraios, Podalirios, Sarpedon gibi yarı tanrı olarak tapınım gören figürlere ait kültürlerde de Sağaltıcı İnkübasyon yönteminin uygulandığına dair bulgular bulunmaktadır. Rüyalarla, inkübasyon ve khthonik güçlerin arasındaki ilişki sadece

---

²⁵⁴ Renberg 2017, 8.

Hellenlere özgü değildir. Ön Asya'da ortaya çıkan daha önceki kültürlerde de buna benzer örneklerle rastlamak mümkündür. Mısır'da görülebilen Yeraltı dünyası, rüyalar ve inkübasyon arasında ilişki, Bes, İsis, Osormnevis, Sarapis, Toth gibi tanrı ve tanrıçaların kültlerinde izlenebilmektedir. Geç Antik Çağ'da Hristiyanlar tarafından da benimsenen bu inanış, *martyrion*larda rüyaya yatma şeklinde karşımıza çıkmaktadır

İnkübasyon yönteminin diğer ana ayağı Kehanetsel İnkübasyon'dur (*Divinatory Incubation*)²⁵⁵. Bu yöntemde, tanrıdan Sağaltıcı İnkübasyon'da olduğu gibi sağlıkla ilgili sorunların çözümüne yönelik yardımlar da talep edilebilmesine karşın yardım istenen konular daha geniş bir yelpazeyi kapsar. Kehanetsel İnkübasyon'un uygulandığı kültürler Sağaltıcı İnkübasyon'un uygulandığı kültlere oranla daha geniş yelpazedeki tanrı, tanrıçalar, tanrısal figürler grubuna aittir (Zeus, Apollon, Pan, Pasiphae, Amphiaraios, Amphilokhos, Mopsos, Brizo...).

Antik dünyada inkübasyon yönteminin uygulandığına dair en erken örnekler üzerinde tam bir görüş birliği yoktur. *İlyada*'da geçen bir ifadeye dayanarak Dodona'daki Zeus Kutsal Alanı'nda bu yöntemin kullanıldığı ileri sürülmüştür. Daha güvenilir bilgi ve bulgulara göre, muhtemelen kökleri belirsiz bir biçimde daha eskiye gidecek biçimde, İ.Ö. 5. yüzyılın başlarında Amphiaraios Kutsal Alanı'nda Kehanetsel İnkübasyon yönteminin uygulandığı söylenebilir. Sağaltıcı İnkübasyon yöntemi ise muhtemelen İ.Ö. 5. yüzyılın sonlarında yaygınlaşmaya başlamıştır. O yöntemin uygulanmasıyla ilgili İ.Ö. 5. yüzyılın öncesine ait güvenilir bir kanıt bulmak zordur.

Kısaltmalar

Fig.	Figür
İ.Ö.	İsa'dan Önce
İ.S.	İsa'dan Sonra

---

²⁵⁵ Renberg 2017, 21-30.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Aristophanes: Ploutos -Zenginlik. Çev. Y. Güleriyüz. İstanbul 2016

Arrianus: Anabasis.

Artemidoros: Artemidoros, *Oneirokritika*, Çev. Harris-McCoy, D.E.

Oxford University Press, Oxford, 2012.

Cicero: De Divinatone.

Damascius: Historia Philosophica.

Diodorus Siculus: Bibliotheca Historica.

Egeria: Itinerarium Egeriae.

Epiktetos: Dissertationes ab Arriani Digesta

Euripides: Hekabe, Eski Yunan Tragedyaları, Çev. Y. Onay, Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 2013.

Euripides: İphigenia Tauris'te, Çev. A. Çokona, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1. Baskı, 2017.

Herodotos: Herodot Tarihi, Çev. M. Ökmen, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1. Baskı, 1973.

Hesiodos: Theogonia, Hesiodos Eseri ve Kaynakları, Çev. S. Eyuboğlu-A. Erhat, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1977.

Hippokrates: De Morbo Sacro.

Homeros: İlyada, Çev. A. Erhat-A. Kadir, İstanbul, 24. Baskı, Can Yayınları, 2008.

Homeros: Odysseia, Çev. A. Erhat-A. Kadir, İstanbul, 21. Baskı, Can Yayınları, 2008.

Hyperides: Pro Euxenippo

Life Of St. Thekla, The Apostle And Martyr Of Christ, And Her Miracles

Lucianus: Philopseudeis

Lycophron: Alexandra.

Ovidius: Dönüşümler, Çev. İ. Z. Eyuboğlu, İstanbul, Payel Yayınevi, 1994.

Pausanias: Yunanistan'ın Tasviri (Description of Greece), Translation by W.H.S. Jones-H.A. Ormerod, Cambridge, Harvard University Press, 1918.

Plinius: Naturalis Historia.

Plutarkhos: De Defectu Oracularum.

Plutarkhos: Cleomenes.

Plutarkhos: Consolatio ad Apollonium.

Plutarkhos: Moralia.

Servius: In Vergilii Aeneidos Libros Commentarii.

Sophokles: The Philoctetes of Sophocles, Translation by Sir R. Jebb, Cambridge, Cambridge University Press, 1898.

Strabon: Geographika, C. XII-XIII-XIV, Çv. Adnan PEKMAN, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2015, İstanbul.

Tertullianus: De Anima.

Zosimus: Nova Historia.

Modern Kaynaklar

- Akça 2013 T. Akça, Bergama Asklepieionu'nun Tıbbi Bakış Açısı ile Değerlendirilmesi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013,(Yayınlanmış Doktora Tezi).
- Altun 2019 H. Altun, Asklepios Kültü İle Düşler ve Tedavi Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2019, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Manisa
- Anca 2017. D. Anca, “Anadolu Ve Ege Ortamında Antik Smyrna: Kuruluş Hikâyeleri”, Ed. M. Espagne-P. Aydemir-S. Verger-G. Gürtekin, *Geçmişten Günümüze İzmir*, İzmir, 2017, 189-220.
- Arıhan 2003 S. K. Arıhan, Antik Dönemde Tıp ve Bitkisel Tedavi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2003 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Askitopoulou 2015 H. Askitopoulou, "Sleep and dreams: from myth to medicine in ancient Greece.", *Journal of Anesthesia History* 1.3, 70-75, 2015.
- Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Bergamalı Lokman Hekim Galenos, Bergama Belleten 18, 2010.
- Boehring 1959 E. Boehring, “Pergamon” in *Neue Deutsche Ausgrabungen In Mittelmeer-Gebiet Und Im Vorderen Orient*, Berlin, 1959, 121-171.
- Bulkeley 2008 K. Bulkeley, *Dreaming in the world's religions: A comparative history*. NYU Press, ABD 2008
- Burkert1985 W. Burkert, *Greek Religion: Archaic and Classical*, Cambridge, Harvard University Press, 1985.
- Canetti 2010 L. Canetti, “Sogno e Terapia Nel Medioevo Latino,” in A. Paravicini Bagliani (Ed.), *Terapie e Guarigioni: Convegno Internazionale, Ariano Irpino, 5-7 Ottobre 2008*, Edizione Nazionale “La Scuola Medica Salernitana” 6; Florence, 2010, 25-54.
- Cole 1988 S. G. Cole, “The Uses of Water in Greek Sanctuaries,” in R. Hägg, Ed. N. Marinatos-G.C. Nordquist, *Early Greek Cult Practice: Proceedings of the Fifth International Symposium at the Swedish Institute at Athens, 26-29 June, 1986*

- Cook-Plommer 1966 J.M.Cook-W.H.Plommer, *The Sanctuary Of Hemithea At Kastabos*, Cambridge.1966.
- D'Andria 2013 F. D'Andria, "Il Ploutonion A Hierapolis Di Frigia", *Istanbuler Mitteilungen*, 63,2013,157-217.
- D'Andria 2017 F. D'Andria, "Hades ve Kybele Arasında Hierapolis Ploutonion'unda Yeni Arkeolojik Buluntular", *Colloquium Anatolicum*, 16,2017, 217-245.
- Dagron1978 G. Dagron, *Vie Et Miracles De Sainte Thècle: Texte Grec, Traduction Et Commentaire*, Brussels, 1978.
- Dempsey 1918 T. Dempsey, *Delphic Oracle: Its Early History, Influence And Fall*, Oxford, 1918.
- Deubner1900 L. Deubner, *De Incubatione Capita Quattuor: Accedit Laudatio In Miracula Sancti Hieromartyris Therapontis E Codice Messanensi Denuo Edita*, Leipzig, 1900.
- Dittenberger vd. 1873 W.Dittenberger, A. Kirchhoff, J. Kirchner, U. Koehler, Et Al.,*Inscriptiones Graecae*, 11 Vols. in 57,Berlin,1873.
- Ehrenheim 2009 H. V.Ehrenheim, "Identifying Incubation Areas in Pagan And Early Christian Times" E. Hallager & S. Riisager (Ed.),*Proceedings Of The Danish Institute At Athens* 6,Athens, 2009, 237–276.
- Erhat 1978 A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü, Remzi Kitabevi*, 1978, İstanbul.
- Fontenrose 1974 J. Fontenrose, *Python: A study of Delphic myth and its origins*, Biblo & Tannen Publishers, 1974.
- Fontenrose1978 J. Fontenrose, 1978. *The Delphic Oracle: Its Responses and Operations, with a Catalogue of Responses* (Berkeley, Los Angeles & London, 1978).
- Fränkel 1895 M. Fränkel *Die Inschriften von Pergamon 2: Römische Zeit AvP 8.2*; Berlin, 1895.
- Frigerio 2018 B. Frigerio, "The myth of the foundation of the oracle of Delphi: Apollo and Phyton: a literary and iconographical analysis" *Quaderni Borromaici Saggi Studi Proposte* 5, 2018, 15-34.
- Gökçe 1989 A. N. Gökçe, *Pergamon Asklepieion'u ve Tıp Tarihi Açısından Önemi*, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tez., 1989.

- Graf 1992 F. Graf, "Heiligtum Und Ritual: Das Beispiel Der Griechisch-Römischen Asklepieia" in A. Schachter & J. Bingen (Eds.), *La Santuaire Grec*, Geneva, 1992, 159–199.
- Graf 2015 F. Graf, *Roman Festivals in The Greek East: From The Early Empire To The Middle Byzantine Era*, Cambridge, 2015.
- Grimal 2012 P. Grimal, *Mitoloji Sözlüğü Yunan ve Roma Çev.* Tamgüç, S. Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2012.
- Hanson 1940 H. Hanson, "Berichterstattung über die neuesten Ausgrabungen in Pergamon," in Bericht über den VI. Internationalen Kongress für Archäologie, Berlin, 21.–26. August 1939 (Berlin, 1940), 473–477
- Harris-Mccoy 2012 D.E. Harris-Mccoy, *Artemidorus' Oneirocritica: Text, Translation, And Commentary*, Oxford University Press, Oxford, 2012.
- Hemingway 2008 B. Hemingway, *The Dream in Classical Greece: Debates and Practices*, Oxford Üniversitesi, Birleşik Krallık, 2008, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- Hoffmann 2011 A. Hoffmann, *Das Asklepieion 5: Die Platzhallen Und Die Zugehörigen Annexbauten In Römischer Zeit*, Berlin, 2011.
- Hughes 2000 J.D. Hughes, "Dream Interpretation In Ancient Civilizations" *Dreaming*, 10, 2000, 7-18.
- Florioti-Eser 2013 H. D. Florioti- E.Eser, "Kutsal Kitaplar ve Mitolojik Kaynaklar Işığında Eski Yakındoğu'da Rüya Olgusu ve Algısı Üzerine", *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/2, 2013, 73-87.
- Jones 1998 C. Jones "Aelius Aristides And The Asklepieion," in H. Koester (Ed.), *Pergamon Citadel Of The Gods: Archaeological Record, Literary Description, And Religious Development*, Harrisburg, 1998, 63-76.
- Kessels 1969 A.H.M. Kessels, "Ancient Systems Of Dream-Classification.", *Mnemosyne* 22. Fasc. 4, 1969, 389-424.
- Kürklü 2020 A. E. Kürklü, *Grek Kültüründe Kâhinlik: Antik Ege'de Kehanet*, Merkezleri Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 2020.

- Linderski 1986 J.Linderski, "The Augural Law", *ANRW II.16.3*, Berlin & New York, 1986, 2146–2312.
- Nissen 2001 C.Nissen, "Un Oracle Médical De Sarpédon À Séleucie Du Calycadnos" *Kernos*, 14, 2001, 111-131.
- Oberhelman 1981 S.M.Oberhelman, *The Oneirocritic Literature Of The Late Roman And Byzantine Eras Of Greece: Manuscript Studies, Translations And Commentaries To The Dream-Books Of Greece During The First Millenium A.D., With Greek And English Catalogues Of The Dream-Symbol And With A Discussion Of Greek Oneiromancy From Homer To Manuel The Palaeologian*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Minnesota Üniversitesi, 1981.
- Osley 1963 A.S. Olsey, "Notes On Artemidorus' Oneirocritica", *The Classical Journal*, 59/2, 1963, 65-70.
- Patacı 2016 B. Patacı, *Asklepios as a Mythological Figure Between Deification and Demonisation*, *Milel ve Nihal*, 13 (2), 154-182, 2016.
- Pratt 2012 L.Pratt, "Dreams", Ed. M. Filkenberg, *The Homer Encyclopedia*, Blackwell Publishing Ltd, 2012.
- Radt 1999 W. Radt, *Pergamon: Geschichte Und Bauten Einer Antiken Metropole*, Darmstadt, 1999.
- Redfield 2014 J. Redfield. "Dreams from Homer to Plato." *Archiv für Religionsgeschichte* 15.1: 5-16, 2014.
- Renberg 2015 G. H. Renberg, "The role of dream-interpreters in Greek and Roman religion" *Artemidor von Daldis und die antike Traumdeutung. Texte—Kontexte—Lektüren*, 233-262, Berlin, 2015.
- Renberg 2017 G. H. Renberg, *Where Dreams May Come (2 vol. set): Incubation Sanctuaries in the Greco-Roman World*. Brill 2017.
- Roebuck 1951 C. Roebuck, *The Asklepieion And Lerna*, Princeton, 1951.
- Ryholt 2012 K. Ryholt, *The Carlsberg Papyri 10: Narrative Literature From The Tebtunis Temple Library*, Copenhagen, 2012.
- Scott 2014 M. Scott, *Delphi: A history of the center of the ancient world*. Princeton University Press, 2014
- Sineux 2007 P.Sineux, *Amphiaraos: Guerrier, Devin Et Guérisseur* Paris, 2007

- Sokolowski 1973 F. Sokolowski, "On The New Pergamene Lex Sacra", *GRBS*, 14, 407–413.
- Soverini 1990–91 L. Soverini, "Il 'Commercio Nel Tempio': Osservazioni Sul Regolamento Dei Κάπηλοι a Samo (SEG XXVII, 545)", *Opus*, 9–10, 1990–91, 59–121.
- Sülün 2020 O. Sülün, *Antik Hellen ve Roma Topluluklarında Kehanet*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2020.
- Sülün-Üreten 2020 O.Sülün, -H.Üreten, "Antik Hellen ve Roma Topluluklarında Büyü ve Kehanet". *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 6(3), 791-817, 2020.
- Şahin 1998 N. Şahin, *Klaros/Apollon Klaros Bilicilik Merkezi*, İzmir, Ege Yayınları, 1998.
- Şahin 2009 N. Şahin, "Kehanet ve Klaros", *Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezinde Yapılan Konuşma Metni*, 2009.
- Şahin 2012 N. Şahin, "Apollon Klaros Bilicilik Merkezi", *Ege Üniversitesi Arkeoloji Kazıları*, İzmir, 2012, 248-272.
- Tanrıver 2009 D.Tanrıver, *Apollon Klaros Kültü, Kehanet Pratikleri ve Adaklar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, İzmir 2009.
- Terranova 2013 C. Terranova, *Tra Cielo e Terra: Amphiaraios nel Mediterraneo Antico*, Rome, 2013.
- Texier 2002 C. Texier, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, C. I-II, Ankara, 2002.
- TLL 1900 *Thesaurus Linguae Latinae*, 11 Vols. (Vols. 1–9, Leipzig; Vols. 10–11, Berlin & New York, 1900.
- Toklu 2011 H. Z. Toklu, "Hypnos'un Haşhaşından Morfeus'un Morfinine", *Türk Farmakoloji Derneği Bülteni* 108, 2011, 19-21.

- Toraman 2020 A. Toraman, *Eski Yunan ve Romada Askeri ve Siyasi Alanda Kehanet*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2020.
- Tozan 2017 M. Tozan, Pergamon'un Yolları: Antikçağ'dan Bizans'a Bakırçay(Kaikos) Havzası'nın Yol Sistemi, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 32/2, 2017, 531-563
- Türk 2019 M. Türk, Aelius Aristides'in Kyzikos Yolculuğu, *2.Uluslararası Bandırma Ve Çevresi Sempozyumu*, 2019.
- Wacht1997 M. Wacht, "Inkubation", *Reallexikon Für Antike Und Christentum*, XVIII, 1997, 179-265.
- Wörrle 1969 M.Wörrle, "Die Lex Sacra Von Der Hallenstrasse (Inv. 1965, 20)", *I.Pergamon*, 3, 167-190.
- Yaraş2007 A.Yaraş, "Antik Sağlık Merkezi Alliano ve Son Durumu", *Aktüel Arkeoloji*, 2,2007, 95-105.
- Yaraş 2011 A. Yaraş, "Antik Sağlık Merkezi Alliano ve Hastanesi", *Uluslararası Bergama Sempozyumu 7-9 Nisan 2011*, Bergama Belediyesi Yayınları, Cilt I, 2011, 372-387.
- Yılmaz 2013 S.Yılmaz, *Klaros Ve Delphoi Bilicilik Merkezlerindeki Kehanet Personeli Ve Objeleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2013.
- Yılmaz-Çetin 2007 K. Yılmaz-K. Çetin, "Rüyalar Ve Niyazi-İ Mısıri'nin Tab'birâti'l-Vâkı'ât Adlı Eserinde Rüyaların Dili", *Turkish Studies*, Vol.2/4 Fall, 2007, S. 1066-1076.

İnternet Kaynakları

beazley.ox.ac.uk/dictionary/Dict/image/Sarpedon.jpg Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2021

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Themis_Aigeus_Antikensammlung_Berlin_F2538_n2.jpg Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2021

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Greece_large_topographic_basemap.svg

Erişim Tarihi: 12 Temmuz 2021

FİGÜRLER LİSTESİ

	Sayfa
Figür 1 Metinde anılan yerleri gösteren harita	
(https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Greece_large_topographic_basemap.svg).	2
Figür 2 Girit'te bulunmuş “Mekonların Tanrıçası” olarak adlandırılan pişmiş toprak figürin (Askitopoulou 2015, 20, Fig. 1).	4
Figür 3 Apollon'un Python'u öldürüşünün tasviri (Frigerio 2018, 25, Fig. 1).	7
Figür 4 Hypnos ve Thanatos, Sarpedon'un bedenini taşıyor	
(beazley.ox.ac.uk/dictionary/Dict/image/Sarpedon.jpg)	)2
Figür 5 Oropos Amphiaraos Kutsal Alanı'ndan ele geçmiş yazıtlı rölyef	
(Askitopoulou 2015, 21, Fig. 2).	12
Figür 6 Oropos Amphiaraos Kutsal Alanı'ndan ele geçmiş rölyef (Renberg 2017, 652, Fig. 55).	12
Figür 7 Pire Asklepieionu'ndanele geçmiş rölyef (Renberg 2017, 625, Fig. 39).	12
Figür 8 Delphoi Apollon Kutsal Alanı'nın rekonstrüksiyonu (Scott 2014, 16, Fig. 1.3).	25
Figür 9 Themis ve Aegeus.	
(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Themis_Aigeus_Antikensammlung_Berlin_F2538_n2.jpg).	24
Figür 10 Apollon Klarios Tapınağı'nın planı (Tanrıver 2009, 923, Levha 18).	26
Figür 11 Epidauros Asklepieionu'nunplanı (Renberg 2017, 128, Plan 1).	31
Figür 12Epidauros Asklepieionu'nda inkübasyon için kullanılan abaton bölümünün canlandırması (Renberg 2017, 132, Fig. 2).	33
Figür 13 Epidauros Asklepieionu'nda inkübasyon için kullanılan abaton bölümünün kalıntıları (Renberg 2017, 132, Fig. 2).	34
Figür 14 Pergamon Asklepieionu'nun planı (Renberg 2017, 139, Plan 3).	45
Figür 15 Pergamon Asklepieionu'nun rekonstrüksiyonu (Renberg 2017, 140, Fig. 5).	46
Figür 16 Pergamon Asklepieionu'nun inkübasyon odaları (Renberg 2017, 141, Fig. 6).	46
Figür 17 Atina Asklepieionu'nun planı (Renberg 2017, 134, Plan 2).	17
Figür 18 Atina Asklepieionu'ndaki Asklepios Tapınağı'nın içinin canlandırması (Renberg 2017, 136, Fig. 4).	17

Figür 19 Kos Asklepieionu'nun rekonstrüksiyonu (Renberg 2017, 147, Fig. 8)	17
Figür 20 Korinthos Asklepieionu'nun planı (Renberg 2017, 156, Plan 5).	17
Figür 21 Korinthos Asklepieionu'ndan ele geçen vücut uzuvları şeklinde adaklar (Renberg 2017, 156, Plan 5).	30
Figür 22 Hierapolis'teki Apollon Kutsal Alanı ile Ploutonion'un yerini gösteren kent planı (D'Andria 2017, 224, Fig. 8).	44
Figür 23 Hierapolis Ploutonionu'nun rekonstrüksiyonu (D'Andria 2017, 232, Fig.20).	43
Figür 24 İskender'in Pagos dağındaki rüyasını tasvir eden Bronz Marcus 28 Aurelius sikkesi (Klose 1987, taf.39-40, V.1-R.4).	

FIGÜRLER

Figür 1 – Metinde anılan yerleri gösteren harita.
(https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Greece_large_topographic_basemap.svg).

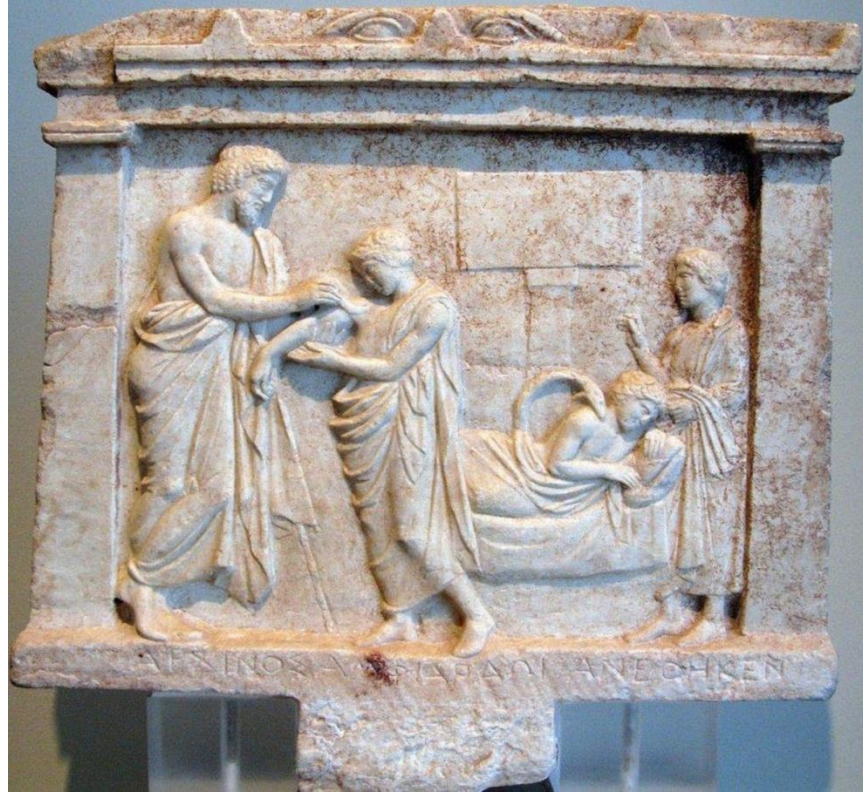
Figür 2 – Girit'te bulunmuş “Mekonların Tanrıçası” olarak adlandırılan pişmiş toprak figürin (Askitopoulou 2015, 20, Fig. 1).

Figür 3 – Apollon'un Python'u öldürüşünün tasviri (Frigerio 2018, 25, Fig. 1).

Figür 4 – Hypnos ve Thanatos, Sarpedon'un bedenini taşıyor (Kaynak: beazley.ox.ac.uk/dictionary/Dict/image/Sarpedon.jpg Erişim Tarihi: 13 Temmuz 2021).

Figür 5 – Oropos Amphiaraios Kutsal Alanı'ndan ele geçmiş yazıtlı rölyef. Sağdaki kabartmada Arkhinos adındaki hasta, inkübasyon uykusuna yatmış durumdadır. Solda, Amphiaraios aynı kişiyi tedavi ediyor (Tarih: İ.Ö. 400-350; Bulunduğu müze: Atina Ulusal Arkeoloji Müzesi) (Askitopoulou 2015, 21, Fig. 2).

Figür 6 –Oropos Amphiaraios Kutsal Alanı'ndan ele geçmiş rölyef. Sağda muhtemelen inkübasyon uykusuna yatmış bir çift, ortada yatağın önünde bir köpek, solda kimliği belirsiz bir kadın figürü (Bulunduğu müze: 1st Ephorate of Byzantine Antiquities, Athens) (Renberg 2017, 652, Fig. 55).

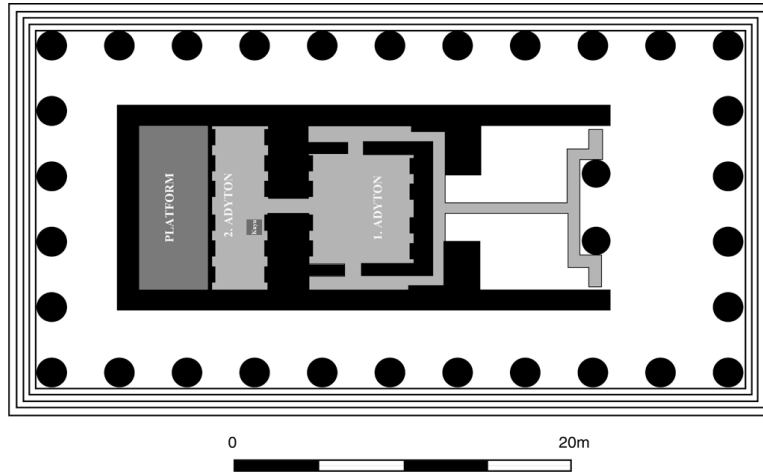
Figür 7 – Pire Asklepieionu’ndan ele geçmiş rölyef. Sağda inkübasyon uykusuna yatmış kişiyi iyileştiren Asklepios ve arkasında kızı Hygeia (Bulunduğu müze: Pire Müzesi) (Renberg 2017, 625, Fig. 39).

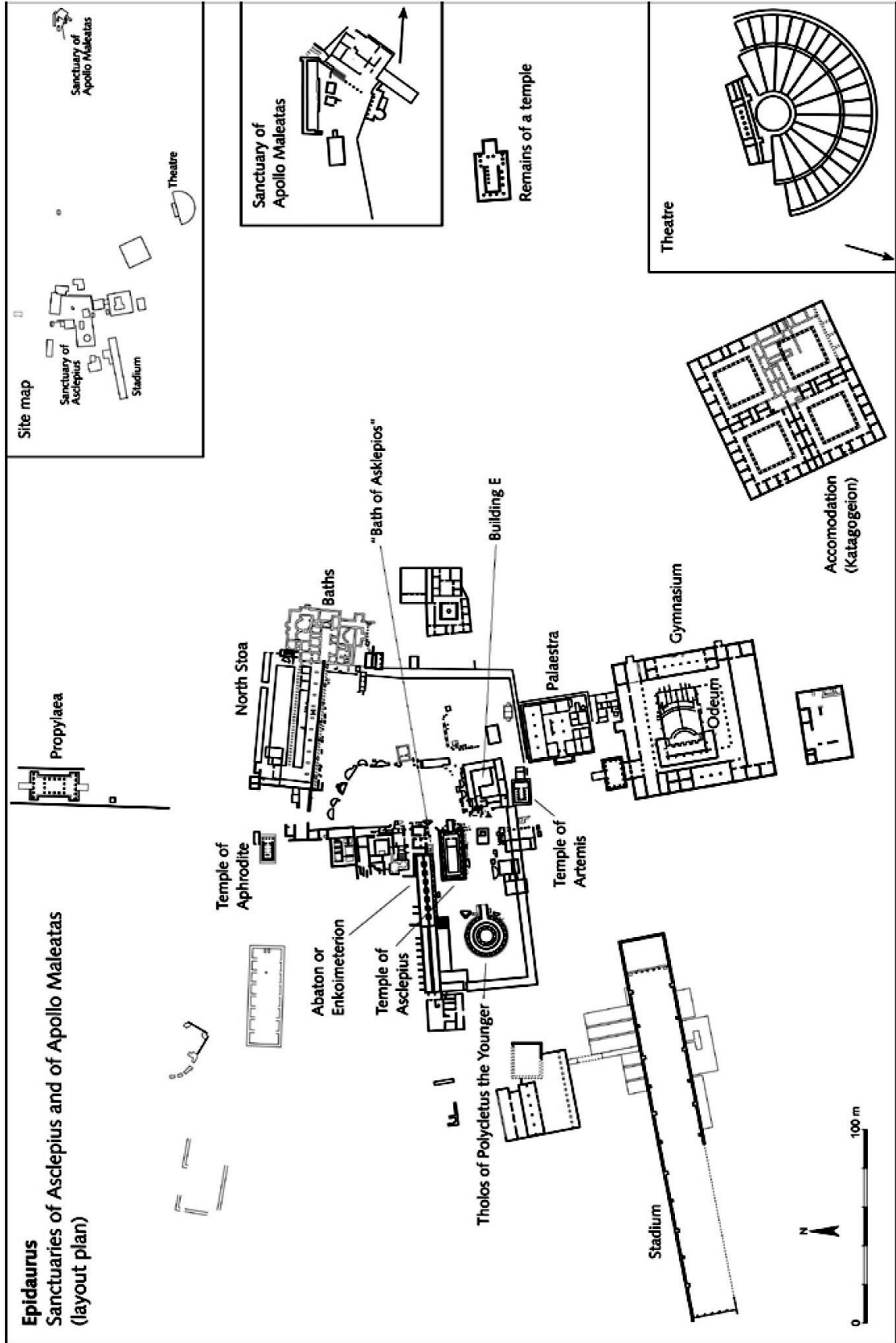
Figür 8 – Delphoi Apollon Kutsal Alanı’nın rekonstrüksiyonu (Scott 2014, 16, Fig. 1.3).

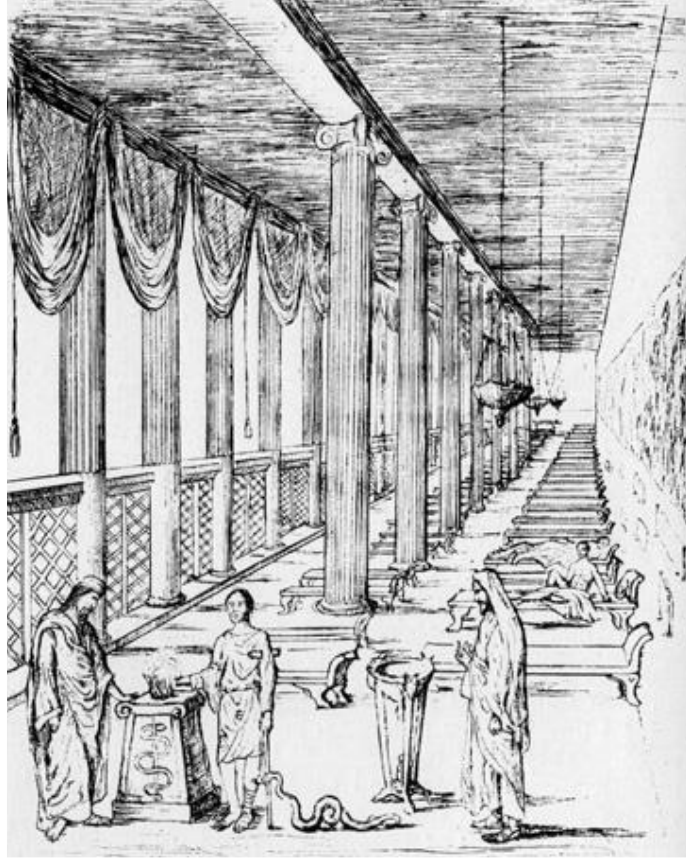
Figür 9 – Themis ve Aegeus. Sahnede Themis, Pythia olarak tasvir edilmiş ve üç ayaklı kazanın üzerinde Aegeus’a kehaneti iletiyor (Kaynak: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Themis_Aigeus_Antikensammlung_Berlin_F2538_n2.jpg Erişim Tarihi: 14 Temmuz 2021).

Figür 10 –Apollon Klarios Tapınağı'nın planı (Tanrıver 2009, 923, Levha 18).

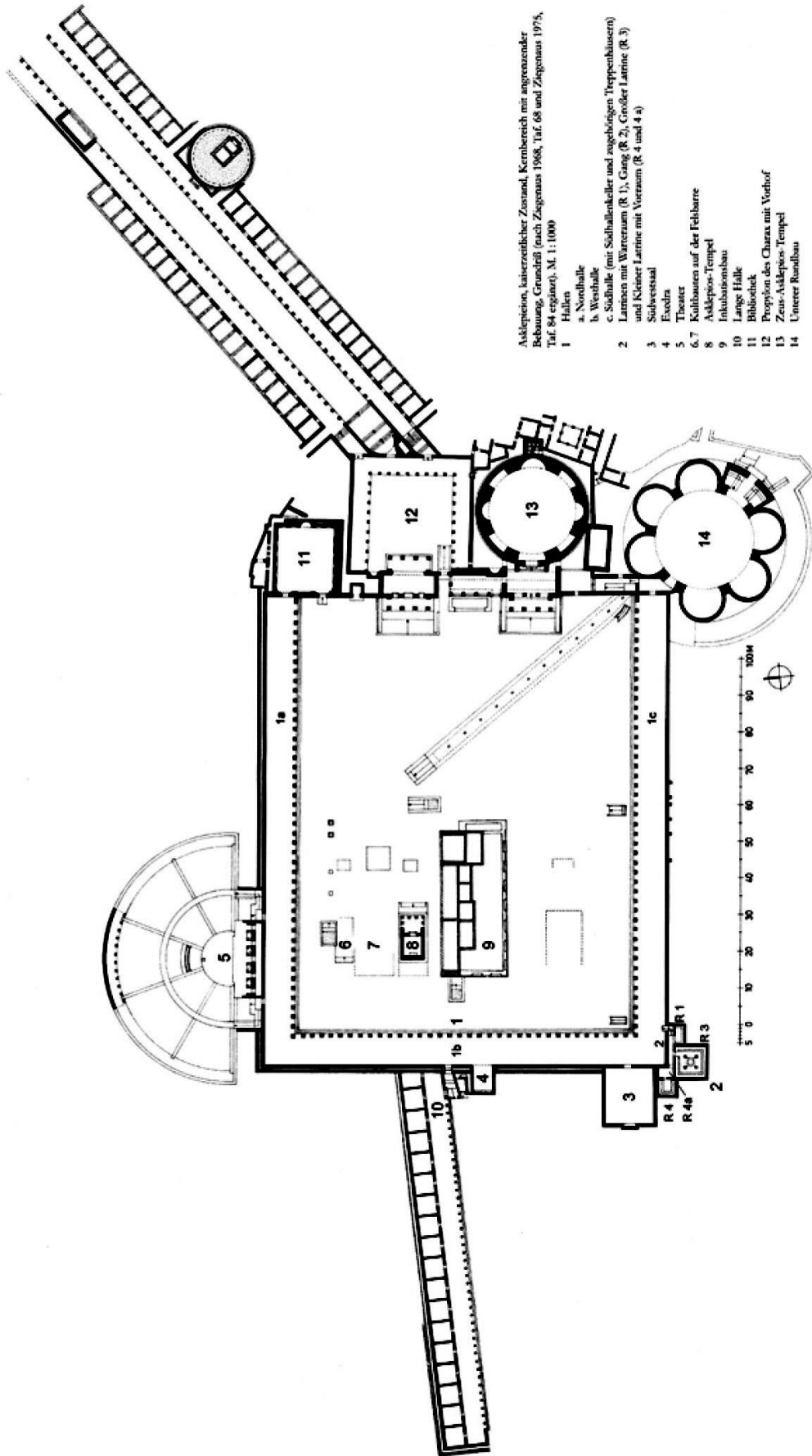
Figür 11 –Epidauros Asklepieionu'nun planı (Renberg 2017, 128, Plan 1).

Figür 12 –Epidauros Asklepieionu’nda inkübasyon için kullanılan abaton bölümünün canlandırması (Renberg 2017, 132, Fig. 2).

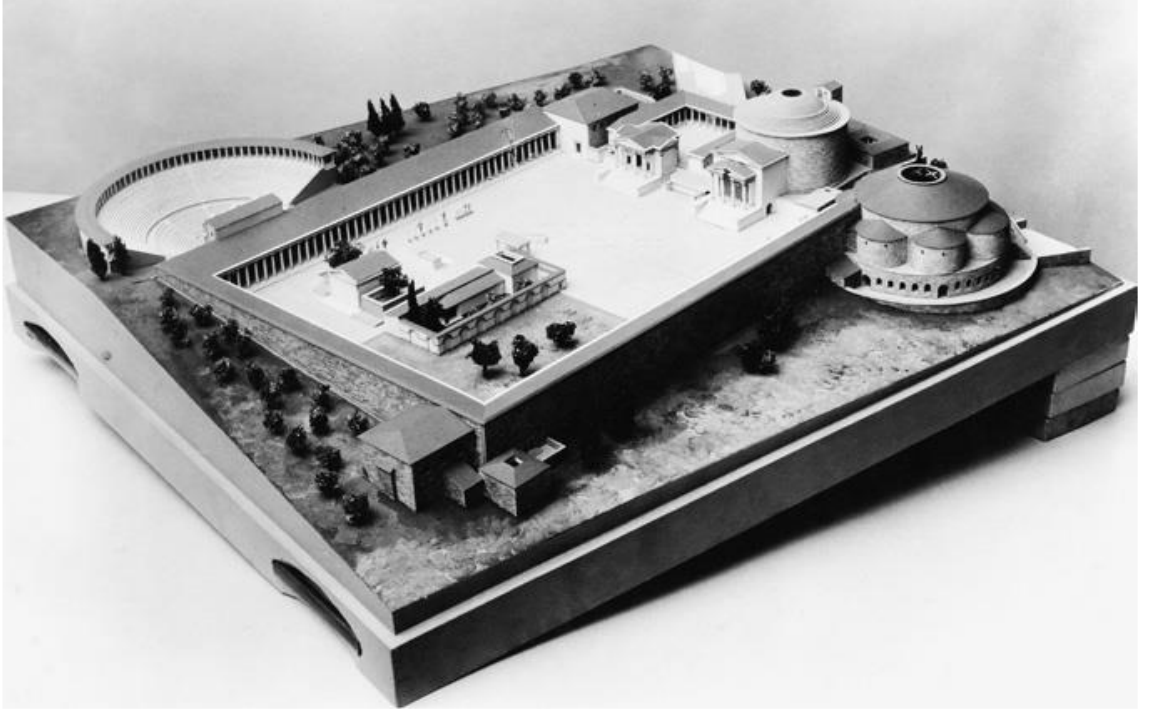

Figür 13 –Epidauros Asklepieionu’nda inkübasyon için kullanılan abaton bölümünün kalıntıları (Renberg 2017, 132, Fig. 2).

- Asklepieion, kaiserzeitlicher Zustand, Kernbereich mit angrenzender
Bekbauung, Graeschiff (nach Ziegenaus 1968, Taf. 68 und Ziegenaus 1975,
Taf. 84 ergänz.). M. 1:1000
- 1 Föhen
  - a. Nordhalle
  - b. Westhalle
  - c. Südhalle (mit Südhalbkeller und zugehörigen Treppenhäusern)
  - 2 Larmen mit Wärmraum (R. 1), Gang (R. 2), Großer Larmen (R. 3)
und Kleiner Larmen mit Vorräum (R. 4 und 4 a)
  - 3 Südvestibul
  - 4 Exedra
  - 5 Theater
  - 6, 7 Kulkhäuser auf der Felsbarre
  - 8 Asklepios-Tempel
  - 9 Inkubationsbau
  - 10 Lange Halle
  - 11 Bibliothek
  - 12 Propylon des Charax mit Vorhof
  - 13 Zeus-Asklepios-Tempel
  - 14 Unterer Rundbau

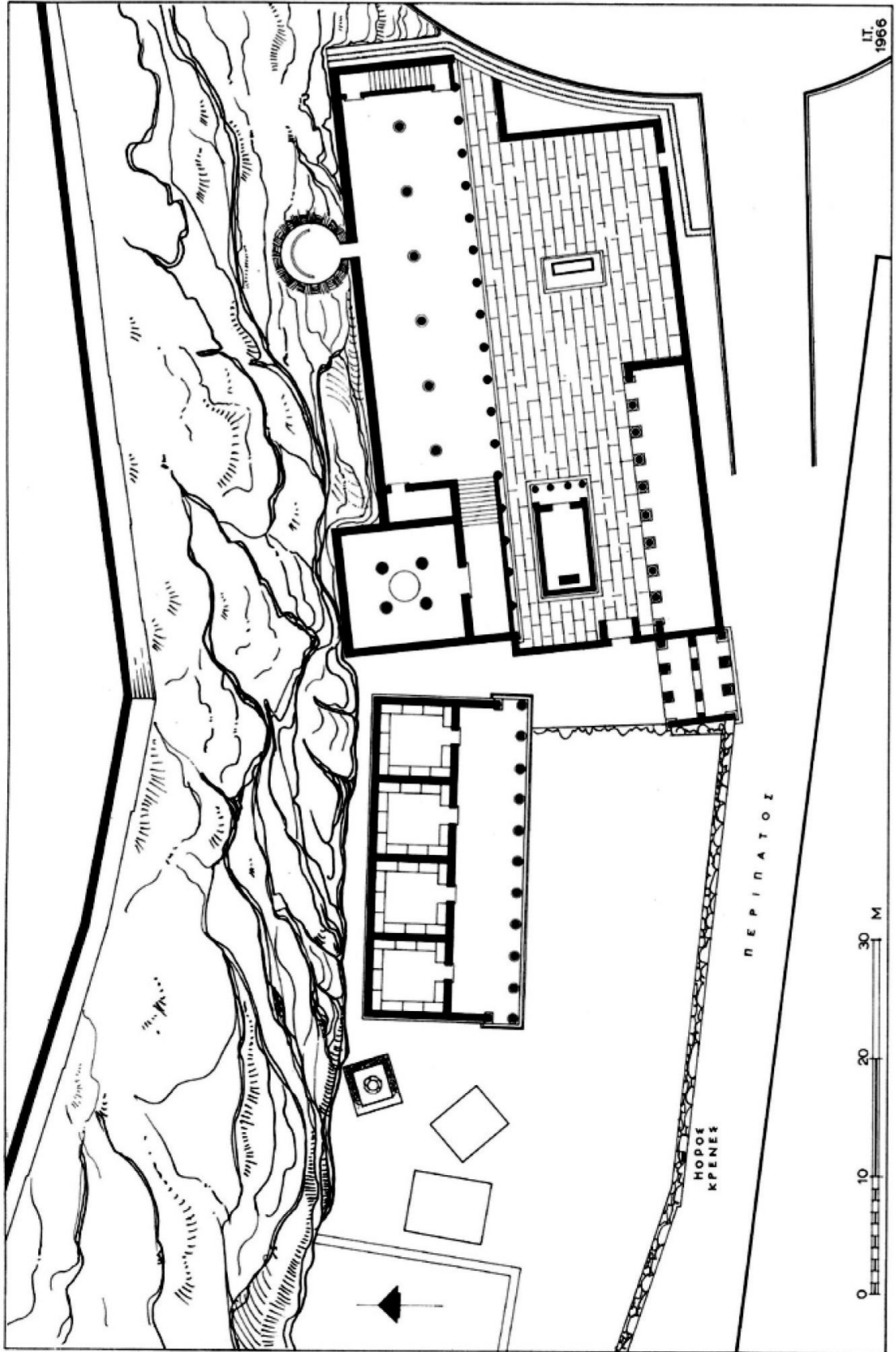
Figür 14 –Pergamon Asklepieionu'nun planı (Renberg 2017, 139, Plan 3).

Figür 15 –Pergamon Asklepieionu'nun rekonstrüksiyonu (Renberg 2017, 140, Fig. 5).

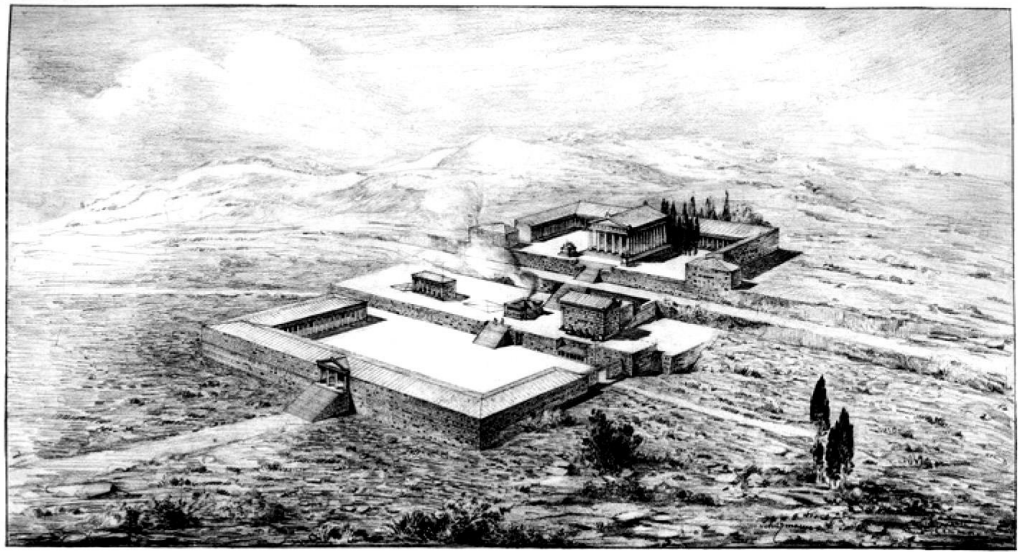
Figür 16 – Pergamon Asklepieionu'nun inkübasyon odaları (Bina 27) (Renberg 2017, 141, Fig. 6).

Figür 17 –Atina Asklepieionu'nun planı (Renberg 2017, 134, Plan 2).

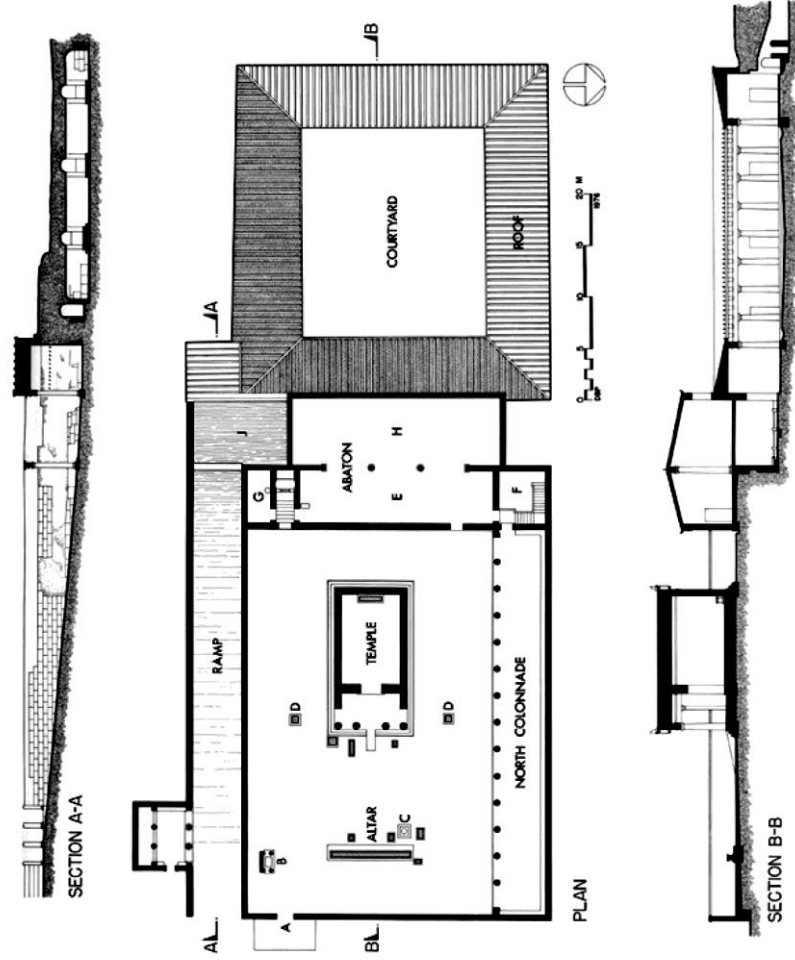

Figür 18 –Atina Asklepieionu’ndaki Asklepios Tapınağı’nın içinin canlandırması. (Renberg 2017, 136, Fig. 4).

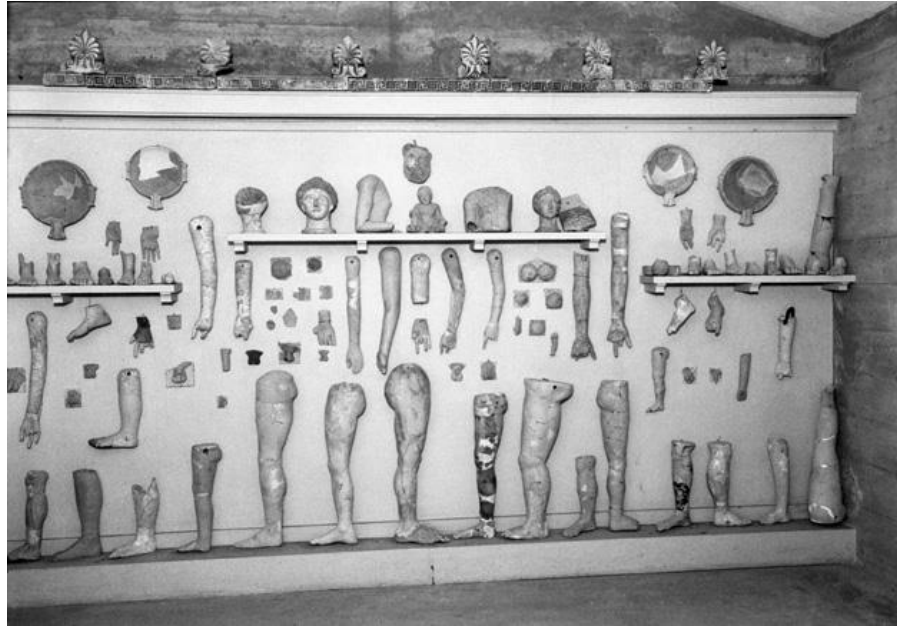

Figür 19 –Kos Asklepieionu’nun rekonstrüksiyonu (Renberg 2017, 147, Fig. 8).

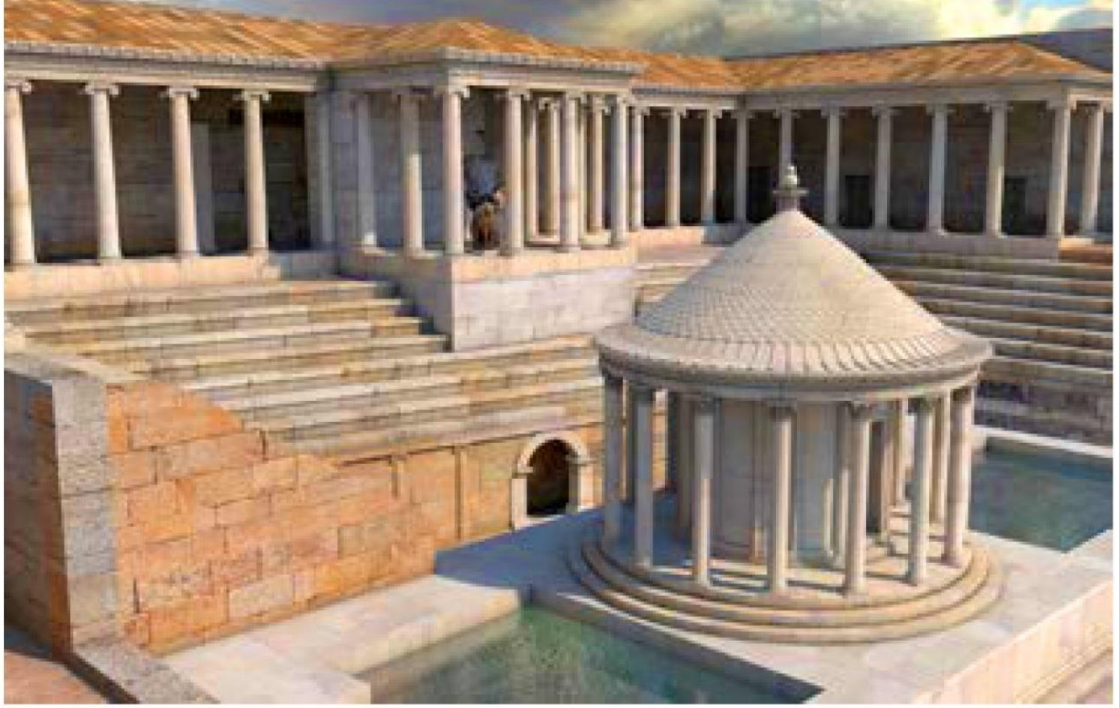
Figür 20 –Korinthos Asklepieionu'nun planı (Renberg 2017, 156, Plan 5).

Figür 21 –Korinthos Asklepieionu'ndan ele geçen vücut uzuvları şeklinde adaklar (Renberg 2017, 156, Plan 5).

Figür 22 –Hierapolis'teki Apollon Kutsal Alanı ile Ploutonion'un yerini gösteren kent planı (D'Andria 2017, 224, Fig. 8).

Figür 23 –Hierapolis Ploutonionu'nun rekonstrüksiyonu (D'Andria 2017, 232, Fig. 20).

Figür 24 –İskender'in Pagos dağındaki rüyasını tasvir eden Bronz Marcus Aurelius sikkesi (Klose 1987, taf.39-40, V.1-R.4).